

NURT

NIEZWYKŁY UROK RZEK – TURYSTYKA

„Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie.”
Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach działania 421 Wdrażanie projektów współpracy
Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013
Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

NURT

Wydawca:

Lokalne grupy działania z województwa mazowieckiego i lubelskiego i zarazem autorzy poszczególnych opracowań, tj.:

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Forum Powiatu Garwolińskiego

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Ziemi Mińskiej

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej”

Związek Stowarzyszeń „Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego”

Lokalna Grupa Działania Równiny Wołomińskiej

Lokalna Grupa Działania Natura i Kultura

Wydanie pierwsze 2013

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach działania 421 Wdrażanie projektów współpracy Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Autorzy tekstów i zdjęć:

Wymienieni w poszczególnych opracowaniach

Zdjęcie na okładce:

Agata Owczarczyk

Opracowanie graficzne i przygotowanie do druku:

Andrzej Mazur (KA JAK STUDIO)

Druk:

KF PARTNER

ul. Drogowa 4

03-109 Warszawa

ISBN: 978-83-929281-1-9

Wszelkie prawa zastrzeżone. Niniejsza publikacja ani jej żadna część nie może być kopiowana, zwielokrotniana i rozpowszechniana w jakikolwiek sposób bez pisemnej zgody wydawców. Autorzy niniejszej publikacji dołożyli wszelkich starań, aby jej treść była zgodna z rzeczywistością.

NURT

NIEZWYKŁY UROK RZEK – TURYSTYKA

Szanowni Państwo.

Minęło 9 lat od podpisania traktatu akcesyjnego o wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Przez te lata Polska, jako beneficjent, bardzo się zmieniła. Widoczne zmiany nastąpiły również na Mazowszu i Lubelszczyźnie. Przybyło wiele kilometrów nowych autostrad, dróg, ulic, zmodernizowano szlaki kolejowe i... wiele można tu jeszcze wymienić. Dzięki szczegółowym programom rewitalizacji zmieniły się zaniedbane osiedla, wsie i miasta, a wiele chylących się ku ruinie zabytkowych obiektów odzyskało swój blask.

Istotne zmiany są widoczne także na naszych mazowieckich czy lubelskich obszarach wiejskich. Doceniając zmiany mające bezpośredni wpływ na poprawę jakości życia mieszkańców nie zapomniano o zachowaniu walorów przyrodniczych w jakich żyjemy.

Niniejszy folder – jako praca zbiorowa – powstał w wyniku realizacji projektu współpracy pt. Niezwykły Urok Rzek – Turystyka (akronim: NURT) pomiędzy siedmioma Lokalnymi Grupami Działania z województwa mazowieckiego i lubelskiego tj.: LGD Forum Powiatu Garwolińskiego, LGD Ziemi Mińskiej, LGD Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej, LGD Razem Ku Lepszej Przyszłości, LGD Równiny Wołomińskiej, Związek Stowarzyszeń Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego oraz LGD Natura i Kultura. Wdrażanie projektów współpracy jest to działanie realizowane przez Lokalne Grupy Działania w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Lokalne Grupy Działania (LGD) natomiast są organizacjami, które funkcjonują na określonym obszarze, a ich celem jest wspieranie rozwoju obszarów wiejskich poprzez wykorzystanie środków pochodzących z Unii Europejskiej.

W ramach projektu współpracy NURT przeprowadzono kilka działań. Zrealizowano konkurs fotograficzny, którego tematem były lokalne rzeki oraz turystyka rzeczna. Zwycięskie prace konkursowe z każdej Lokalnej Grupy Działania przedstawione są w ostatnim rozdziale publikacji. Konkurs poprzedzony był również warsztatami fotograficznymi realizowanymi w wybranych lokalnych grupach działania. Jako przykład wykorzystania turystycznego lokalnych rzek zorganizowano także spływy kajakowe na terenie dwóch LGD.

Przedstawiona publikacja jest głównym przedmiotem realizowanego projektu. Promuje ona lokalne rzeki oraz lokalne grupy działania uczestniczące w projekcie. Folder zawiera informacje na temat każdej z siedmiu LGD. Ukazane są w nim walory przyrodnicze, krajobrazowe, a także architektoniczne, które są warte uwagi na terenie poszczególnych partnerów projektu. Wspólnym tematem folderu jest natomiast rzeka jako cenny element przyrody i turystyki.

Niniejszy folder nie nosi znamion pracy naukowej ani reklamowej. Poszczególni autorzy (LGD) dołożyli maksimum starań, aby przedstawione w folderze fotografie i opisy odzwierciedlały piękno przyrody, tradycji kulturowych i zachęcały do turystyki na naszych obszarach działania.

Lokalna Grupa Działania Natura i Kultura

Lokalna Grupa Działania Natura i Kultura to stowarzyszenie, które działa na terenie sześciu gmin: Celestynów, Karczew, Kołbiel, Osieck, Sobienie Jeziory, Wiązowna. Na tym obszarze Lokalna Grupa Działania Natura i Kultura oddziałuje na lokalne społeczności przyczyniając się do rozwoju oraz zachowania tradycji i walorów krajobrazowo-przyrodniczych.

Głównym celem działalności LGD Natura i Kultura jest szeroko rozumiana poprawa jakości życia mieszkańców wsi i rozwój obszarów wiejskich gmin członkowskich. Prawobrzeżne Mazowsze, a więc i obszary aktualnego działania LGD Natura i Kultura, przez wieki były terenami peryferyjnymi, rzadko zaludnionymi i słabo zurbanizowanymi, dzięki czemu zachowały się walory krajobrazowo-przyrodnicze. Docenił to znany malarz, rysownik i ilustrator książek Michał Elwiro Andriolli zakładając w końcu XIX w. na nadświdrzańskich terenach kolonie letniskowe, które stały się początkiem rozwoju drewnianego budownictwa mieszkaniowego zwanego „świdermajerami”. Powojenny, dynamiczny rozwój Warszawy oraz łatwość przemieszczania się, spowodowało istotne zmiany krajobrazowo-przyrodnicze naszych terenów. Obszary te stały się atrakcyjne inwestycyjnie i mieszkaniowo. Niegdyś typowo wiejskie tereny, (ziemie rolne, łąkowe) zmieniane zostają w nowoczesne osiedla mieszkaniowe i strefy przemysłowe. Do dziś pozostały jednak bardzo atrakcyjne przyrodniczo, m.in. dzięki

stosowaniu różnych form ochrony przyrody. Dużą część obszaru LGD Natura i Kultura zajmuje Mazowiecki Park Krajobrazowy im. Czesława Łaszka, w którym występują bardzo stare okazy drzew jak m.in. najstarszy na Mazowszu dąb Bartek. W granicach Mazowieckiego Parku Krajobrazowego położony jest także krajobrazowy rezerwat przyrody Świder, obejmujący część dolin rzek Świder i Mienia.

Jednym z obszarów działania LGD Natura i Kultura jest projekt NURT, którego celem jest zwiększenie wiedzy mieszkańców i turystów o możliwościach turystyczno-krajoznawczych obszaru działania LGD w zakresie turystyki rzecznej i przybrzeżnej. Niewątpliwie godnymi poznania są na naszym terenie rzeki Świder, Mienia i częściowo Wisła, a więc rzeki, które w większości swoich fragmentów zachowały swój naturalny charakter. Celem niniejszego opracowania jest zachowanie w formie opisu oraz fotografii ich aktualnego piękna i walorów przyrodniczo-turystycznych jak również architektury i tradycji ludowych.

Zarząd LGD Natura i Kultura

Naturalna rzeka Świder

Rzeka Świder od wieków jest nieodłącznym elementem mazowieckiej ziemi. Rozpoczyna swój bieg na Wysoczyźnie Żelechowskiej i meandrując wśród łąk i lasów po 89 kilometrach oddaje swoje wody królowej naszych rzek, Wiśle.

Nazwa rzeki pochodzi od prasłowiańskiego słowa „świd”, co wówczas oznaczało wodę.

Nagle i duże przybory wód opadowych i pośniegowych od tysięcy lat rzeźbią jej brzegi. Pawalone drzewa i krzaki oraz przenoszony z wodą piasek zmieniają kierunki nurtu wody, tworząc meandry (zakola). Jest to dobrze widoczne „z lotu ptaka”, a zarazem zagadkowe dla płynących kajakiem. Świder jest w zasadzie rzeką płytką, ale posiadającą w zakolach znaczne, niebezpieczne głębiny. Dno rzeki jest piaszczyste i żwirowate, a w wielu miejscach spotkać można głązy polodowcowe.

Rzeka od setek lat żyje w symbiozie z człowiekiem, który znalazł w niej pożywienie w postaci ryb, raków i ptactwa wodnego. Rozlewiska nawadniały liczne przybrzeżne łąki, bogate w soczyste trawy i kwiaty stanowiące źródło paszy dla zwierząt hodowlanych.

Nadświdrzańskie łąki są życiem i mieszkaniem dla bogatej fauny, wśród której dominują owady. Nie brakuje tu ślimaków posilających się soczystymi liśćmi bylin, a także płazów i gryzoni. Te z kolei są następnym ogniwem w łańcuchu żywieniowym dla charakterystycznych dla tego krajobrazu bocianów.

Łąka jest miejscem lęgowym wielu ptaków, takich jak czajka, kulik, świergotki łąkowej, derkacza, przepiórki i innych.

Czyste wody Świdra były wodopojem dla stad bydła i koni oraz rajem dla gęsi i kaczek hodowlanych, jak i dzikich. Nad brzegi Świdra przychodziły wiejskie kobiety, aby w czystej wodzie kijankami uprać pościel, bieliznę czy ubranie.

W upalne letnie dni wody Świdra zamieniały się w kąpieliska dzieci i młodzieży, a spracowani rolnicy myli i chłodzili swoje ciała.

Powyższy opis przedstawiłem w czasie przeszłym, bowiem dynamiczny rozwój cywilizacji ostatnich dziesięcioleci wywarł niekorzystny wpływ na nadświdrzańskie środowisko. Liczne nowe domy, całoroczne i letniskowe, jakie pojawiły się w sąsiedztwie rzeki, wrzucanie do rzeki różnorodnych śmieci, oraz nadmierne ilości nawozów sztucznych z okolicznych pól spływających do wody zmieniły miejscami krajobraz.

Jednak dzięki zachowanym walorom krajobrazowym, Świder był i jest na nowo odkrywany. Setki lat wcześniej był czynnikiem osadotwórczym. Wzdłuż jego biegu powstawały osady, wioski i miasta. Walory krajobrazowe, piaszczyste i trawiaste plaże oraz czysta woda sprawiały, że od połowy XIX w. rzeka była rajem dla plażowiczów – szczególnie z Warszawy. Odkryte przez doktora Józefa Geislera walory klimatyczne nadświdrzańskich okolic oraz wkład w architekturę budowlaną Michała Elwiro Andriollego były niewątpliwie początkiem uzdrowisko-wypoczynkowego rozwoju Otwocka i okolic.

Duże znaczenie, dla zachowania walorów krajobrazowych i czystości wody miało utworzenie w roku 1978, na ostatnich 41 km (od wsi Dłużew do Świdry Wielkie), rezerwatu krajobrazowego „Świder”. Chroniona jest rzeka oraz przylegający do niej pas szerokości po 20 m z każdej strony koryta. Na chronionym odcinku rzeka zachowała swój naturalny charakter, co doskonale widać płynąc kajakiem lub spacerując jej brzegami.

W rzece występuje wiele gatunków ryb jak: kielb, karaś, lin, karp, jaź, płoć i inne, a nawet szczupak. Na dnie rzeki można zobaczyć roślinność wodną jak np. rdestnicę, grzybienie białe, grązele żółte.

Brzegowa szata roślinna zmienia się od źródła do ujścia. W górnym odcinku występują lasy lęgowe, w środkowym i dolnym roślinność wiklinowa, kompleksy łąkowo-bagiennie nad którymi górują wierzyby, topole, olsze, a na piaszczystych wydmach urokliwe sosny. Wśród przybrzeżnych drzew i krzewów można spotkać takich przedstawicieli fauny jak: perkoza, czapłę, zimorodka czy wszechobecną kaczkę. Zamieszkują tu również wydry i bobry, których rzeźbiarska twórczość jest widoczna.

Warto więc z pozycji turysty i kajakarza poznać te okolice – do czego serdecznie zapraszamy.

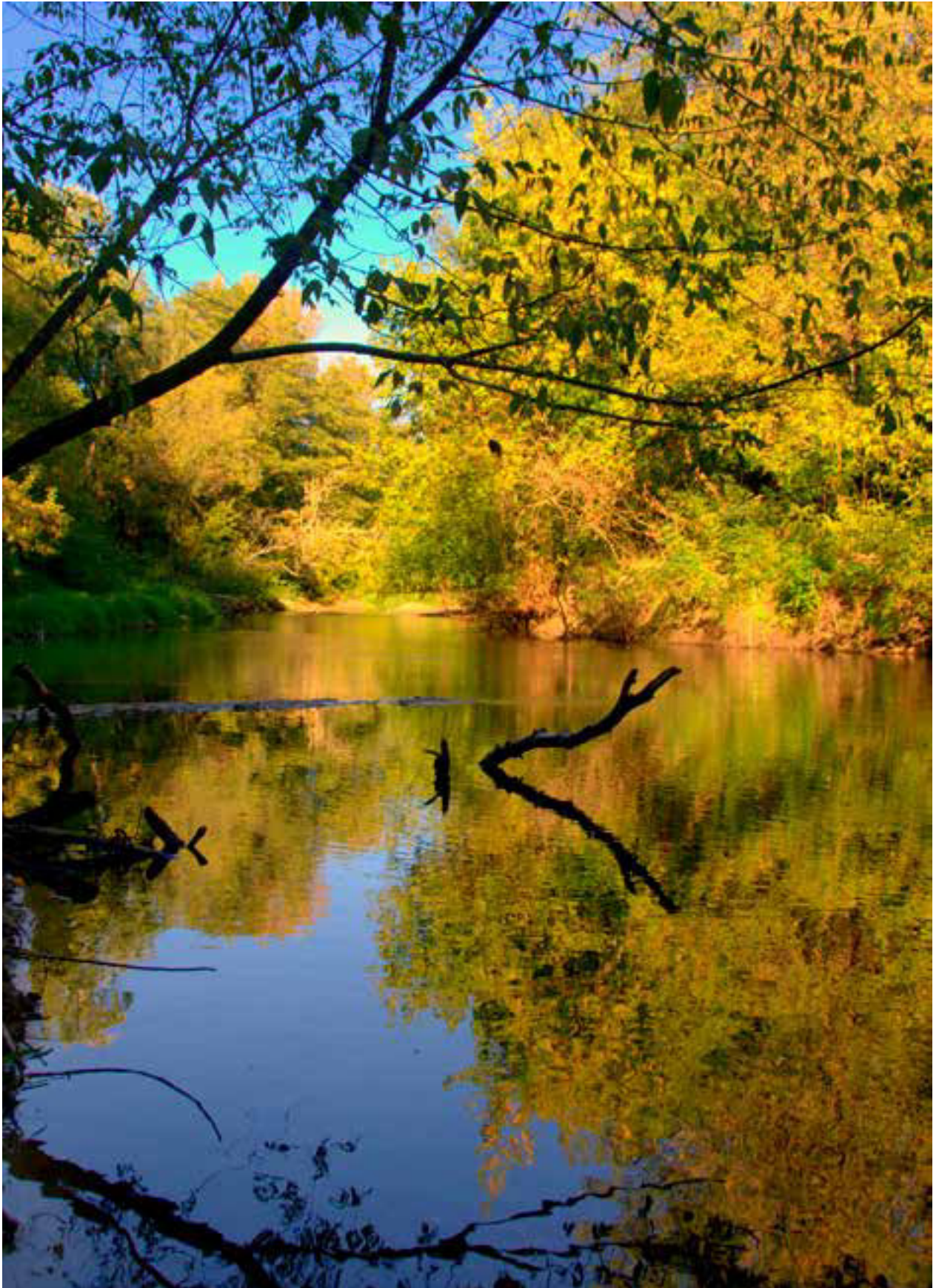

Odoczynek w naturalnych warunkach

Świder w zimowej szacie

Rzeka Świder

Dla turystyki kajakowej Świder dostępny jest od Latowicza, aż do ujścia. W pierwszym odcinku (do Sufczyzna) jest uregulowanym kanalikiem bez oczekiwanych przez kajakarzy atrakcji turystycznych. Płynie wśród pól i łąk, a dopływające do niego małe rzeczki niezbyt mocno go zasilają w wodę. Dopiero wpadająca do niego po lewej stronie sufczyńska struga

można zbudowany w 1936 r. drewniany kościółek kryty dwuspadowym gontowym dachem. Należy do grona najbardziej malowniczych tego typu zabytków Mazowsza. Obok kościółka rośnie okazała parasolowata sosna uznana za pomnik przyrody. Na lewej skarpie Świdra rośnie okazały (ok. 4 m obwodu i 23 m wysokości) dąb szypułkowy uznany również za pomnik przyrody.

Kościółek i sosna parasolowata w Radachówce

Sokoły (nad którą w XIX w. wznosiły się liczne młyny, z których zachował się jedynie młyn „Pęczery” i ruiny młyna „Sokoły”) sprawia, że Świder zaczyna „świdrować” wśród lasów. Zmienia często kierunek, podcina brzegi... słowem nabiera charakterystycznego dla niego klimatu, który utrzymuje się aż do ujścia.

Nieco wcześniej w miejscowości Dłużew spotykamy przydrożną tablicę informacyjną „wynajem kajaków”. Tu przy moście nad Świdrem można rozpocząć spływ w dół rzeki. Dla miłośników architektury sakralnej, w znajdującej się w pobliżu wsi Radachówka obejrzeć

W dolinie Świdra pomiędzy Dłużewem a Wolą Karczewską zachowało się wiele elementów kultury ludowej Regionu Kołbielskiego. Spotykamy tu drewniane domy budowane na zrąb i kryte słomianą strzechą oraz liczne przydrożne kapliczki i drewniane (niestety coraz częściej wymieniane na stalowe) krzyże.

Płynąc dalej dopływamy do wsi Kołbiel, kolebki regionalnej kultury ludowej. Bogactwem kołbielskiego folkloru są obrzędy i zwyczaje, gwara, wycinanki i regionalny strój. Wiele elementów miejscowej kultury ludowej można obejrzeć podczas uroczystości kościelnych

Stara chałupa Fot. z 2013 r.

i gminno-parafialnych. Coroczne dożynki są okazją do prezentacji miejscowych i okolicznych zespołów ludowych. Godnym podkreślenia jest „Wesele Kołbielskie”. Tak jak przed laty, tak i obecnie przedstawiane w inscenizacjach, jest okazją do barwnej i wesołej prezentacji tańców, pieśni, przyśpiewek i bogactwa strojów.

Ten element kultury ludowej doczekał się cyklicznej inscenizacji w miejscowym Publicznym Gimnazjum. Młodzież szkolna bez żadnych kompleksów, a raczej nawet z dumą, ubiera się w stroje ludowe i z pasją wykonuje regionalne tańce i pieśni. W 2012 r., przy współudziale pasjonatów tradycji ludowych, powstał fabularny, pełnometrażowy film „Wesele Kołbielskie”, utrwalający ludowy obrzęd zaślubin na ziemi kołbielskiej.

W centrum Kołbieli, która w latach 1532–1869 posiadała prawa miejskie, spotykamy typową zabudowę małomiasteczkową z zachowanymi drewnianymi domami z końca XIX w. oraz okazały neogotycki Kościół parafialny p.w. św. Trójcy, wybudowany w latach 1897–1901. W wyposażeniu wewnętrznym świątyni znajdujemy elementy barokowe jak np.: renesansowe ołtarze z obrazami z I połowy XVII w. i rokokową chrzcielnicę z II połowy XVIII w. Na cmentarzu znajduje się dziewiętnastowieczny grobowiec rodu Zamoyskich.

Dalej, płynąc meandrującym Świdrem, napotykamy w Tarachowiznie jaz, który musimy pokonać przenosząc kajaki łędem. Tarachowizna to dawna maleńka osada młyńska. Po dziewiętnastowiecznym młynie pozostały jedynie fundamenty.

Korowód dożynkowy w Kołbieli

Scena z „Wesela Kołbielskiego”

Następnie, nurtem Świdra dopływamy do wsi Glinianka. Tu, przy moście często można spotkać kajakarzy rozpoczynających bądź kończących swój spływ. Będąc w Gliniance, warto poświęcić nieco czasu, aby zobaczyć doskonale zachowany drewniany kościół zbudowany w 1763 r. oraz zwiedzić Izbę Regionalną. Pasjonatki miejscowych tradycji, zrzeszone od 1943 r. w Kole Gospodyń Wiejskich, zebrały wiele eksponatów w postaci narzędzi,

Coroczne odpusty na św. Wawrzyńca (początek sierpnia) oraz dożynki swym rozmachem i bogactwem koloru są wielką atrakcją dla miejscowych i turystów.

Kolejnym miejscem dogodnym do rozpoczęcia etapowego spływu Świdrem jest Wola Karczewska. Przy nowym moście na drodze powiatowej 216 rozpoczyna spływ wielu kajakarzy. Płyną ok. czterogodzinnym

Zabytkowy kościół w Gliniance

strojów i przedmiotów domowego użytku, jakim posługiwali się przodkowie na tym terenie. Z pasją oprowadzają turystów po swoim mini-muzeum i opowiadają o tradycjach i historii Glinianki i okolic. Ciekawostką jest fakt, że ta mała wieś w latach 1557–1820 miała prawa miejskie.

odcinkiem do Mładza, lub znacznie dłuższym do ujścia rzeki do Wisły. W Woli Karczewskiej zwracamy uwagę na niebezpieczeństwo pokonania jazu znajdującego się ok. 150 m wcześniej. Nawet wytrawni kajakarze przenoszą tu kajaki brzegiem.

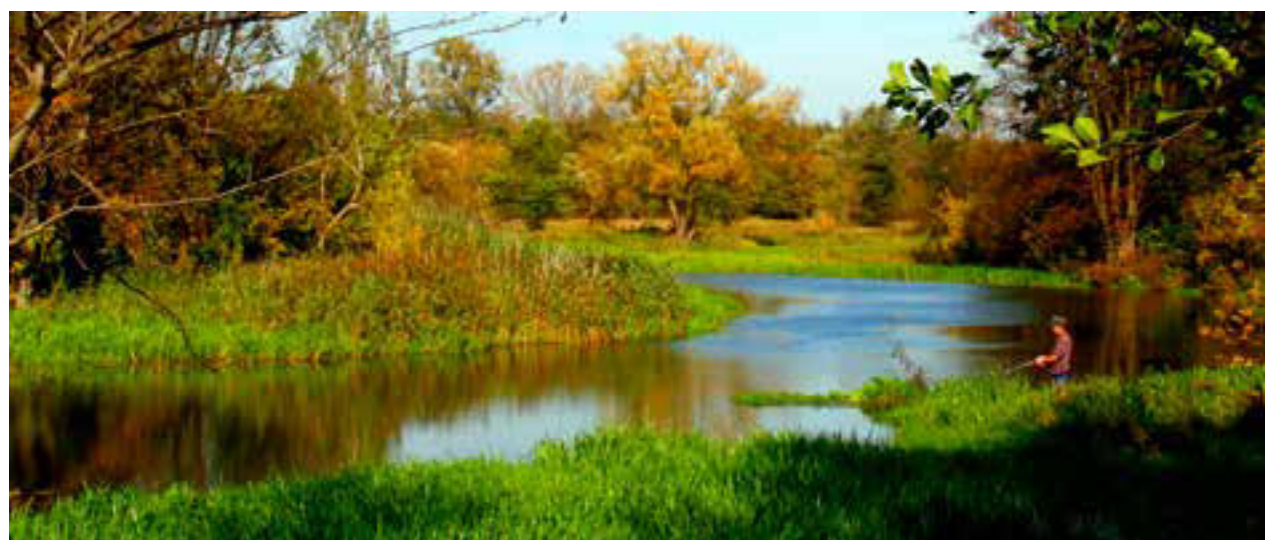
Jaz w Woli Karczewskiej

Praktycznie od Młądza, aż po ujście płynie w niezwykle urozmaiconym, pełnym wysokich, polodowcowych wzniesień morenowych, terenie. Świder swym wartkim nurtem, oraz żwirowo-piaszczystym dnem z głazami polodowcowymi, przybiera miejscami

charakter rzeki podgórskiej. Największym walorem krajobrazowym są liczne przełomy z wysoko podciętymi brzegami, na których rosną przepiękne nadświdrzańskie sosny.

Kajakiem po Świdrze

Zakole Świdra w Woli Karczewskiej

Nadświdrzańskie sosny

Nad Świdrem. Człowiek i natura

„Twórcza praca bobrów” nad Świdrem

Naturalne koryto rzeki, liczne zakola i wysokie urwiska w jej dolnym odcinku są świetnym miejscem lęgowym dla jaskółki brzegowej. Tu, płynąc kajakiem lub spacerując brzegiem Świdra w okresie od kwietnia do sierpnia

można obserwować jak te niezbyt liczne ptaki, budują swoje norki lęgowe i szybując nad czystą wodą, chwytają w locie owady, które są ich pokarmem.

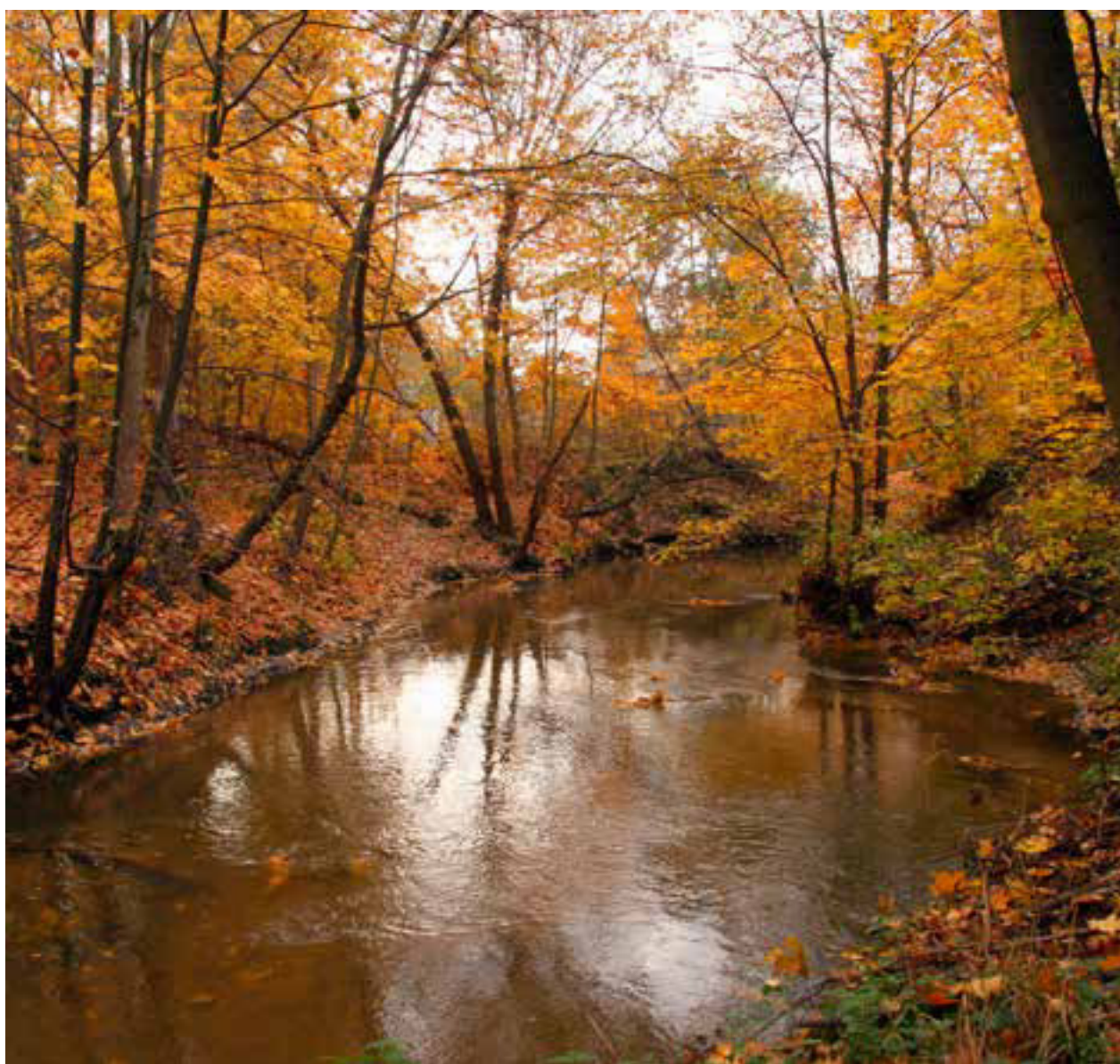
Czysta woda i dno w dolnym biegu Świdra

Urokliwa rzeka Mienia

Mienia jest jedną z najstarszych „mieszkanek” naszego terenu. Płyje od około 10 tysięcy lat. Ma około 40 km długości i obejmuje dorzecze ok. 272 km². Jest od wieków nieodłącznym elementem krajobrazu mazowieckiej ziemi. Wody, które w niej płyną od tysięcy lat kształtują rzeźbę brzegów. Przez ostatnie setki lat rzeka żyje w symbiozie z człowiekiem, który znalazł tu świetne miejsca do osadnictwa. W przeszłości dostarczała człowiekowi ryb, raków, czystej wody do pojenia zwierząt

hodowlanych, nawadniała przyległe łąki. Pozostała jedną z nielicznych rzek, która zachowała swój naturalny charakter, w czym dopomogło jej utworzenie w 1986 r. ścisłego rezerwatu na ostatnich 5 kilometrach przed połączeniem się ze Świdrem. Dzięki swym walorom krajobrazowo-przyrodniczym, wzdłuż jej lewego brzegu, wytyczono czerwony szlak turystyczny, na którym spotyka się często spacerujących mieszkańców i grupy przyjezdnych turystów

Mienia w jesiennej szacie

Swój bieg rozpoczyna na Wysoczyźnie Kałuszyńskiej w rejonie lasu „Kokoszki”, na zachód od wsi Przytoka. Nie ma źródła. Jej początkiem jest mały rowek wyłobiony w glebie przez spływające wody. Płynie w kierunku południowym, przecinając wieś Jędrzejów, międzynarodową drogę A2, za wsią o nazwie Mienia

wodą piękne, ale już zamierające łąki. Jeszcze pięćdziesiąt lat temu w Golicy tętnił życiem młyn zbudowany nad jej wodami. Obok znajdowały się liczne i zasobne w ryby stawy. Dziś pozostały tylko ślady tego pięknego wiejskiego krajobrazu.

Wiosna na wiosennych rozlewiskach Mieni w okolicy Golicy

skręca na zachód. Nazwa rzeki jak i tej miejscowości wywodzi się z mieniących się w jej wodach odrobinek żelaza, stąd nazwy starych miejscowości jak Ruda, Podrudzie, Hutna Górka czy Huta Mińska. Tak oto w szacie łąk i nielicznych drzew rosnących nad jej brzegiem dociera do Wiązownicy. Nieco wcześniej, w okolicy Duchnowa i Golicy jeszcze w ostatnich latach zasilala życiodajną

Od Golicy, aż do ujścia płynie (w coraz to głębszym wąwozie wśród coraz szerszego szpaleru olch, topól, brzoź, wiązów, dębów, klonów i innych drzew oraz krzewów), żłobiac, od tysięcy lat w piaszczysto-wydmowej glebie, uroczy wąwóz. Stworzyła niepowtarzalny, malowniczy o każdej porze roku krajobraz.

Oprócz podziwiania piękna przyrody, tu w Wiązownie polecamy zwiedzić:

- kościół wybudowany (w stylu empire) w latach 1794–1797 dzięki wydatnej pomocy finansowej księżnej Marii z Lubomirskich Radziwiłłowej, a w nim między innymi: malowidła Zygmunta Wieniawy-Narkiewicza, obraz św. Wojciecha (patrona parafii) pędzla Wojciecha Gersona, obraz płócienny Antoniego Brodowskiego przedstawiający Chrystusa na krzyżu z ok. 1820 r., drewniana Skarbona z 1883 r., kropielnica puklowana ukośnie o cechach barokowych. W zakrystii bocznej, po lewej stronie, znajduje się chrzcielnica, przy której w dniu 23 czerwca 1903 r. odbył się chrzest oczekującej na beatyfikację Hanny Chrzanowskiej.

- Na terenie przykościelnym spotykamy drewnianą dzwonnice z początku XIX w., plebanię z 1905 r., oraz dwa ok. stuletnie budynki parafialne, zbudowane w sty-

lu świdermajerowskim. Rosną tu również dwie okazałe sosny uznane, jako pomniki przyrody.

- cmentarz który powstał około 1773 r., na którym spotykamy najstarsze zachowane kamienne nagrobki i krzyże pochodzące z drugiej połowy XIX wieku. Znajduje się tu również kwatera żołnierzy poległych za wolność Ojczyzny w latach 1939–1945 oraz zbiorowa mogiła trzech lotników samolotu Karaś, zestrzelonego 10 września 1939 r. nad Michałowkiem.

Godna uwagi jest kwatera Skibińskich, właścicieli w latach 1862–1844 folwarku Gródek, otoczona kutym z żelaza ogrodzeniem z przepiękną figurką Matki Boskiej, poświęconą zmarłej w 1886 r. siedmioletniej córce Helutce.

W centrum Wiązowny znajduje się zespół pałacowo-parkowy Lubomirskich z końca XVIII w. Niestety obecnie bardzo zaniedbany i niedostępny dla turystów.

Kościół parafialny w Wiązownie

W zachodniej części Wiązowny spotykamy liczne pozostałości schronów bojowych z czasów pierwszej i częściowo drugiej wojny światowej. Stanowiły one fragment fortyfikacji i umocnień ponad pięćdziesięciokilometrowej słynnej linii obronnej Brückenkopf Warschau (Przedmoście Warszawy).

Od mostu na drodze S17, prowadzącej do Lublina, w okolicy oczyszczalni ścieków rozpoczyna się fragment czerwonego szlaku turystycznego, który biegnie lewym brzegiem Mieni.

Mienia meandrując drąży w piaszczystym podłożu swoje koryto, podmywa brzegi, wypłukuje spod korzeni piasek, zwala drzewa i krzewy do swojego nurtu. Przy wyższym stanie wody powstają tu świetne warunki dla uprawiania kajakarstwa zwałkowego. Po przejściu ok. 3 km tego bajkowego terenu, nie mającego sobie równego na Mazowszu, dochodzimy do miejsca, gdzie rosną wiekowe dęby. Najbardziej okazały z nich to 400-letni „Mazowiecki Bartek”, jeden z najstarszych na Mazowszu. Tu można się na chwilę zatrzymać i odpoczywając w jego cieniu pomyśleć o zjawisku przemijania (ile pokoleń okolicznych mieszkańców odpoczywało w jego cieniu?). Nienaruszona natura, szum wody i śpiew ptaków powoduje, że znajdujący się tu turysta zapomina o głośnym, współczesnym świecie.

Rekonstrukcja wydarzeń z 1920 r. na gruzach schronu z 1915 r. w Wiązownie

Mazowiecki Bartek - jeden z najstarszych dębów na Mazowszu

Miejsce, w którym Mienia (z lewej strony) wpada do Świdra

Wisła na terenie LGD Natura i Kultura

Wisła stanowi zachodnią granicę gminy Karczew i Sobienie Jeziory. Niestety, królowa polskich rzek, zwana przez niektórych „Polską Amazonką”, której brzegi roją się od różnorodnych gatunków ptaków migrujących i gnieźdzących się, nie jest wykorzystana jako atrakcyjny element turystyki i wypoczynku. Brak jest zorganizowanych kąpielisk i plaż. Na przybrzeżnych piaszczystych łachach i zarośniętych lasami łągowymi i krzewami brzegach, spotyka się jedynie wędkarzy. Trudno mówić o turystyce wodnej widząc czasami płynącą motorówkę.

Jednak w ostatnich latach pojawiła się pierwsza „jaskółka zmian”, którą jest turystyka kajakowa. Kajak pozwala na dotarcie do miejsc niedostępnych dla innych form turystyki. Spływ kajakiem po czystej, szeroko rozlanej wodzie, wśród piaszczystych łach i powalonych konarów drzew, jest nie lada atrakcją dla miłośników tej formy turystyki.

Jest to możliwe dzięki tzw. Mobilnym Wypożyczalniom Kajaków, które dowożą sprzęt w określone miejsce i w ustalonym miejscu go odbierają. Takimi miejscami na naszym terenie są między innymi: Otwock/Świder, Karczew, Nadbrzeż, Gusin.

Płynąc kajakiem po Wiśle, lub podróżując jej prawym brzegiem warto zwiedzić:

- w Warszawicach kościół drewniany o konstrukcji zrębowej z roku 1736, fundacji Franciszka Bielińskiego. We wnętrzu godnymi obejrzenia są między innymi: w bocznym ołtarzu rzeźba gotycka Madonny z ok. 1370–80 r., na belce tęczywej krucyfiks z I połowy XVIII w., barokowa kropielnica z XVIII w., a w kruchcie tablica erekcyjna z 1736 r. drewniana, malowana. Przed kościołem murowana brama-dzwonnica z 1908 r.

Poranek nad Wisłą w okolicy Karczewa

Zabytkowy kościół w Warszawicach

- w Otwocku Wielkim późnobarokowy Zespół Pałacowo-Parkowy rodu Bielińskich, wzniesiony na przełomie XVII i XVIII w., w którym mieści się Muzeum Wnętrz,
- w Karczewie – wybudowany w latach 1732–1737 kościół parafialny p.w. św. Wita, z częściowo barkowym wyposażeniem wnętrza i bogato zdobioną motywami rybackimi amboną.

W pobliżu kościoła spotkamy murowaną kapliczkę z rzeźbą św. Leonarda z połowy XVIII w. Związana z nią jest legenda, że odpoczywał przy niej ranny po maciejowickiej bitwie, wzięty do niewoli Tadeusz Kościuszko.

Pałac Bielińskich w Otwocku Wielkim

Kajaki przygotowane do spływu na historycznym miejscu w Karczewie (dziś przedłużenie ul. Wiślanej). Tu istniał starodawny bród na szlaku handlowym z Rusi Kijowskiej na zachód. W tych okolicach w 1704 r. przeprawiała się przez Wisłę 30-tysięczna armia szwedzka. Obecnie miejscowi nazywają to miejsce „przeprawą czołgową”.

Atrakcją i zarazem tradycją kulturywania święta Bożego Ciała, rozwiniętą w XIX w. w Karczewie są prezentowane corocznie okazałe ołtarze.

Spływ kajakowy Świdrem

W pogodną, sierpniową niedzielę 4 sierpnia 2013 r., Stowarzyszenie „LGD Natura i Kultura” zorganizowało na rzece Świder spływ kajakowy dla mieszkańców i przedstawicieli Lokalnych Grup Działania partnerów w projekcie współpracy. W trakcie ok. czterogodzinnego

spływu, na trasie Wola Karczewska – Mładz, przy pięknej pogodzie, kajakarze podziwiali niekwestionowane walory krajobrazowe rzeki. Zakończeniem spływu było spotkanie integracyjne uczestników.

Pamiątkowe zdjęcie uczestników spływu

Odpoczynek przy wiszącym mostku w Kopakach

tekst i zdjęcia – Ryszard Szczęsny

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Forum Powiatu Garwolińskiego

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania
Forum Powiatu Garwolińskiego
Al. Legionów 48
08-400 Garwolin
tel./faks 25 682 16 13
www.lgd-garwolin.pl

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania – Forum Powiatu Garwolińskiego powstało w styczniu 2008 r. w wyniku zapotrzebowania społecznego na oddolną, samorządną, innowacyjną działalność mieszkańców wsi i małych miast. Stowarzyszenie liczy obecnie 145 członków – przedstawiciele sektora społecznego (osoby fizyczne, organizacje pozarządowe), gospodarczego (przedsiębiorcy) i publicznego (gminy), a swoim działaniem obejmuje obszar dziesięciu gmin z powiatu garwolińskiego: Borowie, Garwolin, Górzno, Maciejowice, Miastków Kościelny, Parysów, Pilawa, Sobolew, Trojanów, Żelechów. Obszar LGD to teren zachęcający do odwiedzin, wypoczynku i turystyki. Posiada wiele miejsc jeszcze nieodkrytych, bogatych przyrodniczo i pozbawionych nadmiernej obecności ludzi. Piękne miejsca wokół dopływów Wisły stanowią doskonałe warunki do wypoczynku i rekreacji. Bogata historia, zabytki, gościnność mieszkańców, a także baza agroturystyczna i sportowa to atuty ziemi garwolińskiej. Głównym celem stowarzyszenia jest działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich i poprawy jakości życia mieszkańców obszaru LGD.

Realizując swoje zadania LGD uwzględnia ochronę oraz promocję środowiska naturalnego, krajobrazu, zasobów historyczno-kulturowych oraz rozwój turystyki. Stowarzyszenie działa w ramach europejskiego programu Leader, który ma formę bezwrotnej pomocy skierowanej na obszary wiejskie i umożliwia mieszkańcom realizację innowacyjnych projektów, które przyczyniają się do lepszego wykorzystania lokalnych zasobów i powstania nowych miejsc pracy. O dofinansowanie projektów ubiegać się mogą m.in. samorządy, rolnicy, przedsiębiorcy oraz osoby fizyczne i organizacje społeczne. Stowarzyszenie prowadzi nabory wniosków w ramach czterech działań: różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, odnowa i rozwój wsi oraz małe projekty.

Zapraszamy do współpracy dla rozwoju naszego regionu.

Tomasz Połoczański

Obszar działania Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania – Forum Powiatu Garwolińskiego, przecinany jest licznymi ciekami wodnymi. Najważniejsze z nich to: Okrzejka, Promnik i największy z nich, przepływający przez stolicę powiatu: Wilga. Rzeki te, nieco zapomniane na Mazowszu, zasilają bezpośrednio Wisłę. W dolnych swych biegach, w gminach Garwolin, Wilga, Łaskarzew, Maciejowice i Sobolew objęte są częściowo, utworzonego w 1993 roku, Nadwiślańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Zachodnia część omawianego terenu jest objęta powstałą w 2004 roku siecią Natura 2000, która w Polsce zajmuje prawie 20% powierzchni lądowej kraju. Te nieduże, niedocenione rzeczki posiadają olbrzymi potencjał turystyczny. Charakteryzują się naturalnym, słabo przekształconym środowiskiem, są bardzo urozmaicone i dzikie. Liczne meandry, starorzecza, przybrzeżne stawy czynią teren bardzo atrakcyjnym. Okolica zachęca ciszą, świeżym powietrzem i malowniczymi krajobrazami typowymi dla Mazowsza. Atutem terenów nadrzecznych jest bogata flora i fauna. Nad Wilgą spotyka się wydrę. Bóbr ma

swoje stanowiska nad Promnikiem i Wilgą z jej dopływami, Żelechowianką i Olszanką. Spotyka się łośia. Nad Wisłą i dopływami zachowały się rozległe wyspy typu ławice i kępy zasiedlone przez gatunki ptaków silnie zagrożonych wyginięciem np.: rybitwa białoczelna, mewa pospolita, mewa czarnogłowa, ostrzygojad, zimorodek, rycyk, krwawodziób i sieweczka obrożna.

Urodę i walory tych rzek, jako pierwsi docenili mieszkańcy. W Jabłonowcu, w okolicach ośrodka wypoczynkowego nad Okrzejką powstało wiele domków letniskowych, dacz, których właścicielami są głównie mieszkańcy stolicy. W miejscowości Wilga niedaleko rzeki o tej samej nazwie, powstało osiedle rekreacyjne. W Polewiczku nad Wilgą założyli swoją stanicę harcerze. W Rudzie Tarnowskiej nad Promnikiem ma swą rezydencję prezydent RP.

Obecnie znacznie wzrasta zainteresowanie turystyką przez władze lokalne. Na Wildze wytyczono szlak kajakowy, są szlaki rowerowe. W Garwolinie powstała pierwsza wypożyczalnia kajaków w powiecie. Rozwija się intensywnie baza noclegowa.

Kalendarium i pomnik Janusza I Starszego, księcia mazowieckiego, który w 1423 r. nadał prawa miejskie Garwolinowi, Garwolin

OKRZEJKA

Opis rzeki

Okrzejka ma swoje źródła 170 m n.p.m. w miejscowości Zagórze, tuż przed malowniczą wioską Wolą Okrzejską, rodzinną miejscowością Henryka Sienkiewicza, położoną w powiecie łukowskim w gminie Krzywda. Do powiatu garwolińskiego wpływa w Rudzie w gminie Trojanów. Rzeka, płynąca początkowo przez Wysoczynę Żelechowską, wyróżnia się wysokimi walorami przyrodniczymi. Jej odcinek powyżej Maciejowic nie został uregulowany, dzięki czemu zachowało się naturalnie meandrujące koryto wraz z nadrzeczными łęgami olchowo-jesionowymi. Wijące się, kręte koryto wyściełane jest piaskiem a czasami kamieniami. Nawet latem woda jest zimna. Przed Godziszem, Okrzejka płynie wzdłuż wysokiej, podciętej skarpy zlokalizowanej po

prawej stronie. Poniżej Maciejowic, wskutek ingerencji człowieka stosunki wodne mocno się skomplikowały. Uruchomienie elektrowni Kozienice, a w związku z tym budowa wałów przeciwpowodziowych po obu stronach Wisły, które po przeciwnej stronie osiągają 8 m wysokości, odcięło naturalne ujście Okrzejki do Wisły. W związku z tym już między Oronnym a Podzamczem większość wód rzeki odprowadzana jest przekopem do pobliskiej, płynącej równolegle Pytlochy. Sama zaś Okrzejka, przyjmując lewy dopływ, Przerzytkę, płynie równolegle do Wisły. Pod Domaszewem łączy się z Pytlochą, zmienia nazwę na Bączycha i ostatecznie wpada do odnogi Wisły w Rudzie Tarnowskiej. Kilka metrów dalej wprowadza swe wody Promnik. Długość rzeki to 66,1 km (z Bączychą 73,3 km), szerokość od 4 do 10 m a spadek 101 cm/km. Wielkość dorzecza, bardzo rozbudowanego po północnej stronie wynosi 528 km². Największe prawe dopływy to Swarzynia i Korytka. Rzeka jest rajem dla wędkarzy.

Wędkarz w Godziszu

Okrzejka w Oronnym

Pytlocha

Zbiorniki wodne

Na rzece jest wiele młynówek związanych z działalnością licznych młynów wodnych. Są starorzecza i stawy pozostałe po meandrującej rzece. Z Okrzejką jest związanych mnóstwo stawów rybnych. Największy kompleks, zasilany przez rzekę leży między Trojanowem a Grądem. Tamtejsze stawy mają fantazyjne nazwy np. Staw Duży Zagłoba, Staw Łódź, Staw Goplana. Następne zbiorniki są m. in. w Woli Życkiej. Piękny, zadbane staw z plażą leży w dziesięciohektarowym (w tym 2 ha wody) ośrodku wypoczynkowym „Tęcza” położonym w Jabłonowcu nad Okrzejką. W Godziszu znajduje się zalew na rzece Okrzejce oraz duży odcięty groblą staw. Całość łowiska obejmuje swoim obszarem około 15 ha. Średnia głębokość łowiska oscyluje około 1 m, jednakże stan wody uzależniony jest w głównej mierze od pór roku. W czasie gwałtownych ulew rzeka przybiera charakter wody górskiej przybierając gwałtownie i szybko.

Zbiornikiem opiekuje się koło wędkarskie nr 14 w Sobolewie a całość łowiska obejmuje teren rzeki Okrzejki od miejscowości Trojanów kończąc się w Oronnym.

Następny duży kompleks stawów rybnych jest w odzamczu między Okrzejką a Pytlochą. Poniżej Maciejowic zbiorniki wodne związane są z działalnością Wisły przed wybudowaniem wałów przeciwpowodziowych. Z większych to jezioro Oblin i Łacha Gęsia Szyja. Na wschód od Maciejowic położone są zbiorniki rybne o wspólnej nazwie Wapnica zasilane półtorakilometrowym kanałem z Okrzejki. Ostatni staw zasila kanał Uchaczowski.

Plaża w ośrodku wypoczynkowym

Ważniejsze miejscowości

Trojanów – duża wieś gminna położona nad stawami rybnymi, wzmiankowana w XVI wieku, jako wieś szlachecka. W okresie okupacji hitlerowskiej ośrodek konspiracyjny AK „Placówka Trojanów” już od listopada 1939 r.

Wola Życka – był tu duży, drewniany młyn wodny, konstrukcji ryglowej, wzniesiony pod koniec XIX w. dla rodziny Paców, właścicieli majątku Tartak. W pobliżu malownicze, zarośnięte stawy. Obok archaiczny, bardzo duży dom młynarza, drewniany, opuszczony. Częściowo spłonął kilka lat temu. Kilometr dalej w stronę Jabłonowca był najnowocześniejszy swego czasu młyn, wysadzony w zemście przez Niemców.

Maciejowice – osada gminna na podbudowie miejskiej. W 1507 roku była lokacja miasta Maciejowice na gruntach wsi Ostrów na mocy przywileju króla Zygmunta I. W okolicy wsi 10 października 1794 r. odbyła się bitwa pod Maciejowicami będąca ostatnim

akordem Insurekcji Kościuszkowskiej, w której Wódz Naczelny został ranny. W miejscu pojmania, w Starej Krępie usypano w 1861 r. Kopiec Kościuszki. W 1870 r. miejscowość utraciła prawa miejskie a w 1988 r. otwarto w starym, zabytkowym ratuszu Muzeum Tadeusza Kościuszki. Ratusz i okoliczny rynek przeszły w 2012 r. gruntowną renowację.

Kochów – jedna z najstarszych miejscowości w powiecie, w 1155 r. Kazimierz II Sprawiedliwy nadał przywilej lokacyjny na miasto Kochów dla klasztoru kanoników regularnych z Czerwińska. Również w XII r. powstała parafia w Kochowie. Przebiegał tutaj szlak do przeprawy z Mazowsza na Ruś. W 1525 r. zakonnicy sprzedali Kochów Maciejewskim. W XVI w. przeniesiono parafię i miasto z Kochowa do Maciejowic. Miejscowość utraciła znaczenie.

Młyn wodny w Grądzie

Pomnik w Woli Życkiej

Ruiny zamku w Podzamczu nad Okrzeją

Ciekawostki

W Podzamczu jest jeszcze zachowany budynek młyna, pierwotnie należący, wraz z kompleksem pałacowym leżącym nieopodal brzegów rzeki, do rodu Zamoyskich. Grał on główną rolę w mini serialu z 1984 roku „Trzy młyny”, wcielając się w rolę trzech budowli. Reżyserował Jerzy Domaradzki. Każdy odcinek stanowił zamkniętą całość. Łączyła trzy części osoba księdza, Władysława Rybygrana przez Edwarda Żentare, który w 1987 r. otrzymał Nagrodę im. Zbyszka Cybulskiego. Obecnie młyn się rozpada.

Zabytkowy pałac – siedziba Zamoyskich, powstał w miejscu szesnastowiecznego zamku. W pobliżu znajdują się ruiny neogotyckiej baszty i stajni z 1. połowy XIX wieku. Pałac w Podzamczu był miejscem narodzin pretendenta do tronu Królestwa Obojga Sycylii, Ferdynanda Marii Sycylijskiego z dynastii Burbonów w 1926 roku.

W 1794 r. Podzamcze i pobliskie Oronne były główną areną ostatniej bitwy Insurekcji Kościuszkowskiej. Od 29.06.2005 roku w miejscowości funkcjonuje Izba Przyrodniczo-Leśna im. Jana Pawła II Nadleśnictwa Garwolin. Obiekt znajduje się w oficynie po dawnej posiadłości Zamoyskich w zespole pałacowo-parkowym w Podzamczu.

Kamień poświęcony T. Kościuszcze w parku Zamoyskich w Podzamczu nad Okrzejką

PROMNIK

Opis rzeki

Promnik ma swoje źródła w okolicy Stefanowa (gmina Żelechów) na wysokości 177 m n.p.m. a wprowadza swoje wody do Wisły koło Rudy Tarnowskiej, tuż za ujściem Bączychy, 99 m n.p.m.

Długość rzeki wynosi 31,6 km a szerokość od 2 do 4 metrów. Średni spadek, 247 cm/km a miejscami 350 cm/km upodabnia Promnik do rzeki podgórskiej. Rzeka o tak dużym spadku wody pozwalała na budowanie i działanie młynów wodnych. Od wieków mieszkańcy okolic położonych nad rzeką korzystali z jej dóbr. Powierzchnia dorzecza wynosi 154 km². Teren zlewni w górnym biegu Promnika jest falisty: częste wzniesienia, przecięte nizinami strumyków i łąk, liczne meandry, bogate zadrzewienie brzegów, nadrzeczy, przydroży i sadów czyni okolicę urozmaiconą i piękną. W dolnym biegu za wsią Wanaty rzeka wpływa do lasu, którego piękno doceniono tworząc ośrodek wypoczynkowy Prezydenta RP. Największym dopływem Promnika jest prawobrzeżny Śliz mający źródła koło Chotyni, meandrujący malowniczo wśród pól Kacprówka i Pilczyna, kończący bieg pod Łaskarzewem.

Rzeka Promnik

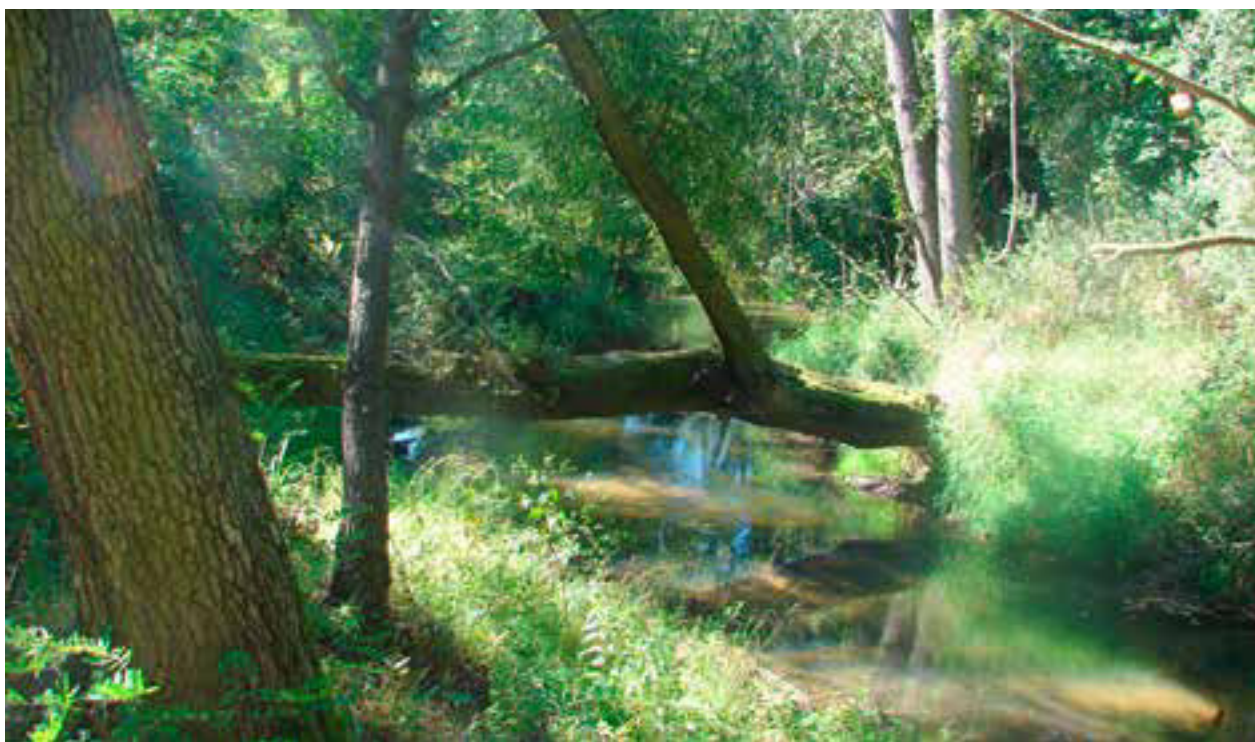

Łabędzie na Promniku

Promnik w Wanatach

Promnik w Rudzie Tarnowskiej

Zbiorniki wodne

Przy Promniku jest kilka młynówek, trochę drobnych, prywatnych stawów hodowlanych oraz dwa większe zbiorniki.

Gończyce – staw na Promniku istniał już w XIX w. O stawie w Gończycach wspominają najstarsze dokumenty; nieraz woda rozrywała groblę. Grobla z trzech stron została umyślnie usypana dla spiętrzenia wody, potrzebnej dla młyna wodnego. Ten młyn wodny zachował się do lata 1947 r. Zatrzymali go Niemcy i tak już opustoszony stał z zepsutym wielkim wodnym kołem napędowym i dziurawym dachem, aż kierownik ośrodka państwowego w Gończycach w 1947 r. rozebrał budowlę na opał. W roku 1947 koryto rzeki, które podrywało ziemie plebańskie, proboszcz przy pomocy parafian skierował przez środek dawnego stawu. Po renowacji w latach 80-tych ubiegłego wieku i odnowie w 2010 r. rzeka płynie obok stawu.

Staw na pewno istniał podczas powstania styczniowego. *Niedługo później zaatakowała je między*

Chotynią i Ślizem kolumna garwolińska ppłk Wendricha w składzie 3 kompanii piechoty i 50 kozaków i zadała dalsze straty. Łącznie z poniesionymi w pierwszej potyczce wyniosły one około 1/3 stanu oddziału. Pozostali pod dowództwem Bardeta przeszli rzekę Promnik, otworzyli znajdujące się na niej śluzy i oderwali od ścigających ich Rosjan.

Łaskarzew – zbiornik powstał na potrzeby młyna. W 2012 roku przeprowadzono renowację zbiornika, wymieniono zamknięcia jazu, odbudowano groble i odmulono. W Łaskarzewie do 1939 roku działał młyn drewniany, niestety spalony w skutek działań wojennych. W 1942 roku wybudowano w pobliżu spalonego młyna, murowany dwupiętrowy budynek na planie prostokąta z dwuspadowym dachem. Początkowo młyn należał do rodziny Żabczyńskich. Po wojnie został upaństwowiony i przeszedł na własność Gromadzkiej Rady Narodowej. Obecnie młyn wrócił do rodu właścicieli.

Panorama Gończyc z widoczną rzeką Promnik i stawem

Ważniejsze miejscowości

Gończyce – wieś, siedziba parafii, Gończyce założone zostały w I poł. XV w. wśród dawnej Puszczy Bielicy przez bpa Stanisława Ciołka, który w 1429 r. ustanowił we wsi sołectwo. W 1738 r. osada staraniem F. Grabowskiego, starosty trzebieszowskiego otrzymała prawa miejskie, ale na krótko. Na cześć króla Augusta III Sasa nadano miastu nazwę Augustiwil. Nazwa ta jednak nie przyjęła się. 22 marca 1863 r. pod Gończycami potykał się z kozakami oddział Gustawa Wyszogoty-Zakrzewskiego. Powstańcom udało się zatrzymać dyliżans pocztowy i zabrać ważne przesyłki rządowe. Most na drodze nr 17, na małym dopływie Promnika, około 300 m na południe od rzeki, starsi mieszkańcy nazywają „trupowym”, podobno od dużej ilości trupów po potyczce.

Łaskarzew – założony został na prawej stronie rzeki Promnik, przez biskupa poznańskiego Łaskarza, na miejscu osady Gorczyce położonej na lewym brzegu rzeki Promnik. Zakładając miasto Łaskarzew biskup

przeniósł je na prawy brzeg Promnika, który był granicą pomiędzy Małopolską a Mazowszem, w granice swojego biskupstwa. Sprawa ta stała się przyczyną zatargu pomiędzy biskupstwem krakowskim a poznańskim. Łaskarzew prawa miejskie otrzymał z rąk króla Władysława Jagiełły w 1418 r. Miasto utraciło prawa miejskie w 1870 r. za udział w powstaniu styczniowym. W 1877 r. Łaskarzew otrzymał połączenie kolejowe. W 1959 r. Łaskarzew otrzymał prawa osiedla typu miejskiego. Prawa miejskie odzyskał w 1969 r.

Wanaty – 28 lutego 1944 r. wieś została spacyfikowana z polecenia okupacyjnego starosty garwolińskiego, Karla Freudenthala. Tego dnia Niemcy zamordowali we wsi 108 Polaków – w tym 35 kobiet i 47 dzieci. Z tej liczby 105 ofiar było mieszkańcami Wanat, podczas gdy trzy pozostałe pochodziły z sąsiednich miejscowości (Dąbrowy, Pilczyna Starego i Podwierzbia). Wieś po uprzednim ograbieniu doszczętnie spalono. Zbrodnia dokonana 28 lutego 1944 r. to największa pacyfikacja na terenie Mazowsza.

Pomnik ofiar mordu hitlerowskiego z 1944 r. w Wanatach

Łaskarzew - kaplica św. Onufrego

Jaz w Łaskarzewie

Zespół Ludowy z Gończyc podczas dożynek

Ciekawostka

Testament Bolesława Krzywoustego z 1138 r. podzielił Polskę na szereg niezależnych księstw. Wytyczone wtedy granice z mniejszymi, bądź większymi zmianami dotrwały do 1795 r. Ustalona została wówczas

granica Mazowsza przebiegająca na Promniku, pod Zwolą i Stoczkiem Łukowskim. Tereny te weszły w skład Ziemi Czerskiej Księstwa Mazowieckiego. Wszystko, co zostało na południu znalazło się w granicach Ziemi Sężyckiej na Sandomierszczyźnie.

Młyn w Woli Łaskarzewskiej

WILGA

Opis rzeki

Rzeka ma swoje źródła w miejscowości Kasyldów leżącej w gminie Krzywda, w powiecie łukowskim, w województwie lubelskim na wys. 172 m n.p.m. Do powiatu garwolińskiego wpływa w Zwoli Poduchownej. Długość Wilgi wynosi 73,3 km a średni spadek 104 cm/km. Powierzchnia dorzecza wynosi 569 km². Rzekę charakteryzuje bogactwo przyrodnicze i krajobrazowe doliny, oraz naturalny bieg rzeki z jej malowniczymi zakolami. Brzegi cechują się ciągłością zadrzewień łęgowych, co jest skutecznym zabezpieczeniem przed zanieczyszczeniami spływającymi wraz z wodą opadową do rzeki. Jeszcze dwieście lat temu rzeka nazywała się Wilka lub Wilcza. Jej odnoga do młyna w Garwolinie nazywała

się Garwólka. Na rzece działało kilkanaście młynów wodnych, z których większość dotrwała do 1944 roku. Na skutek działania władz komunistycznych do lat 70. XX wieku, nie ostał się żaden z nich. Największy zalew miał młyn Zyganowka (dziś Cyganówka). Najwięcej kół bo cztery – młyn królewski w Rębkowie. Od mostu w Wildze do ujścia rzeka płynie sztucznym wykopem wykonanym przez Niemców w 1943 r. katorżniczą, zabójczą pracą Żydów z pobliskiego getta. Wpada do odnogi Wisły między wsiami Holendry i Wólka Gruszczyńska na wysokości 95,5 m n.p.m. Największe, lewe dopływy to Żelechówka wraz z Olszanką i Mierzączka, zaś prawy – to Borowianka.

Wilga w Oziemkówce

Wilga w Miastkowie Kościelnym

Wilga w Rębkowie

Zbiorniki wodne

Na rzece Wildze prawie nie ma zbiorników wodnych. Na Żelechowie w Żelechowie jest kilka stawów rybnych. Następny zbiornik wodny znajduje się w Garwolinie na Zarzeczcu przy murowanym, nieczynnym młynie. Podczas budowy obwodnicy powstało z wydobycia piasku do jej budowy największe w okolicy, sześćohektarowe jezioro nazwane przez miejscowych Mamucie lub krótko Mamut. Miejsce to ma największy potencjał, by zostać powiatowym kąpieliskiem. Najwięcej zbiorników

jest w Gminie Wilga, na zachód od trasy 801 (popularnej Nadwiślanki). Są to łachy, starorzecza, jeziora związane z działalnością rzek Wisły i Wilgi, która, przed sztucznym skierowaniem jej najkrótszą drogą do Wisły, płynęła do niej równoległe i kończyła swój bieg poza obecnym powiatem. Obecnie ta część dawnej rzeki nazywana jest Stara Wilga. Na południe od wsi Wilga znajduje się półhektarowe kąpielisko Morskie Oko powstałe wskutek powodzi. Początkowo było to czarne, niedostępne bajoro – starorzecze Wisły. Następnie wycięto drzewa, nawieziono piasku, uprzątnięto teren i zrobiono plażę.

Młyn w Garwolinie

Zbiornik Mamut

Ruiny młyna w Ignacowie

Ważniejsze miejscowości na Wilgą

Miastków Stary – wieś gminna po raz pierwszy wzmiankowana w 1417 r. W 1424 roku założona została tu parafia przez Andrzeja Łaskarza z Gosławic, biskupa poznańskiego. Można obejrzeć kościół, będący w części wschodniej pozostałością gotyckiej świątyni z końca XV w.

Garwolin – miasto powiatowe. Ślady osadnictwa na terenie dzisiejszych granic Garwolina pochodzą sprzed około 2000 lat, czyli z epoki żelaza. Prawa miejskie miasto uzyskało 27 lipca 1423 r. W 1565 r. liczył 260 domów, 69 ogrodów i 230 rzemieślników. Garwolin w owym czasie słynął z warzenia przedniego piwa. 17-18 sierpnia 1920 r. podczas bitwy warszawskiej w Garwolinie stacjonował sztab Józefa Piłsudskiego dowodząc kontruderzeniem znad Wieprza. W latach 1921–1939 w tu-tejszych koszarach kawaleryjskich stacjonował 1 Pułk Strzelców Konnych Raszyńskich im. cesarza Napoleona. Podczas II wojny światowej miasto zostało zniszczone w 75%.

Rębków – pierwsza wzmianka o wsi pojawia się w dokumentach czerskich z XI wieku. W roku 1937 odkryto we wsi przypadkowo grób kultury amfor kulistych. Rok później obok znaleziono drugi grób. Znajezisko z epoki kamienia (ok. 4300 lat) jest starsze niż piramidy.

Wilga – pierwsze wzmianki o Wildze pochodzą z XIII wieku. W 1407 roku ufundowana została we wsi parafia. W roku 1534 Wilga uzyskała prawa miejskie, które straciła w połowie XVII wieku na skutek upadku gospodarczego. W latach międzywojennych odkryto walory letniskowe wsi za sprawą hrabiego Stanisława Kostki Rostworowskiego. Od tamtej pory nastąpił rozwój osiedla wypoczynkowego. Podczas II wojny światowej na terenie osiedla znajdowały się obozy pracy dla Żydów i jeńców radzieckich, którzy byli zatrudnieni przy budowie wałów rzeki Wilga. Najprawdopodobniej byli oni rozstrzeliwani na terenie przyległym do dzisiejszego ośrodka MSW.

Kościół w Garwolinie, widok znan Wilgi

Zalew w Garwolinie

Stacja harcerska w Polewiczu

Ciekawostki

Mało znanym jest przypadek rzek Małej Bystrzycy i Wilgi, które bifurkują ze sobą, czyli mają wspólne źródło a następnie płyną w różnych kierunkach do dwóch różnych dorzeczy. Wilga płynie na zachód do Wisły a Mała Bystrzyca na wschód do Bystrzycy.

Józef Ignacy Kraszewski jest autorem około 400 dzieł. Jeden z utworów pt. „Kopciuszek” rozpoczyna się tak: *Wiadomo całemu światu, a przynajmniej tym, którzy kiedykolwiek przejeżdżali z Lublina do Warszawy lub z Warszawy do Lublina, że przy poczcie w Garwolinie istnieje jak najściślej z nią połączony Hotel Warszawski, zawierający w sobie traktiernią, cukiernią, bilard, kawiarnią i w ogóle wszystko, czego wymaga od podobnej instytucji Garwolin i stacja pocztowa.*

W 1995 roku królowa polskiego kryminału, Joanna Chmielewska wydała groteskę Łądowanie w Garwolinie.

Podsumowując. Omawiane rzeki mają olbrzymi potencjał turystyczny. Zwróciły na to uwagę zarówno władze lokalne jak i prywatni inwestorzy, organizując obsługę ruchu turystycznego. Powstaje baza agroturystyczna (Lewików, Oblin, Kolonia Górki, Górki oraz Podłęż), która umożliwia spędzenie urlopu w kontakcie z naturą i mieszkańcami wsi, oferując piękne lasy, jeziorka lub jazdę konną (Wilga) a dla miłośników wędkarstwa łowiska rybne i stawy (Jabłonowiec, Sulbiny). Baza gastronomiczna i noclegowa składa się z kilku hoteli, m.in.: Lipówki, Garwolin, Łucznicza, Korytnica, Miętne, Miastków Kościelny i Ośrodków Wypoczynkowych w Wildze, które zachęcają do dłuższego pobytu. Tutaj z dala od miejskiego zgiełku można miło spędzić czas, smakując wyjątkowe potrawy z kuchni polskiej.

Opracował Kazimierz Paciorek, wrzesień 2013 r.

Jaz na Wildze przy osiedlu rekreacyjnym

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”, zarejestrowane 27 maja 2008 r., obejmuje obszar w północno-zachodniej części województwa lubelskiego, na którym znajduje się blisko 90 000 mieszkańców. Jest to teren 12 jednostek samorządowych, tj. Gmin: Adamów, Kłoczew, Krzywda, Łuków, Nowodwór, Serokomla, Stanin, Stoczek Łukowski, Trzebieszów, Wojcieszków, Wola Mysłowska oraz Miasta Stoczek Łukowski.

Misją LGD jest:

wzmocnienie zintegrowanych i skoordynowanych działań trzech sektorów na rzecz wykreowania Szlaku Ziemi Łukowskiej jako głównego produktu turystycznego obszaru LGD. W swoich działaniach LGD szczególną uwagę zwraca na zachowanie i kultywowanie dziedzictwa wsi łukowskiej oraz aktywizację mieszkańców.

Wizją obszaru LGD jest:

obszar LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI” jest przyjazny dla turystów, zapewnia mieszkańcom warunki rozwoju i samorealizacji, a wyzwolona aktywność społeczności lokalnych i wspólne działania zapewniają wielofunkcyjny i zrównoważony rozwój tego obszaru.

Krzna w słońcu Fot. Agnieszka Domańska

Obszar Lokalnej Grupy Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI” jest obszarem o wysokich walorach przyrodniczych. Przepływają przez niego rzeki – małe, ale bardzo urokliwe.

Jedną z większych rzek obszaru LGD jest Krzna Północna oraz Krzna Południowa. Wypływają one z kompleksu leśnego Lasów Łukowskich – rezerwat Jata. Należą do dorzecza Bugu. Ważniejszymi miejscowościami położonymi nad Krzną Północną są Łuków i Trzebieszów.

Rezerwat Jata został utworzony 21 marca 1933 r. z inicjatywy prof. Władysława Szafera. Jest on jednym z najstarszych obszarów chronionych w Polsce (ustępuje tylko Białowieskiemu Parkowi Narodowemu). Gatunkiem chronionym w rezerwacie jest jodła, która znalazła tutaj świetne warunki rozwoju. Jata jest obszarem najbardziej wysuniętym na północ, gdzie w warunkach naturalnych występuje jodła.

Jata stanowiła schronienie dla dowodzonych przez księdza Stanisława Brzóske powstańców styczniowych roku 1863 oraz dla partyzantów Armii Krajowej w latach okupacji niemieckiej (1942 – 44).

Rezerwat Jata Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Amonit Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Osobliwością geologiczną na skalę europejską, znajdującą się w dorzeczu Krzny, są złoża czarnego iltu jurajskiego, zawierające skamieniałe muszle amonitów i belemnitów (rezerwat Kra Jurajska w Gołaszynie w Gminie Łuków).

Pomnik pamięci ks. Brzóska w Jacie
Fot. z zasobów Gminy Łuków

Pomnik w hołdzie żołnierzom AK w Jacie
Fot. z zasobów Gminy Łuków

Bystrzyca to rzeka zaczynająca swój bieg w okolicach miejscowości Jedlanka w Gminie Stoczek Łukowski. Jest dopływem Tyśmienicy (dorzecze Wisły). Na obszarze LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI” przepływa przez miejscowości: Lipniak, Piaski, Celiny Włościańskie, Celiny Szlacheckie, Józefów, Zawodzie, Kierzków (Gmina Stanin), Szczygły Dolne (Gmina Łuków), Świderki, Wólka Domaszewska, Zofibór (Gmina Wojcieszków). Dopływem Bystrzycy jest Mała Bystrzyca, która ma źródła w okolicach wsi Kasyldów (Gmina Krzywdą). Występują w niej raki co świadczy o czystości rzeki. Ciekawym obiektem, który warto zwiedzić a znajdującym się w okolicach rzeki, jest Izba Regionalna w Wojcieszkowie.

Mała Bystrzyca w Krzywdzie Fot. Szymon Kędra

Izba Regionalna w Wojcieszkowie Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

W okolicach miejscowości Grabów Szlachecki (Gmina Nowodwór) bieg swój rozpoczyna malownicza rzeka Czarna. Przepływa obok miejscowości Lipiny, Turzystwo, Wola Gułowska, Sobiska (Gmina Adamów), Czarna, Bielany Duże, Serokomla, Ruda (Gmina Serokomla).

Wola Gułowska to ośrodek rzeźby ludowej. Znajduje się w niej także Sanktuarium Maryjne – Barokowy Kościół Karmelitów Nawiedzenia NMP z XVII wieku oraz Muzeum Pomnik Czynu Bojowego Kleeberczyków.

Rzeźby w Woli Gułowskiej Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Józefów Duży. Miejsce mordu ponad 200 osób, dokonanego przez hitlerowców 14 kwietnia 1940 r.

Kościół pw. Nawiedzenia NMP (Sanktuarium Maryjne) w Woli Gułowskiej
Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Cudowny Obraz Najświętszej Maryi Panny Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Muzeum Pomnik Czynu Bojowego Kleeberczyków Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Oprócz Woli Gułowskiej w rejonie rzeki Czarna jest jeszcze kilka miejsc wartych zobaczenia.

Miejscowość Józefów Duży w czasie okupacji hitlerowskiej doznała wielkiej tragedii – w dniu 14 kwietnia 1940 r. okupanci niemieccy wymordowali ponad 200 osób (ofiaram postawiono pomnik w miejscu kaźni). W Serokomli można zwiedzić: kościół pw. Św. Stanisława Biskupa i Męczenników (miejsce chrztu matki Brata Alberta Chmielowskiego), cmentarz z mogiłami poległych Kleeberczyków z 1939 r. i mogiłami ofiar egzekucji z Józefowa, świetlicę wiejską z izbą pamięci poświęconą ostatniej bitwie SGO Polesie pod dow. Gen. Fr. Kleeberga, stoczony we wrześniu 1939 r. pod Kockiem, Serokomlą i Wolą Gułowską.

Rzeźba w Woli Gułowskiej

Czarna w Serokomli z bogatą ścieżką przyrodniczą Fot. z zasobów Gminy Serokomla

Kościół pw. Św. Stanisława Biskupa i Męczenników w Serokomla Fot. z zasobów Gminy Serokomla

Mogiły poległych w 1939 r. Kleeberczyków na cmentarzu w Serokomli Fot. z zasobów Gminy Serokomla

Mogiły ofiar egzekucji z Józefowa Dużego oraz obelisk upamiętniający tę zbrodnię na cmentarzu w Serokomli Fot. z zasobów Gminy Serokomla

Świetlica wiejska z izbą pamięci poświęconą ostatniej bitwie SGO Polesie pod dow. Gen. Fr. Kleeberga, stoczonej we wrześniu 1939 r. pod Kockiem, Serokomlą i Wolą Gułowską w Serokomli Fot. z zasobów Gminy Serokomla

Jedną z większych rzek obszaru LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI” jest Świder. Rzeka ta powstaje z dwóch strug: jedna wypływa z okolic wsi Ciecho-min – na południe od Stoczka Łukowskiego i zwana jest Świdrem, druga wypływa na wschód od Stoczka Łukowskiego, pod wsią Róża Podgórna – nazywana jest Różanką lub Świdrem.

Świder jest prawym dopływem Wisły. Charakteryzuje się dość bystrym nurtem i czystą wodą. Niewielka głębokość, piaszczyste dno oraz wspaniałe otoczenie powodują, że rzeka ta nadaje się doskonale na spływy kajakowe.

Ciekawym miastem nad Świdrem jest Stoczek Łukowski o bogatej historii. Prawa miejskie nadał Stoczkowi w 1546 r. król Zygmunt Stary.

Na przełomie XVIII i XIX wieku – w okresie utraty niepodległości przez Polskę – miasto początkowo było w zaborze austriackim (1795 r.) a następnie w Księstwie Warszawskim (1809 r.) i Królestwie Polskim (1815 r.).

14 lutego 1831 r. pod Stoczkiem miała miejsce pierwsza zwycięska bitwa Powstania Listopadowego, w której wojska polskie pod dowództwem gen. Józefa Dwernickiego rozgromiły znacznie liczniejsze i lepiej uzbrojone wojska rosyjskie pod dowództwem gen. Fiodora Geismara.

Podczas Powstania Styczniowego, w dniu 31 października 1864 r. w Stoczku został stracony powstańczy burmistrz miasta – Jan Justynowicz oraz jego towarzysze – Ludwik Gierat. Stoczek został pozbawiony praw miejskich w roku 1867 za wsparcie powstańców styczniowych – odzyskał je dopiero w 1916 r.

Znanymi postaciami urodzonymi w Stoczku są: Aleksander Świętochowski (ur. w 1849 r.) – pozytywistyczny pisarz, krytyk i publicysta oraz Adolf Piotr Szelażek – biskup i kandydat do beatyfikacji.

Podczas okupacji niemieckiej w Stoczku i jego okolicach działały ugrupowania partyzanckie m.in. oddział dowodzony przez kapitana Wacława Rejmaka, ps. Ostoja.

Stoczek i jego okolice charakteryzują się wyjątkowo urozmaiconą powierzchnią terenu, z malowniczymi wzgórzami porośniętymi lasami. Nad Świdrem znajduje się ośrodek wypoczynkowy Izydory.

Świder w Stoczku Łukowskim, Fot. Agnieszka Domańska

Pomnik gen. J. Dwernickiego na skwerze miejskim w Stoczku Łukowskim Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Pomnik bitwy pod Stoczkiem Fot. z zasobów Gminy Stoczek Łukowski

Ośrodek wypoczynkowy Izydory Fot. z zasobów Miasta Stoczek Łukowski

Z okolic wsi Kasyldów – podobnie jak Mała Bystrzyca – wypływa krystalicznie czysta rzeka Wilga. Na obszarze LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI” przepływa przez Wole Mysłowską i Wilczyska.

Ciekawymi obiektami znajdującymi się w miejscowości Wilczyska są: młyn wodny drewniany z II połowy XIX w. (obecnie elektryczny), zespół dworsko-parkowy z połowy XIX wieku (siedziba rodu Korzybskich), w którego skład wchodzi park z ogromnymi klonami, dębami, jesionami i kasztanowcami oraz ruiny zamku obronnego z XV wieku.

Młyn drewniany w Wilczyskach Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Rzeka Wilga w Wilczyskach Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Dwór Rodu Korzybskich w Wilczyskach Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Wola Okrzejska (Gmina Krzywdą) to miejscowość, z której wypływa rzeka Okrzejka (prawy dopływ Wisły). Jest to niewielka rzeka, ale tereny znajdujące się blisko niej mają bardzo bogatą historię.

Wola Okrzejska to miejsce urodzenia w dniu 5 maja 1846 r. polskiego nowelisty, powieściopisarza i publicyisty, laureata Nagrody Nobla w dziedzinie literatury (1905 r.) – Henryka Sienkiewicza. W dworku, w którym urodził się nasz Noblista znajduje się Muzeum jemu poświęcone.

Muzeum H. Sienkiewicza w Woli Okrzejskiej Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

W Okrzei w miejscowym kościele został ochrzczony Henryk Sienkiewicz. Jest także usypany Kopiec z pomnikiem na szczycie.

Wnętrze Muzeum H. Sienkiewicza Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

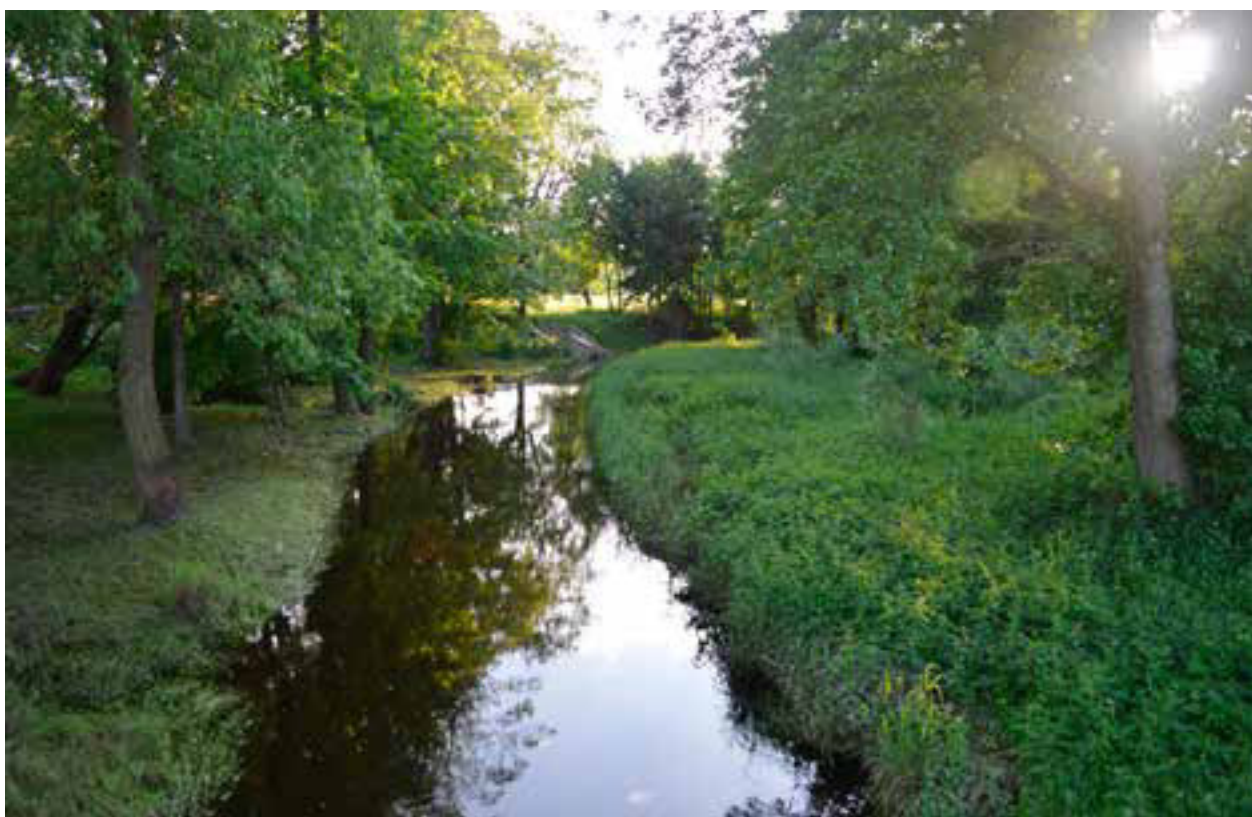
Kościół parafialny pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła w Okrzei, w którym został ochrzczony H. Sienkiewicz
Fot. z zasobów Gminy Krzywda

Kopiec H. Sienkiewicza w Okrzei Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Kolejną miejscowością, przez którą płynie Okrzejka jest Kłoczew. Warto w okolicy zwiedzić kościół w Kłoczewie, zabytkowy dwór z XIX wieku w Jagodnem, stawy hodowlane w Jagodnem i Rybakach oraz kaplicę mariańską w Gozdzie.

Okrzejka w Kłoczewie Fot. z zasobów Gminy Kłoczew

Zespół kościelny z przełomu XVI i XVII wieku w Kłoczewie Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Zabytkowy dworek z XIX wieku w Jagodnem Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Stawy hodowlane w Jagodnem Fot. z zasobów Gminy Kłoczew

Stawy hodowlane w Rybakach Fot. z zasobów Gminy Kłoczew

Kaplica mariawicka w Gozdzie Fot. z zasobów LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Niewielką rzeką płynącą przez obszar LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI” jest Świnka. Na tej rzece, w Nowodworze znajduje się zabytkowy młyn wodny z XIX wieku.

Longin Paweł Kajka
Prezes Zarządu
LGD „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

Andrzej Włodzimierz Charliński
pracownik biura LGD,
specjalista ds. promocji i projektów współpracy

Młyn wodny z XIX wieku na rzece Śwince w Nowodworze

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Ziemi Mińskiej

Lokalną Grupę Działania Ziemi Mińskiej (LGD ZM) tworzą gminy: Dębe Wielkie, Dobre, Halinów, Jakubów, Mińsk Mazowiecki, Siennica i Stanisławów. To zwarty obszar pod względem administracyjnym i geograficznym, zamknięty w granicach powiatu mińskiego. Naturalne, nieskażone środowisko i cenne zasoby przyrodnicze sprawiają, że jest to atrakcyjne miejsce do uprawiania różnorodnych form wypoczynku i rekreacji na łonie natury.

Każdy znajdzie tu coś dla siebie.

Zróznicowane pod względem rzeźby i krajobrazu tereny zachęcają do uprawiania aktywnych form wypoczynku.

Liczne tereny letniskowe znajdujące się w każdej z gmin głównie skupione są nad malowniczymi rzeczkami zaliczanymi do wód publicznych. Są to niewielkie, naturalne ciek wodne i rzeki o czystej wodzie. Zdomowały się w nich raki i bobry. Wzrasta wciąż populacja ryb, w szczególności pstrągów.

To wspaniałe miejsce położone jest w bliskiej odległości od stolicy Polski. Mieszkańcy Warszawy i potencjalni turyści z innych regionów Polski znajdą tu doskonałe

warunki do spędzenia urlopu czy wypoczynku weekendowego. Zmęczeni zgiełkiem wielkowiejskiej aglomeracji, znajdą ukojenie w bukacie zapachów polnych kwiatów czy w melodii ptasich opowieści harmonijnie współbrzmiających z szumem rozkołysanych wiatrem olch, brzoź czy sosen.

Realizacja projektu współpracy o akronimie NURT przyczynia się do poszerzenia wiedzy mieszkańców gmin i potencjalnych turystów na temat możliwości turystyczno-krajoznawczych obszaru Lokalnej Grupy Działania Ziemi Mińskiej w zakresie turystyki rzecznej i przybrzeżnej. Niewątpliwie godnymi poznania są także inne zasoby wodne jak bagna będące siedliskiem unikalnej fauny i flory czy inne obszary przyrodnicze o formach prawnie chronionych.

Zgodnie z celem niniejszego opracowania, jakim jest „zachowanie w formie opisu oraz fotografii walorów przyrodniczo-turystycznych oraz architektury” naszego obszaru, z radością prezentujemy wybrane przykłady naszego bogatego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, które zapewne warto jest poznać.

Zarząd Lokalnej Grupy Działania Ziemi Mińskiej

Drogi Czytelniku

Jeśli lubisz mazowiecką wieś i jesteś zainteresowany atrakcyjnym i stosunkowo niedrogim wypoczynkiem w bliskiej odległości od Warszawy, to mamy przyjemność zaprosić Cię do Ziemi Mińskiej. W około 30 minut jazdy samochodem (lub komunikacją publiczną) z Centrum Warszawy, znajdziesz wytchnienie od codziennych obowiązków i hałasu miejskich aglomeracji. Tu czeka na Ciebie nieskażona przyroda i życzliwi ludzie zainteresowani rozwojem swoich „Małych Ojczyzn”.

Naszą pasją jest kultywowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego, historycznego i przyrodniczego. Prawdziwą perełką są naturalne enklawy nieskażonego ekosystemu. Te niezwykle cenne zasoby czynią nasz region atrakcyjnym dla miłośników wypoczynku „w zgodzie z naturą”.

Geograficznie region nasz położony jest w środkowej części Wysoczyzny Kałuszyńskiej, w zachodniej części Niziny Południowo-Podlaskiej pomiędzy Równiną Wołomińską i Garwolińską a Obniżeniem Węgrowskim.

Rzeźba terenu została ukształtowana przez stopniowo ustępujący lądolód. Ten, wycofując się, wciąż jeszcze zalegał w dolinach hamując spływ wód ku północy, co miało wpływ na późniejsze formowanie się dolin rzecznych. Pozostawiał po sobie strefy moren czołowych i dennych oraz liczne głazy narzutowe, formując w ten sposób niewielkie wzniesienia o łagodnych zboczach.

Naturalna i nieskażona cywilizacją przyroda świadczą o harmonijnym współżyciu mieszkańców ze środowiskiem. Ich przywiązanie do tradycyjnych sposobów uprawy roślin i hodowli zwierząt w niewielkich gospodarstwach domowych sprzyjają zachowaniu dziedzictwa kulinarnego przekazywanego z pokolenia na pokolenie. Z punktu widzenia rozwoju turystyki weekendowej czy rekreacyjnej, to jeden z największych walorów naszego regionu.

Na terenie LGD ZM znajdują się liczne kompleksy leśne, w tym obszary chronione o wysokiej bioróżnorodności i walorach przyrodniczo-krajobrazowych. Znajdziemy tam prawdziwe perełki, tj. zinwentaryzowane przez konserwatora przyrody pomniki i cenne przyrodniczo okazy. Należą do nich pojedyncze drzewa, grupy drzew lub głazy narzutowe. Najważniejszym i najcenniejszym z nich jest sosna zwyczajna nad rzeczką Srebrną. To najstarsza taka sosna w Polsce, której wiek oceniany jest na ok. 350 lat.

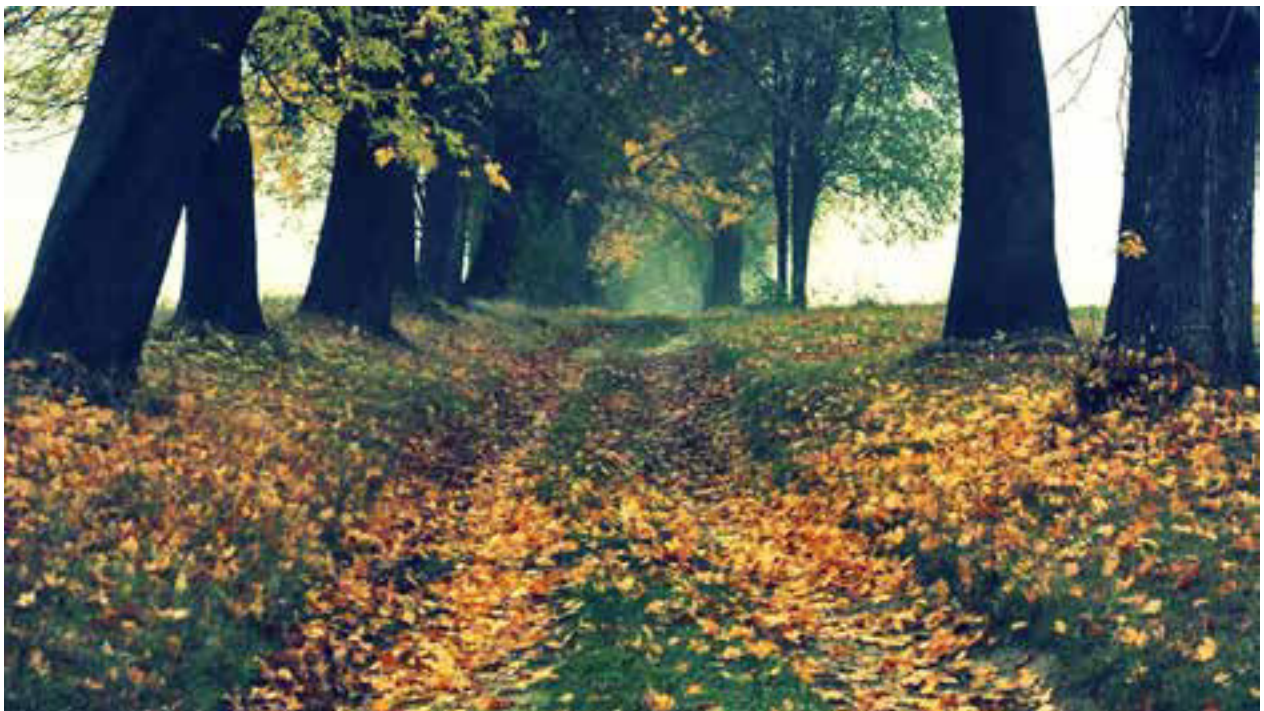
Ważnym elementem krajobrazu na terenach zurbanizowanych są zabytkowe parki o charakterze krajobrazowym (w Rudzie gm. Dębe Wielkie, w Janowie gm. Mińsk Mazowiecki, w Rudzienku gm. Dobrze, w Pogorzeli, Dłużenie, Bożej Woli i Kątach gm. Siennica).

Pomnik Poległych podczas Powstania Styczniowego w Halinowie Fot. M. Przybyłek

Ruiny pałacu Łubieńskich Fot. I. Gorczyca

Dłużew – Stara brukowana droga jesienią Fot. A. Osica

Ośrodek wypoczynkowy i zalew „Marianka” na rzece Mienia Fot. Archiwum Gminy Mińsk Mazowiecki

Młyn w Makówcu Małym Fot. K. Radzio

Do uprawiania sportów wodnych zachęca ośrodek wypoczynkowy i zalew „Marianka” na rzece Mienia znajdujący się w Hucie Mińskiej gm. Mińsk Mazowiecki. Obiekt ten wyposażony jest w urządzenia rekreacyjne, wypożyczalnię sprzętu pływającego i sportowego oraz niezbędną bazę gastronomiczną i noclegową.

To cenne dziedzictwo istotnie podnosi walory turystyczne gmin oraz wyznaczonych tras rowerowych i pieszych. Ze względu na unikalną wartość, niektóre ekosystemy zostały objęte formami ochrony przyrody o charakterze prawnym jak rezerваты przyrody, obszary chronione czy pomniki przyrody. Są też inne, cenne przyrodniczo środowiska, które jeszcze nie mają statusu prawnego. Wszystkie te obszary są warte poznania.

Rzeki na terenie Lokalnej Grupy Działania Ziemi Mińskiej to niewielkie, naturalne ciekі wodne i rzeczki o czystej wodzie, które w większości odcinków zachowały

swój naturalny charakter. Należą do nich: Osownica, Rządza, Czarna, Mienia, Srebrna, Długa, Zonza, Świder i Sienniczka, Boruczanka, Pniewniczanka, Świdrowianka, Cienka, Górniki, Wiśniówka i Piaseczna. Są typowo nizinnymi, jedynie Rządza i Czarna mają charakter rzek górskich. Na nieregulowanych odcinkach koryta silnie meandrują, a występujące erozje boczne i denne nadają swoistego uroku całej okolicy. Ze względu na głębokość, niektóre rzeki mają potencjał gospodarczy, jak Osownica w gm. Dobrze, nad którą powstało kilka młynów wodnych. Dwa z nich istnieją do dziś: w Makówcu i Wólce Kobyłańskiej.

Osownica to przede wszystkim rzeka historyczna, nad którą rozegrała się bitwa w Powstaniu Listopadowym. Maria Konopnicka opisała ją w wierszu pt „Bitwa pod Dobrem”, zaczynającym się od słów: „Jak Dwernicki pod Stoczkiem tak Skrzynecki pod Dobrem”

Po wiosennym wezbraniu. Czarna w Szymankowszczyźnie Fot. J. Jackiewicz

Poniżej stawu w Czarnej Fot. J. Jackiewicz

Jedną z większych rzek naszego regionu, posiadającą cenne walory turystyczne jest Rządza. Jej źródło znajduje się okolicach miejscowości Wola Kałuska w gminie Kałuszyn. Woda w rzece jest czysta a dno piaszczyste i płytkie. Początkowo wąska, z biegiem rozszerza się. Płyynie wartko przez Nizinę Mazowiecką zbierając wody z mniejszych cieków i rowów melioracyjnych. W środkowym i dolnym biegu staje się dosyć atrakcyjna dla celów turystycznych. Wartki i kręty nurt wypłukuje ko-

rzenie przybrzeżnych drzew tworząc swoisty, niemal baśniowy krajobraz.

Wiosną i w czasie długotrwałych opadów rzeka staje się kapryśna i nieobliczalna. Zdarza się, że nagle zmienia koryto wracając do swoich starorzeczy sprzed kilkudziesięciu lat. Rozlewa się szeroko po łąkach tworząc olbrzymie jeziora i niekiedy powoduje straty materialne w miejscowościach leżących blisko jej brzegów. Taka właśnie jest Rządza.

Szmer, szum, huk, wyciszenie. Rządza w Rządzy Fot. J. Jackiewicz

Latem Rządza płynie leniwie i staje się zaledwie małym ciekim wodnym, w którym woda sięga co najwyżej do kolan.

Poziom Rządza w strefie stanów niskich Fot. J. Jackiewicz

Rządza. O każdej porze roku zadziwia nas swoim pięknem Fot. S. Kotara

Te prawdziwe cuda natury warto obserwować szczególnie wiosną, kiedy stada dzikiego ptactwa i łany żółtych kaczeńców oblegają brzegi tworząc zapierający dech w piersi spektakl dźwięków, zapachów i barw. Nierzadko wśród różnorodnych gatunków owadów i pajęczaków można spotykać gatunki chronione, np. tygrzyka paskowanego (*Argiope bruennichi*). Częstym widokiem są wydry, zające, lisy, łosie czy sarny u wodopaju. Rządza uchodzi do Zalewu Zegrzyńskiego jako ostatni lewy dopływ Narwi (koło Wyspy Euzebii).

Ciekawostką dla miłośników Rządzy jest fakt, że jeszcze na początku ubiegłego stulecia na odcinku rzeki pomiędzy Stanisławowem a Załubicami działały cztery młyny wodne. Ostatni zakończył swój żywot w latach 70. Zostały po nich co najwyżej ruiny i progi wodne ze zbiornikami. Znajdujące się na terenie LGD rzeki nie są zagospodarowane turystycznie. Przeszkodą jest zwykle brak środków finansowych oraz niski poziom wód. Utrudniają też wąskie koryta rzek oraz brak dostępności do nich przez ogrodzone posiadłości.

Szept. Rządza w Ujazdowie Fot. J. Jackiewicz

Rezerваты przyrody stanowią enklawy nieskażonego cywilizacją ekosystemu. Na całym obszarze LGD występują trzy rezerваты:

Bagno Pogorzal (lokalnie Bagno Pogorzelskie) – został powołany w 1995 roku. Jego powierzchnia wynosi 48,64 ha. Rezerwat położony jest w gminie Mińsk Mazowiecki w pobliżu wsi Grabina. Jest to rezerwat leśny, stanowiący obszar lasu, bagien i wód. Według głównego przedmiotu ochrony, jest to rezerwat biocenotyczno-fizjocenotyczny podtypu biocenozy naturalnych i półnaturalnych, natomiast według głównego typu środowiska należy do torfowisk, podtypu torfowisk wysokich.

Celem ochrony rezerwatu jest zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych dużego naturalnego zbiornika retencyjnego oraz występujących w jego zasięgu stanowisk roślin całkowicie lub częściowo chronionych. Przedmiotem ochrony jest zachowanie bagna z otaczającymi go drzewostanami oraz występującymi tam gatunkami roślin i ptaków podlegających ochronie. Występujące w jego zasięgu stanowiska roślin są całkowicie lub częściowo chronione. Liczne oczka wodne otoczone są drzewostanami o zróżnicowanej wilgotności. Na terenie bagna rośnie wiele cennych i chronionych roślin takich jak: rosiczka okrągłolistna, grzybień

północny, modrzewnica zwyczajna oraz sit drobny. Występują tu również zbiorowiska roślinne takie jak: mszar środkowoeuropejski, kontynentalny bór bagienny, ols turzycowy, czy grąd subkontynentalny.

Zagrożeniem dla rezerwatu jest sukcesywne obniżanie się poziomu wód gruntowych i antropopresja, np. wędkarze na okolicznych gliniankach w bezpośrednim sąsiedztwie rezerwatu.

Pogorzel „Po zachodzie słońca” Fot. P. Jackowski

Pogorzel „Zapatrzeni” Fot. P. Jackowski.

„Z nurtem rzeki” - Świder w miejscowości Dłużew zachęcający do splywu kajakiem Fot. P. Jackowski

Rezerwat Wólczańska Góra w gminie Siennica to rezerwat geologiczny przyrody nieożywionej o powierzchni 4,72 ha. Celem ochrony jest zachowanie formy ozowej, czyli długiego wału ciągnącego się wzdłuż rzeki Świder, który powstał w wyniku osadzania żwiru i piasku niesionych przez płynące wody. Osady te stanowią pozostałość po ustępującym lodowcu i stanowią bardzo interesujący teren widokowy na dolinę rzeki

Świder i okolicę. Jest to jedna z największych i najlepiej zachowanych form ozowych w Polsce Środkowej. Zalesienie tworzą dwa zbiorowiska: dąbrowa świetlista i bór świeży. Na terenie obecnego rezerwatu w 1939 roku rozegrała się bitwa w czasie kampanii wrześniowej. W pobliżu znajduje się fragment rezerwatu krajobrazowego „Świder” głównie umiejscowionego na terenie powiatu otwockiego.

„Świdrem do Góry” Świder płynący wprost pod zbocze Wólczańskiej Góry w Starogrodzie Fot. O. Gocoliński

Poranek nad Świdrem Fot. S. Kotara

Dłużew - „Świder latem” Fot. A. Osica

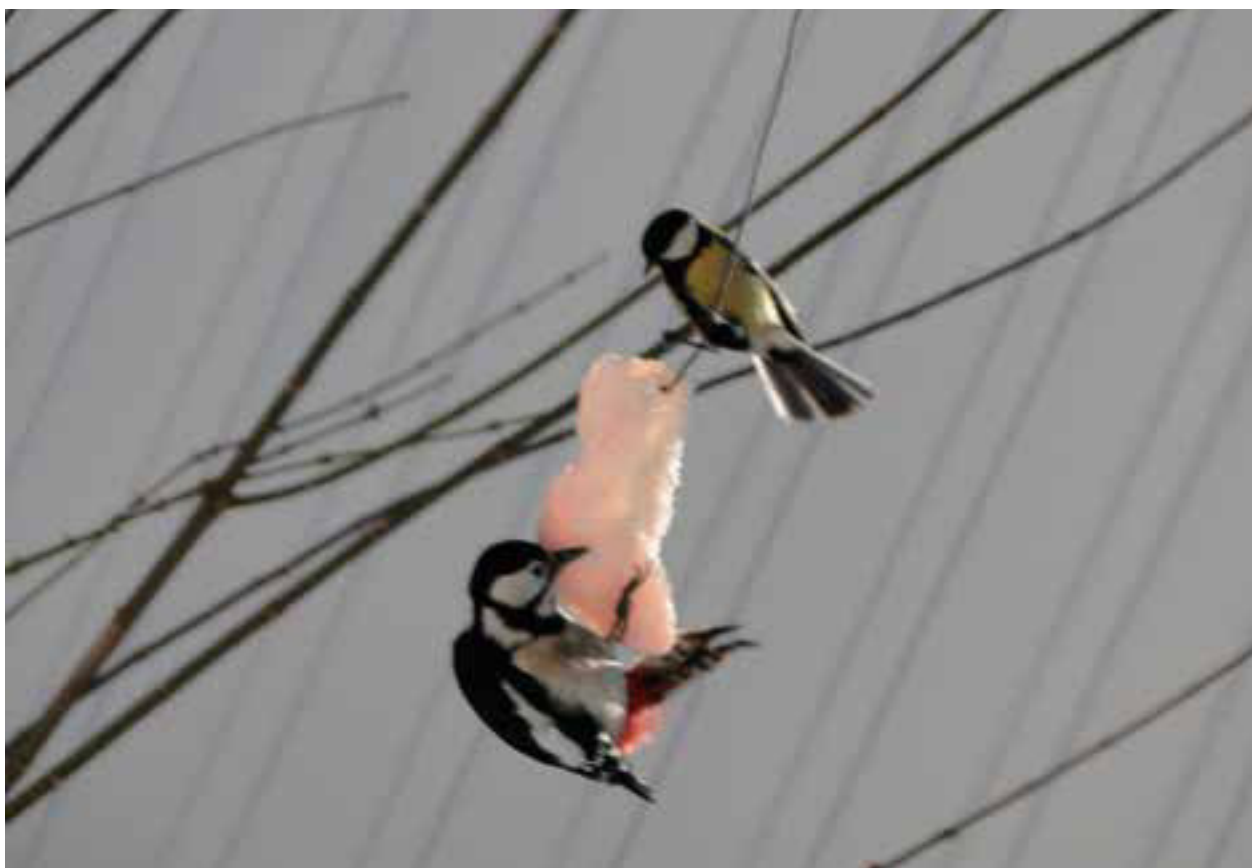

Przełom Mieni Fot. R. Kołodziejski

Żółw błotny Fot. P. Rosik

„Wspólny posiłek” sikorki bogatki i dzięcioła białoszyjnego Fot. P. Rosik

„Jedyny żywiciel”- kwiczoł dostarczający pożywienie młodym Fot. P. Rosik

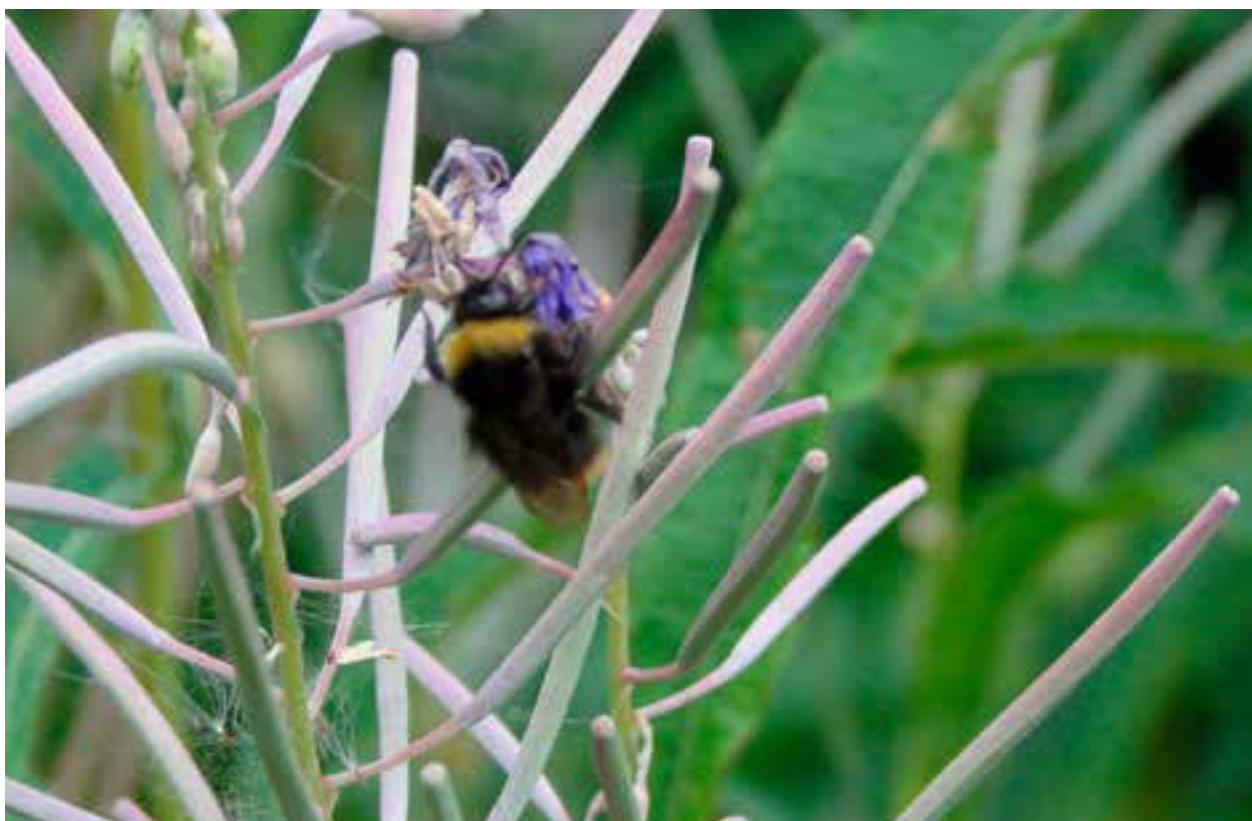

„Kwartet”- młode kwiczoły Fot. P. Rosik

Bobrowisko Fot. S. Kotara

Trzmiel ziemny Fot. P. Rosik

Stawy hodowlane gm. Halinów Fot. M. Przybyłek

Rezerwat przyrody Świder o całkowitej powierzchni 238 ha tylko częściowo obejmuje gminę Siennica. Jest to rezerwat krajobrazowy, a ochronie podlega rzeka Świder i Mienia oraz roślinność wzdłuż rzek w pasach po 20 m od koryta rzek. W czasie powstawania rezerwatu zidentyfikowano 25 gatunków ryb, ptaki takie jak zimorodki, jaskółki brzegówki i kilka gatunków dzięciołów oraz wydry. Z roślin cennych przyrodniczo: grążele żółte, grzybień białe i rdestnice.

Na obszarze Lokalnej Grupy Działania Ziemi Mińskiej łącznie występuje 14292,2 ha obszaru chronionego krajobrazu, z czego w gminie Halinów 3349,1 ha, w Dębie

Wielkim 1192 ha, w Jakubowie 337 ha, w Mińsku Mazowieckim 6195,1 ha oraz w gminie Siennica 3219 ha.

Północna i południowa część gminy Halinów wchodzi w skład **Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu** (całkowita powierzchnia 149 051,0 ha) – w jego skład wchodzi tereny zieleni towarzyszące zabudowie, w tym zadrzewienia, zakrzewienia, trawniki, zbiorniki wodne powierzchniowe i uprawy rolne.

Miński Obszar Chronionego Krajobrazu zajmuje całkowitą powierzchnię 29315,9 ha i położony jest częściowo na obszarze należącym do gmin: Mińsk Mazowiecki, Jakubów, Siennica i Dębe Wielkie.

„Ślady czasu” – rozlewisko w okolicy Wiśniewa Fot. S. Kotara

Młode gołębce grzywacze Fot. P. Rosik

Południowa część gminy Siennica leży w **Nadwiślańskim Obszarze Chronionego Krajobrazu** obejmującym zachodnią część doliny Świdra.

„U siebie” Fot. P. Rosik

„Nocny łowca” Fot. P. Rosik

Mówiąc o zasobach wodnych nie należy zapominać o występujących na terenie Lokalnej Grupy Działania Ziemi Mińskiej licznych stawach i zbiornikach wodnych oraz innych cennych przyrodniczo obszarach nie objętych jeszcze prawnymi formami ochrony. Do największych tego typu obiektów wodnych należą: w gminie Dobrze – staw w Makówcu, w gminie Stanisławów – obiekt stawowy w Zawiesiuchach i jezioro Bagno w Ładzyniu, w gminie Jakubów – jezioro Torfisko, staw w Rządzy, zbiornik retencyjno-rekreacyjny „Olechów” (na styku wiosek Ludwinów i Wola Polska), w gminie Dębe Wielkie – obiekt stawowy w Rudzie, w gminie Halinów – obiekt stawowy w Długiej Kościelnej, w gminie Mińsk Mazowiecki – staw w Starej Niedziałce, zbiornik wodny

w Marince i staw „Bagno Pogorzeli” w Pogorzeli, w gminie Siennica – torfowiska wysokie „Strugi Krzywickie”, stawy w Starej Wsi, Nowodworze i Lasominie (o ogólnej powierzchni 68,5 ha będące własnością Okręgu Polskiego Związku Wędkarskiego w Siedlcach) oraz stawy będące prywatną własnością położone w Starogrodzie, Borówku, Dzielniku, Kulkach i Ptakach.

Woda to życie. Sprzyja roślinom, zwierzętom i człowiekowi. Jej bliskie sąsiedztwo gwarantuje wypocinek. Tylko od nas zależy, jaką formę wybierzemy. Ziemia mińska oferuje to, co posiada najcenniejszego – czyste, naturalne środowisko, w którym woda ma kluczowe znaczenie. Czysta woda.

Wanda Zdanowicz

Krzywickie Strugi „Cisza wieczorna” Fot. P. Jackowski

Zaułek w Choinach Fot. K. Trawicka

Bagno w Ładzyniu Fot. J. Jackiewicz

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej”

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania
„Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej” z/s w Rykach
ul. Wyczółkowskiego 10 a, 08-500 Ryki
Tel. 81 865 20 95, 81 865 74 84,
Faks: . 81 865 20 95
ryki@lokalnagrupadzialania.pl, lgdryki@gmail.com
www.lokalnagrupadzialania.pl

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej” zarejestrowane zostało w Krajowym Rejestrze Sądowym w dniu 10 września 2008 r. Swym zasięgiem obejmuje obszar 3 gmin: Ryki, Stężycza i Ułęż.

Sieć rzeczną powiatu stanowi Wisła oraz dorzecza Wieprza, objęte obszarem chronionego krajobrazu „Natura 2000”. Rzeka Wisła przepływa przez powiat na odcinku 17 km. Dopływami Wisły są rzeki Wieprz i Okrzejka. Na granicy z powiatem puławskim swoje koryto rzeczne ma Wieprz płynący w kierunku południowym. Do rzeki Wieprz swoje ujście mają rzeki: Świnka, Zalesianka, Irenka, Okrzejka.

W południowej części powiatu znajduje się fragment obszaru siedliskowego Natura 2000 „ Dolny Wieprz”.

Teren Natura 2000 to rozległa, płaska dolina rzeczna piaszczyste wzniesienie i muliste obniżenie. Koryto Wieprza zachowało naturalny, silnie meandrujący charakter, towarzyszą mu liczne starorzecza i zastoiny.

Obszar Lokalnej Grupy Działania jest o bogatym potencjale przyrodniczym i kulturowym. Bardzo ważnym walorem obszaru objętego LSR jest czyste środowisko. Obszar działania LGD swoją ofertę turystyczną kieruje dla miłośników przyrody, historii, wędkarstwa, kajakarstwa, osób aktywnie spędzających wolny czas. Na obszarze tym zostały wyznaczone, oznakowane szlaki kajakowe, a także oznakowane i zbudowane ścieżki rowerowe. Intensywnie powstają kwatery agroturystyczne.

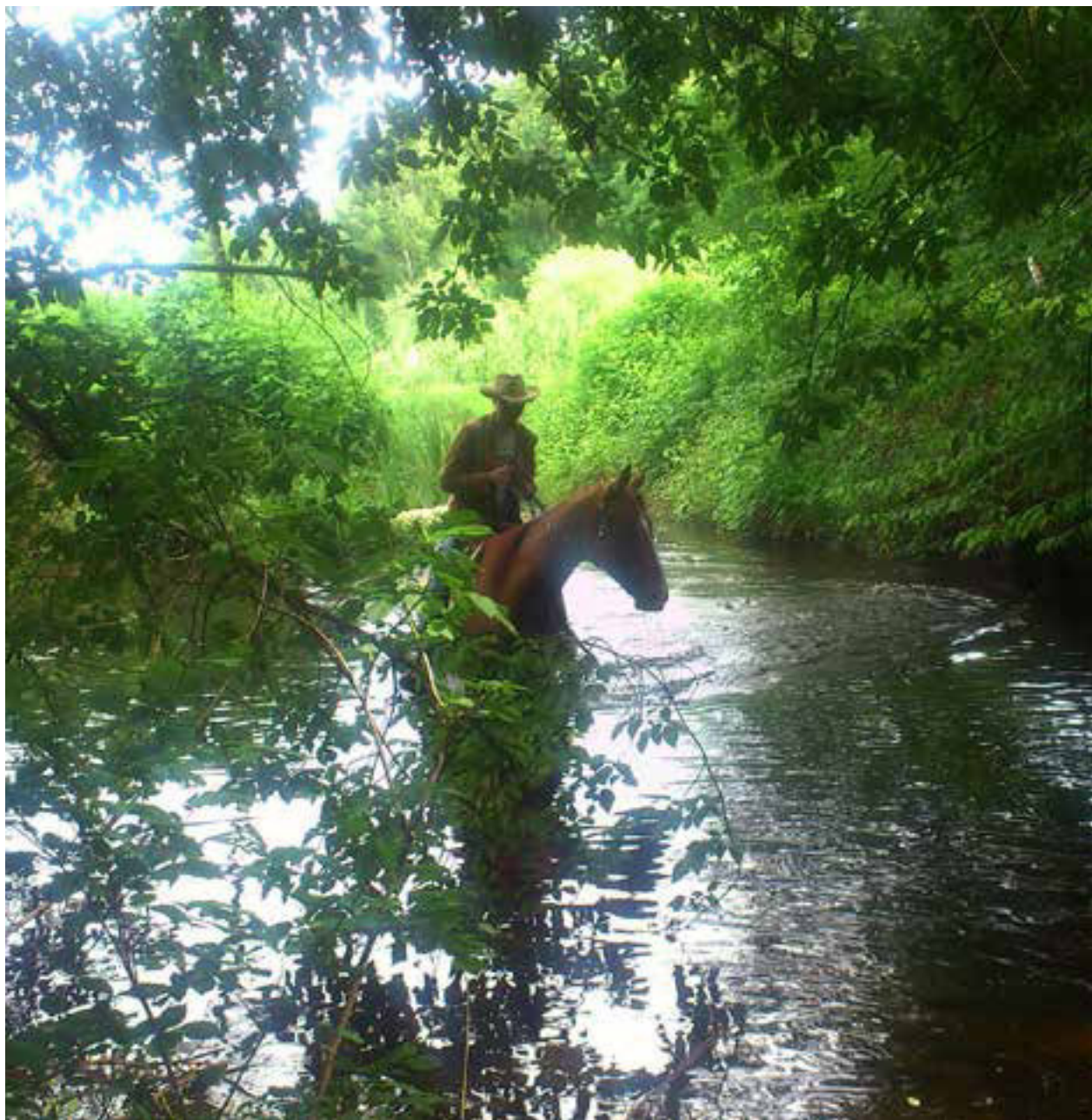

Bogactwa Gminy Ułęż

Wędrówkę po obszarze objętym LSR rozpoczniemy od doliny rzeki Świnki i rzeki Wieprz na odcinku położonym na obszarze Gminy Ułęż.

W dolinie tych rzek położona jest malownicza miejscowość Sobieszyn, bogata w historię oraz posiadająca ogromne zasoby przyrodnicze. Miejscowość Sobieszyn to gniazdo rodu Sobieskich. Powstała jedna z pierwszych w Polsce szkół rolniczych z fundacji znanego filan-

tropa Kajetana hr. Kickiego, która pełniła ważną funkcję życia społecznego, kulturalnego. Szkoła funkcjonuje do dziś. Obok szkoły umieszczone są dwie tablice pamiątkowe dotyczące fundatora szkoły i rolniczej stacji doświadczalnej. Oprócz oferty oświatowej oferuje wypoczynek, rekreację. Jedną z atrakcji spędzenia wolnego czasu jest stajnia, gdzie można poznać tajniki jazdy konnej oraz doskonalić swoje umiejętności jeździeckie.

Rzeka Świnka w Sobieszynie-Brozowej Fot. aschiwum SZ im. K. hr Kickiego

Szkoła im. hr. Kajetana Kickiego (archiwum LGD)

W dolinie Wieprza oraz na terenach leśnych w pobliżu szkoły w Sobieszynie-Brzozowej i Podlodowa utworzono Obszar Chronionego Krajobrazu o nazwie „Pradolina Wieprza”. Flora lasów liczy wiele gatunków mchów, porostów i grzybów. Rosną tu zawilce wielokwiatowe, kopytniki i paprotki zwyczajne. W Sarnach, Żabiance, Ułężu, Sobieszynie oraz w dolinie Świnki na Brzozowej Wólce Sobieszynskiej i Podlodowie znajdują się duże kompleksy stawów hodowlanych, które stanowią prawie 7% powierzchni gminy. Hoduje się w nich głównie karpie.

Izba Pamięci w Modrzewiowym Dworze
Fot. Michał Sokołowski

W Miejscowości Sobieszyn godnym zwiedzenia jest pałac z końca XVIII w. projektu Piotra Aignera i Stanisława Kostki Potockiego. Miłośnik przyrody znajdzie tu najpotężniejsze i najcenniejsze drzewo w powiecie Rycym zwanego „Dębem Sobieskiego”, o obwodzie ok. 600 cm. Legenda głosi, że odpoczywał pod nim sam król Jan.

Łabędzie na stawie w Sobieszynie Fot. Tomasz Biedrzycki

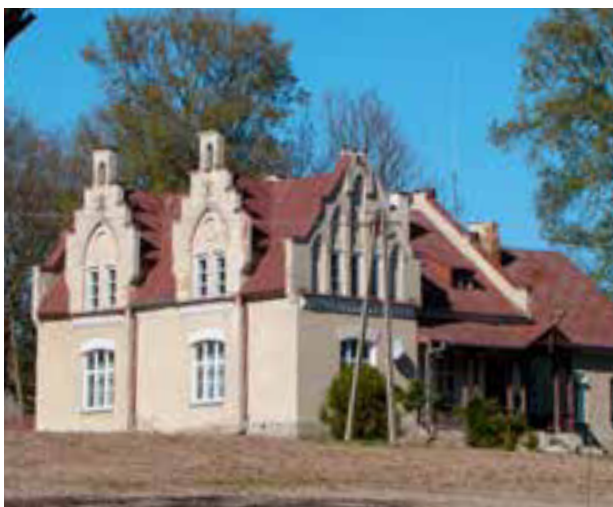
Stawy w Sobieszynie Fot. Agnieszka Pawłowska

Pałac stanowiący część zespołu pałacowo-parkowego (archiwum LGD)

W Sobieszynie znajdował się drewniany kościół p.w. Podwyższenia Krzyża, który w roku 1575 został zamieniony przez dziedzica Mikołaja Kłoczowskiego na zbór ariński. W latach 1883–1886, staraniem ks. Feliksa Majewskiego i fundatora hrabiego Kajetana Kickiego, wybudowano na Modrzewiowej Górze nowy, murowany kościół parafialny w stylu neogotyckim, wg projektu Pawła Wójcickiego. Został konsekrowany w 1886 r. przez Wincentego Teofila Popiel-Chościaka, arcybiskupa warszawskiego. Obok kościoła stoi neogotycka, murowana plebania.

Plebania w Sobieszynie (archiwum LGD)

Dąb Sobieskiego (archiwum UG w Ulężu)

Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża w Sobieszynie (archiwum LGD)

Zespół pałacowo-parkowy w Ułężu (archiwum LGD)

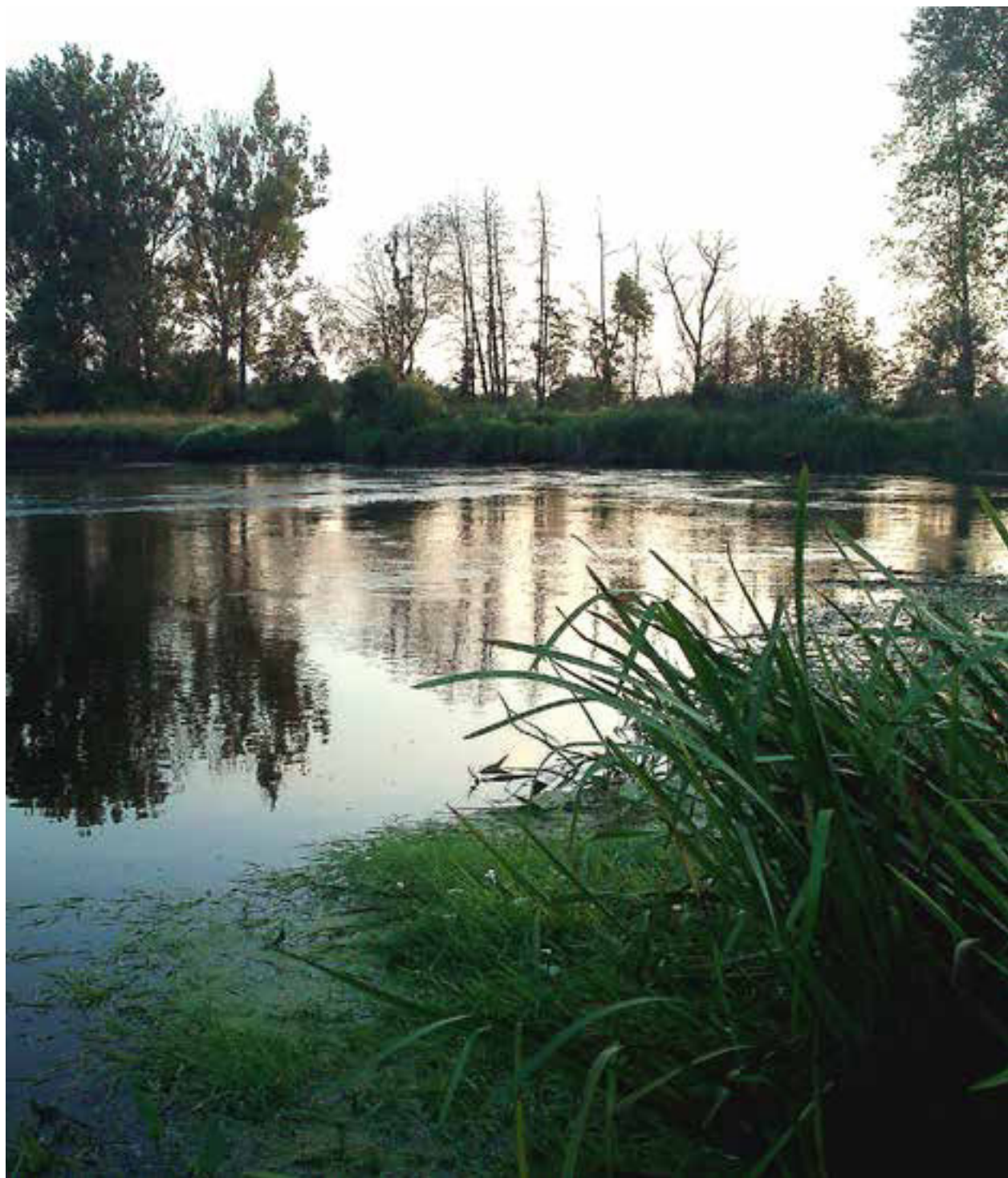
Kościół parafialny Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w miejscowości Żabianka gm. Ułęż (archiwum UG w Ułężu)

W miejscowości Ułęż leżącej nad rzeką Wieprz znajduje się klasycystyczny Zespół pałacowo-parkowy (XIX w.) który został wzniesiony na początku XIX w. wg projektu architekta Jakuba Kubickiego. Budynek jest murowany, piętrowy z wyższą kondygnacją parterową. Zbudowany został na rzucie prostokąta i jest niejako miniaturą warszawskiego Belwederu. Jednym z właścicieli był Adam Cieciszowski – ojciec matki Henryka Sienkiewicza. Ostatni właściciele Ułęża – Karol Meisner i Irena z Meisnerów Janicka – są pochowani na wzgórzu „Pięciu Figur” w centrum Ułęża. Nieopodal Ułęża znajduje się wieś Żabianka, w której warto zwiedzić najstarszy zabytek budownictwa drewnianego na terenie powiatu rzyckiego, XVIII-wieczny kościół parafialny p.w. Najświętszej Marii Panny. Ołtarz główny rokokowo-klasycystyczny z końca XVIII w. Na terenie gminy znajduje się lotnisko „Ułęż” – częste miejsce zlotów i wyścigów motorowych.

Rzeka Wieprz zachęca swym urokiem do spędzania mile wolnego czasu poprzez spływy kajakowe, które są coraz częściej tu organizowane. W ramach realizacji projektu współpracy oznakowany został szlak kajakowy na obszarze LGD od Białek Dolnych do Dęblina. Na tych terenach powstanie wkrótce infrastruktura turystyczna.

Początek spływu na obszarze LGD rozpoczyna się od Białek Dolnych przy dworze, który przed II wojną był własnością Zofii Sikorskiej, córki generała Sikorskiego i jej męża Stanisława Leśniewskiego – porucznika kawalerii. Z tego dworu w połowie września 1939 roku wyruszył przez Rumunię do Londynu generał Sikorski.

Wieprz, okolice Korzeniowa Fot. Mateusz Jaworski

Rzeka Wieprz w Sarnach – splyw kajakowy organizowany przez Stowarzyszenie LGD „Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej” (archiwum LGD)

Rzeka Wieprz w Sarnach – splyw kajakowy organizowany przez Stowarzyszenie LGD „Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej”

Bogactwa Gminy Ryki

Kolejną miejscowością oddaloną trochę od rzeki jest miejscowość Ryki. Na terenie Gminy Ryki znajduje się wiele większych i mniejszych zbiorników wodnych, głównie stawy hodowlane należące do Gospodarstwa Rybackiego w Kocku. Stawy w okolicach Ryk powstały 500 lat temu. W XIX wieku admirał carskiej floty dobudował kolejne. Stawy mają swoje nazwy. Miejscową tradycją i zarazem atrakcją dla mieszkańców

i turystów są corocznie obchody „Święta Karpia”. Natomiast wybudowana ostatnio nowoczesna pływalnia stała się miejscem wypoczynku i integracji społecznej.

W centrum miasta Ryki znajduje się kościół p.w. Najświętszego Zbawiciela – zaprojektowany przez Józefa Piusa Dziekońskiego, budowany na planach krzyża łacińskiego w latach 1908-1914. Na ołtarzu głównym obraz „Chrystusa na krzyżu w adoracji królów, świętych, biskupa, historyków i malarzy” pędzla Leona Wyczółkowskiego.

Ryki, położone nad niedużą rzeczką Zalesianką, stanowiły niegdyś osadę pośród wielkich obszarów leśnych licznie zamieszkałych przez dziką zwierzynę. Z tym faktem kojarzona jest nazwa miejscowości. Od początku swego istnienia Ryki były wsią królewską i taką pozostały do końca XVIII w.

Dzięki staraniom Stanisława Poniatowskiego herbu Ciołek Ryki w 1782 r. uzyskały prawa miejskie.

W roku 1810 tracą prawa miejskie.

Pływalnia w Rykach (archiwum LGD)

Głaz – pomnik z tablicą upamiętniającą miejsce dawnej świątyni i miejsce złożenia prochów Stanisława Poniatowskiego – ojca króla Fot. Katarzyna Szkutnik

Kościół p.w. Najświętszego Zbawiciela (archiwum LGD)

Pałac z XVIII wieku – rezydencja ojca króla Stanisława Poniatowskiego, obecnie dom kultury (archiwum MGCH w Rykach)

Na obszarze gminy Ryki funkcjonuje i mieszka wiele grup i osób kultywujących dziedzictwo kulturowe oraz historyczne. Promowanie dziedzictwa kulturowego odbywa się przez organizowanie imprez, podczas których przekazywane jest młodym pokoleniom. Pielęgnowaniem i przekazywaniem następnym pokoleniom tradycji ludowych i obyczajów zajmują się głównie lokalne grupy Kół Gospodyń Wiejskich. Jednym ze zwyczajów jest ludowe Świątko Plonów.

„Świątko Karpia” (archiwum LGD)

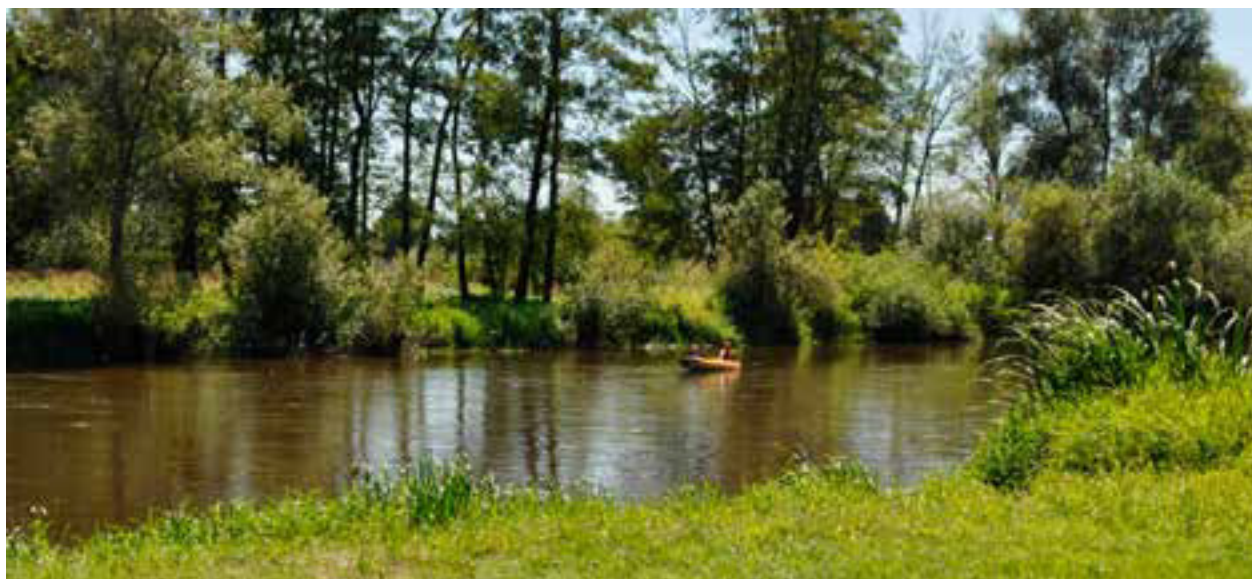

Kolejną atrakcją dla turystów spędzających aktywnie czas jest oznakowana i wytyczona sieć ścieżek rowerowych. Znaczna ich część przebiega wzdłuż rzeki Wieprz.

1) Pierwsza pętla (czerwony szlak) rozpoczyna się w Rykach i prowadzi przez Krasnoglina, Bobrowniki, Sędowice, Sarny, Sierskowlę, Chrustne i kończy się w Rykach. Trasa czerwona prowadzi w większości po drogach asfaltowych i jest trasą łatwiejszą, nie wymaga dużego wysiłku podczas jazdy.

2) Druga trasa – zielona, również długości ok 25. km. rozpoczyna się w Rykach i prowadzi przez miejscowości Ogonów, Bazanów, Brusów, Leopoldów, Oszczywilk i wraca do Ryk. Trasa w kilku miejscach prowadzi po

utwardzonym żwirze i drogach piaszczystych, co dla amatorów turystyki rowerowej może być sporym wyzwaniem. Przy licznych punktach widokowych i postojowych umieszczono tablice informujące o przebiegu trasy, zasadach udzielania pierwszej pomocy, zachowania się w lesie i nad rzeką oraz prezentacją występującej tu flory i fauny. W wielu miejscach stworzono miejsca do grillowania i stojaki na rowery. W Leopoldowie, z wiaty widokowej można podziwiać piękne bagno z żeremiami bobrowymi, żurawiami i czaplami. Cała trasa jest oznakowana. Przy trasie znajdują się także drogowskazy, wskazujące ciekawe miejsca w okolicy.

Rzeka Wieprz w okolicach Sędowic (archiwum LGD)

Rzeka Wieprz w Bobrownikach (archiwum LGD)

W miejscowości nadrzecznej Bobrowniki godnymi do zwiedzania są:

– Kościół parafialny p.w. Nawiedzenia NMP z 4. ćw. XV w., pierwotnie gotycki, przebudowany po 1637 r., późnorenansowy, murowany, tynkowany, jednonawowy, zawierający wiele zabytków sztuki sakralnej z XVII, XVIII i XIX w.

– Cmentarz żydowski w Bobrownikach – powstał w XIX w., obejmuje powierzchnię 1,8 ha. Na cmentarzu zachowało się jedynie 10 nagrobków, zbiorowa mogiła oraz kamień pamiątkowy.

Z Bobrownikami łączy się wieś Podwierzbie, gdzie urodził się Jan Skotnicki wybitny malarz Młodej Polski, znany z pejzaży i dzieł o treści bajkowej. W miejscowości tej znajduje się zespół dworski z XIX w., którego dzierżawcą był Jan Skotnicki, obecnie jest własnością prywatną nie do zwiedzania.

Rzeką płynącą na terenie działania Stowarzyszenia jest Wisła, na której spotyka się miłośników kajakarstwa, żeglarstwa i sportów motorowodnych. Z reguły spływy kajakowe i żeglowanie rozpoczynają się od Dębłina i prowadzą przez tereny objęte działaniem naszego Stowarzyszenia tj. przez gminę Stężycza. Płynąc podziwiamy malowniczy krajobraz nadwiślański, przybrzeżne plaże. W zasięgu wzroku znajdują się liczne jeziora, starorzecza oraz przepiękne kompleksy leśne. W nadwiślańskich wsiach można zwiedzić stare, zabytkowe kościoły. Dzięki występującym tu walorom przyrodniczym i miejscowej florze i faunie tereny te zostały objęte programem ekologicznym NATURA 2000.

Kościół parafialny p.w. Nawiedzenia NMP w Bobrownikach (archiwum LGD)

Bogactwa Gminy Stężycza

Wzmianki o miejscowości Stężycza pochodzą z XIV wieku. Prawa miejskie w latach 1330–1869. Stężycza była niegdyś ośrodkiem ziemi stężycyckiej, będącej częścią województwa sandomierskiego. W okresie przedłużającego się bezkrólestwa po ucieczce z kraju króla Henryka Walezkiego od 12 maja do 4 czerwca 1575 r. miasto było głównym miejscem obrad Sejmu Stężycyckiego. Dnia 15 maja 1875 r. miejscowość utraciła prawa miejskie.

W 1979 r. założono Muzeum Ziemi Stężycyckiej, w którym gromadzone są: dokumenty, fotografie, numizmaty, narzędzia domowe i rolnicze ilustrujące życie mieszkańców Stężycy i okolic w minionych latach. Izba Regionalna mieści się w Szkole Podstawowej im. M. Kopnickiej w Stężycy.

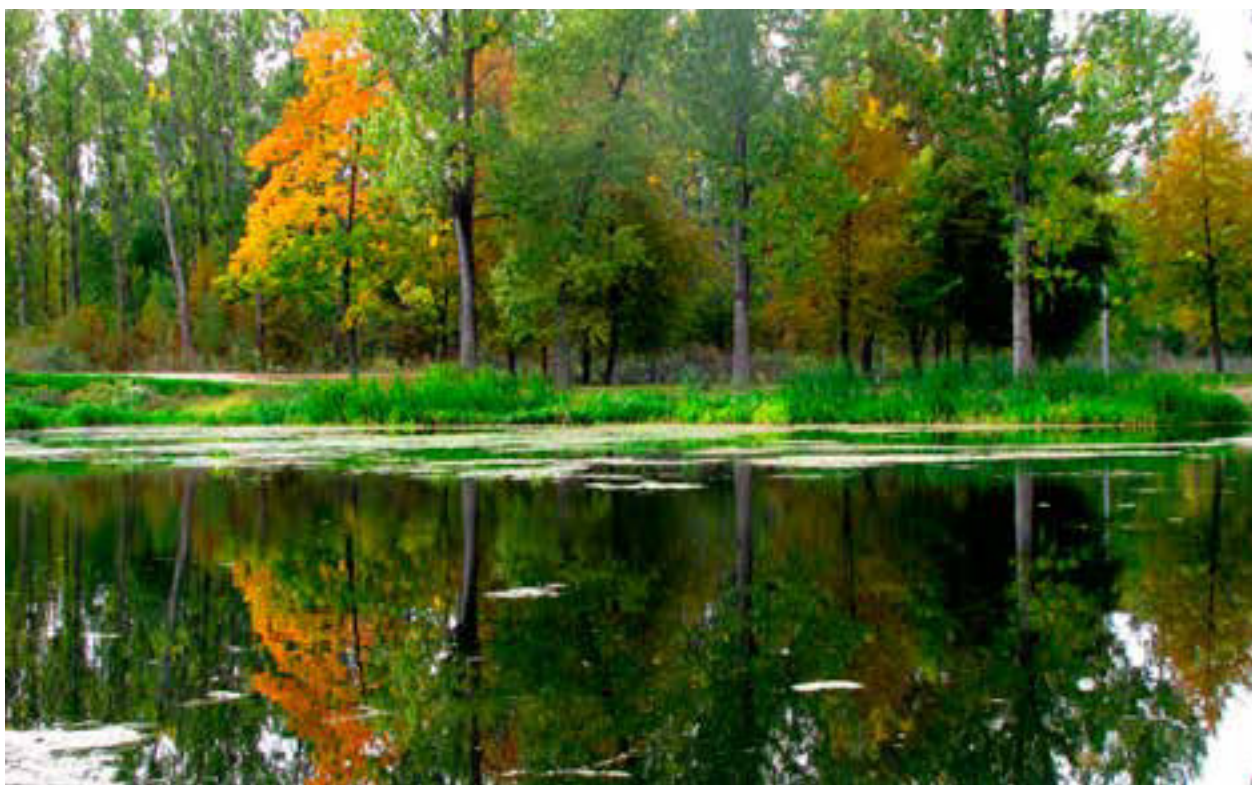

Centrum Kultury w Stężycy (archiwum GOK w Stężycy)

Rzeka Wisła z lotu ptaka – obszar gm. Stężycza (Starostwo Powiatowe w Rykach)

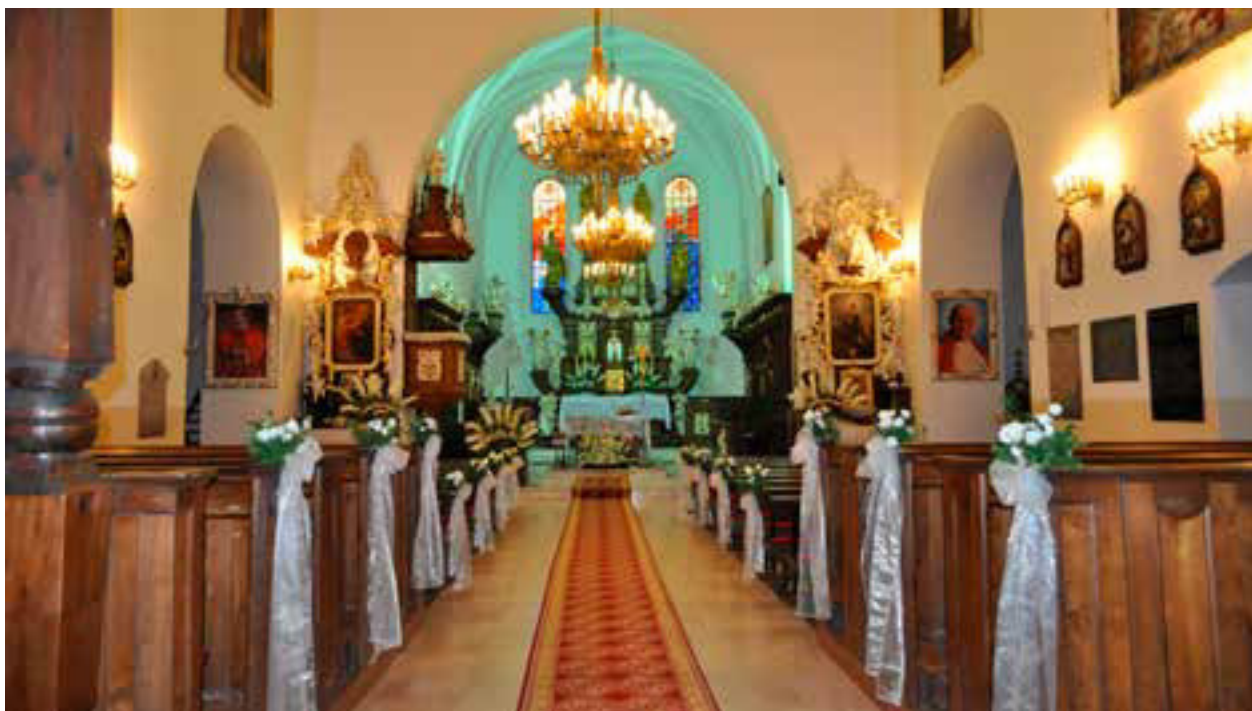

Starorzecze Wisły Fot. Jakub Wojdat

W Stężycy godnymi zwiedzenia są dwa zabytkowe kościoły:

Kościół parafialny p.w. św. Marcina Biskupa – najstarszy zabytek ziemi stężyckiej. Zbudowany został w roku 1434 w stylu gotyckim z inicjatywy ks. Jan Wyszka.

W późniejszych latach został uzupełniony elementami stylu renesansowego i barokowego. Rzeźba w ołtarzu głównym i stalle pochodzą z XVIII w. ze zniszczonego kościoła zakonu cystersów w Lubiążu.

Kościół parafialny p.w. św. Marcina Biskupa Fot. Aleksandra Wąsowska

Drugim kościołem w Stężycy jest Kościół filialny po- franciszkański p.w. Przemienienia Pańskiego. Kościół był niszczone i odbudowywany parokrotnie. Zniszczeń kościoła i zabudowań klasztornych dokonywała najczę- ściej wylewająca Wisła. Ostatniego zniszczenia przed powstaniem dzisiejszej świątyni dokonał pożar w lipcu

1790 r. Stojąca obecnie budowla powstała na przełomie XVIII i XIX w. i jest kościołem filialnym w stylu baroko- wym. Wewnątrz kościoła znajdują się stare obrazy i rzeź- by uratowane z poprzedniej spalonej świątyni. Obok kościoła znajduje się zabytkowa rzeźba Matki Boskiej z 1863 r. W kościele znajdują się relikwie św. Antoniego.

Kościół filialny pofranciszkański p.w Przemienienia Pańskiego (archiwum LGD)

Innym miejscem integracji i wypoczynku dla mieszkańców i turystów jest „Wyspa Wisła” zlokalizowana nad starorzeczem Wisły w Stężycy. Istnieje tu możliwość wypożyczenia rowerów wodnych i kajaków, aby z wody poznać piękno miejscowego krajobrazu, szczególnie w porze wieczorowej i nocnej. Uroku całej aranżacji

dodają podświetlane mosty oraz otaczająca wokół zieleń drzew i krzewów. Przy samej rzece Wisła mieści się nowoczesny stadion sportowy z wieloma boiskami, m.in. z boiskiem do piłki plażowej i boiskiem wielofunkcyjnym ORLIK. Niedaleko od wyspy znajduje się nowoczesny plac zabaw z wieloma atrakcjami dla dzieci.

Wyspa Wisła Fot. Aleksandra Wąsowska

Ścieżka rowerowa i spacerowa na wale nadwiślańskim w miejscowości Stężycza Fot. Michał Wąsowski

Wyspa Wisła Fot. Jakub Wojdat

Wisła w miejscowości Stężycza Fot. Michał Wąsowski

Kolejną nadwiślańską miejscowością terenu działania LGD jest Prażmów. Wzdłuż Wisły od Młynek do Prażmowa płynie „Łacha Stężycka” połączona z „Łachą Prażmowską”. Jest to kompleks wodny o powierzchni około 100 ha, miejsce doskonałe dla miłośników wędkarstwa.

Łacha Stężycka (archiwum LGD)

Jeziro w Brzeźcach Fot. Natalia Skotak

Jezioro Palenickie. Za jeziorem wał przeciwpowodziowy i piękne rozlewisko Wisły. (archiwum LGD)

W miejscowości Drachalica znajduje się ok. siedmiohektarowe Jezioro „Drachalskie”, mocno zarośnięte trzcinami, grązelami i „ostem wodnym”.

Jezioro Drachalskie (archiwum LGD)

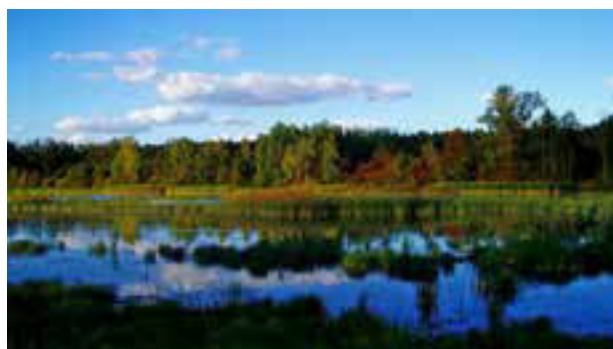
W miejscowości Piotrowice znajduje się Jezioro „Piotrowice”, powierzchnia ok. 10 ha. Jest to dosyć duży i mało zarośnięty akwen, do którego od strony południowej przylegają głównie pola, a od północy działki letniskowe, co uniemożliwia poruszanie się wzdłuż brzegu. W Piotrowicach znajduje się zabytkowy kościół – Kościół p.w. św. Jakuba Apostoła w Piotrowicach wybudowany na początku XIX w. następnie został rozbudowany dzięki staraniom ks. Michała Pióro. W świątyni znajduje się późnorenesansowy ołtarz główny oraz kamień z łacińskim napisem i datą 1642 r., a także wyjątkowo cenne, blisko 300-letnie księgi parafialne.

Na obszarze LGD „Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej” godne zwiedzenia jest miasto Dęblin bogate w historię i tradycje lotnicze prezentowane w Muzeum Sił Powietrznych w Dęblinie. Tu można zobaczyć wiele historycznych statków powietrznych, a w pobliżu zwiedzić liczne dziewiętnastowieczne fortyfikacje.

Anna Wąsowska

Kościół p.w. św. Jakuba Apostoła w Piotrowicach (archiwum LGD)

Starorzecze Wisły w miejscowości Długowola

Rozlewisko Wisły w Paprotni (archiwum Starostwa Powiatowego w Rykach)

Związek Stowarzyszeń „Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego”

Związek Stowarzyszeń
„Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego”
ul. gen. Wł. Sikorskiego 11, lok. 413
05-119 Legionowo
tel./faks 22 764 04 13
www.partnerstwozalewu.org.pl
biuro@partnerstwozalewu.org.pl

Związek Stowarzyszeń „Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego” to kreatywna lokalna grupa działania z centralnej części województwa mazowieckiego obejmująca swoim zasięgiem gminy: Jabłonna, Nieporęt, Serock, Wieliszew (powiat legionowski), Dąbrówka, Radzymin (powiat wołomiński) oraz Somianka (powiat wyszkowski). LGD obejmuje obszar o łącznej powierzchni 730 km² oraz około 85 tys. mieszkańców. Obszar ten jest nizinny i urozmaicony przez doliny rzeczne, cechuje się wysokim udziałem wód w całkowitej powierzchni obszaru wynoszącym aż 8%. Wysoki jest również wskaźnik lesistości, który wynosi 25,6%. Obszar LGD znajduje się w sąsiedztwie aglomeracji warszawskiej, która znacząco wpływa na wiele zjawisk zachodzących na tym terenie.

LGD powstała w 2006 roku dla realizacji unijnego programu Leader+. W skład grupy wchodzi podmioty reprezentujące trzy główne sektory aktywności lokalnej: publiczny (m.in. gminy, powiaty), społeczny (organizacje pozarządowe, osoby fizyczne) oraz gospodarczy (przedsiębiorcy, spółki).

Misją LGD jest: inicjowanie i wspieranie działań społecznych obszaru Partnerstwa na rzecz ochrony bogactwa przyrodniczego, rozwoju gospodarczego, turystyki, sportu i rekreacji, z wykorzystaniem tradycji historycznej i kultury lokalnej obszaru Partnerstwa.

Grupa zajmuje się wspomaganiem społeczno-gospodarczego rozwoju wsi ze szczególnym naciskiem na tworzenie miejsc pracy poza rolnictwem. Bardzo ważną rolę odgrywa promowanie lokalnych inicjatyw obywatelskich. Jedną z nich jest organizacja cyklicznej imprezy, jaką jest Festiwal Aktywności Społecznej i Kulturalnej Sołectw, w którym biorą udział sołectwa z obszaru LGD. Impreza ma na celu integrację lokalnej społeczności, zaprezentowanie miejscowego rękodzieła i kulinariów, a przede wszystkim przedstawienie dorobku społecznego i kulturalnego poszczególnych sołectw.

Lokalna Grupa Działania od 2009 roku zrealizowała wiele przedsięwzięć, takich jak szkolenia informacyjno-aktywizujące w zakresie zasad korzystania ze środków Unii Europejskiej przewidzianych dla mieszkańców obszarów wiejskich i małych miast z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 oraz wyjazdy studyjne dla mazowieckich LGD, członków grupy i mieszkańców obszaru. Szkolenia wyjazdowe zostały zorganizowane w Irlandii (2009), Finlandii i Niemczech (2010), Holandii i na Lubelszczyźnie (2011), Danii i Słowacji (2012) oraz na Podkarpaciu i Węgrzech (2013). Inicjatywy te cieszyły się dużym zainteresowaniem wśród członków LGD oraz mieszkańców obszaru. Odpowiadając na potrzeby mieszkańców obszaru, grupa będzie organizowała kolejne działania oddolne. Pracownicy biura udzielają bezpłatnych konsultacji wszystkim osobom zainteresowanym korzystaniem ze środków PROW 2007-2013.

LGD „Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego”

Festiwal Aktywności Społecznej i kulturalnej Sołectw Fot. Biuro LGD

WISŁA (Gmina Jabłonna)

NA SKRÓTY:

GPS:

(pkt początkowy – granica z Warszawą)

N: 52°21'16,95" E: 20°55'0,85"

(pkt końcowy – granica z Nowym Dworem Maz.)

N: 52°24'27,14" E: 20°44'13,99"

Długość:

1047 km (Gmina Jabłonna – ok. 14,60 km)

Warto zobaczyć:

- zespół pałacowo-parkowy PAN w Jabłonie;
- pole golfowe (Klub Golfowy First Warsaw Golf & Country Club);
- Stajnia na Kępie.

Szlaki turystyczne:

Rowerowe – Trasa Nadwiślańska Prawobrzeżna (15,50 km), Szlak Krosowy (12,2 km), Szlak Południowy (58,7 km),

Piesze

- szlak czerwony – Obwodnica Turystyczna Warszawy;
- szlak niebieski – szlak o znaczeniu ponadregionalnym, jeden z najbardziej atrakcyjnych szlaków podwarszawskich, o dużych walorach krajobrazowych i krajoznawczych. Na trasie szlaku trzy kompleksy leśne: Lasy Nieporęckie, Lasy Chotomowskie (dużo starodrzewu, rezerwat przyrody) i Lasy Legionowskie. Zabytki klasycyzmu w Jabłonie. Pozostałości fortów na przedpolu twierdzy modlińskiej. Miejsca pamięci narodowej.

Przyroda:

- Natura 2000: 1. Dolina Środkowej Wisły
2. Kampinoska Dolina Wisły;
- Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu;
- Rezerwaty: 1. Ławice Kiełpińskie, 2. Kępy Kazuńskie, 3. Jabłonna;
- pomniki przyrody (największe skupisko – zespół pałacowo-parkowy PAN w Jabłonie, 57 drzew, 9 gatunków, utworzona ścieżka przyrodnicza „po pomnikach przyrody”).

Wędkowanie:

- Rzeką Wisła nr 3 (obwód rybacki nr 3 pow. 4744 ha), obejmuje odcinek od ujścia rzeki Pilicy do ujścia rzeki Narew wraz z wodami jej dopływów oraz wody starorzeczy i innych zbiorników wodnych połączonych dopływem lub odpływem do wód tego odcinka rzeki cieku, z wyłączeniem rzek: Pilica, Świder i Jeziorka;
- Ryby: m.in. sum, szczupak, sandacz, okoń, boleń, płoć, kleń, jaź, leszcz;
- Adresy punktów, w których można nabywać zezwolenia okresowe:
Koło Nr 13 Legionowo – od czerwca w stolicy koła w Zegrzu ul. Rybaki 11A, codziennie w godz. 8:00 – 18:00;
P.P.H.U. „WOBLEREK” Krzysztof Michalski, Nieporęt, ul. Jana Kazimierza 17;
Sklep Wędkarski „Robal”, ul. Zegrzyńska 20, 05-119 Legionowo. (cennik: www.ompzw.pl)

www:

www.jablonna.pl
www.palacjablonna.pl;
www.jawisla.pl
www.stajnianakepie.pl;
www.warsawgolfclub.com;
www.warszawa.rzgw.gov.pl;
www.ompzw.pl
www.powiat-legionowski.pl

Panorama Wisły

*Wisło, rzeko płynąca w przeszłość.
Jak to dawno, barbarzyńsko rudy,
Kwitłem na wodzie twojej, po wierzchu
kreślonej w gwiazdy, rośliny i runy.*

Krzysztof Kamil Baczyński

Wisła (łac. Vistula), królowa polskich rzek, jest jedną z ostatnich rzek, żeby nie powiedzieć jedyną dużą rzeką Europy, o której można powiedzieć naturalna. Jest najdłuższą rzeką Polski, o długości 1047 km. Źródła Wisły znajdują się w województwie śląskim (powiat cieszyński, gmina Wisła), na zachodnim stoku Baraniej Góry w Beskidzie Śląskim. Wisła ma trzy potoki źródłowe: główny górny bieg – Czarna Wisielka (źródło na wys. 1090-1200 m n.p.m.); Biała Wisielka (źródło na wys. ok. 1080 m n.p.m.), Malinka (źródło na wys. ok. 945 m n.p.m.). Czarna i Biała Wisielka, które docierają do zbiornika retencyjnego Wisła Czarne, płyną dalej jako jedna rzeka – Wisielka. Rzeka po połączeniu z potokiem Malinka płynie już pod nazwą Wisła, aż do ujścia Zatoki Gdańskiej. Zlewnia Wisły zajmuje ponad połowę naszego kraju.

Wisła podzielona jest na trzy główne odcinki: górny, środkowy i dolny. Nas interesuje fragment, który znajduje się w Dolinie Środkowej Wisły. Jest to odcinek przyrodniczo najbardziej wartościowy ze względu na bardzo mały stopień uregulowania. Na tym odcinku powstają liczne ławice, kępy i piaszczyste łachy, które są miejscem występowania wielu gatunków fauny i flory, ze szczególnym uwzględnieniem bytowania ptaków za-

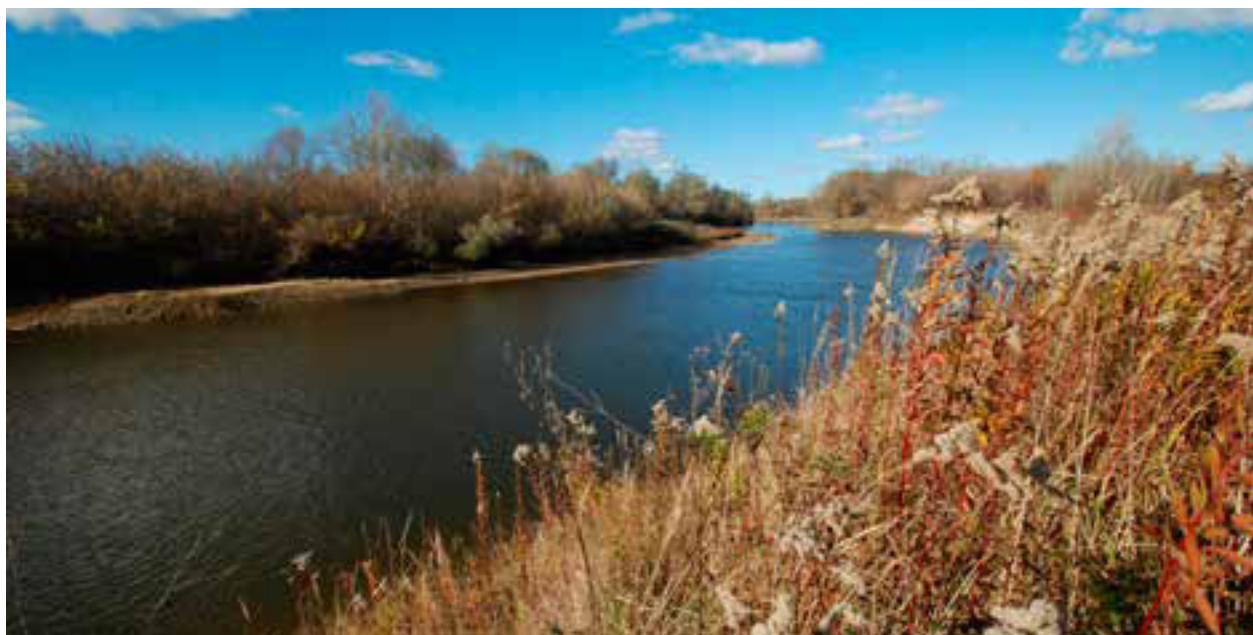
grożonych w Europie. (ławica – usypisko piaszczyste lub żwirowe w korycie rzeczonym, które powstało z materiału niesionego przez rzekę i osadzonego w miejscach słabego nurtu. Przyjmuje postać niewysokiej podłużnej wyspy. W czasie wezbrań rzeki często przesuwa się. Ulega stopniowej stabilizacji, przekształcając się w kępę; łacha – odnoga rzeki lub dawne jej koryto (starorzecze), zawierające jeszcze wodę, nieraz zarośnięte. Ma postać wynurzonego pola piasku. Termin ten często używany jest niewłaściwie na określenie ławic; kępa – wysepka lub mała wyspa o zmiennych zarysach, objęta ramionami rzeki, która jest utrwalona przez roślinność. Często jest zalewana).

Wisła jest bardzo ważnym w skali Europy korytarzem ekologicznym, umożliwiającym wędrówkę ptaków pomiędzy Skandynawią a Afryką. Międzywale Wisły jest istotnym obszarem na szlaku wiosennych i jesiennych przelotów ptaków. Ze względu na wspomniane wyżej wartości przyrodnicze oraz naturalny charakter rzeki, na odcinku zaledwie ok. 15 km Wisły napotykamy:

– **obszary Natura 2000:**

A. obszar specjalnej ochrony ptaków o nazwie Dolina Środkowej Wisły (kod PLB140004).

Cały obszar Doliny Środkowej Wisły zlokalizowany m.in. na terenie Gminy Jabłonna obejmuje 30 848,7 ha. Jest to długi, zachowujący naturalny charakter rzeki roztokowej, odcinek Wisły pomiędzy Dęblinem a Płockiem, z licznymi wyspami (od łach piaszczystych po dobrze uformowane wyspy porośnięte roślinnością zielną).

Natura 2000, Dolina Środkowej Wisły

Największe z wysp są pokryte zaroślami wierzbowymi i topolowymi. Brzegi rzeki wraz z terasą zalewową (obszar zalewany w czasie większych wezbrań rzeki) zajmują zarośla wikliny, łąki i pastwiska. Pozostały tu również fragmenty dawnych lasów łęgowych. Wartość przyrodniczą stanowi ostoja ptasia o randze europejskiej. Występują tu co najmniej 22 gatunki ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 9 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt. Opisywany obszar stanowi również ważną ostoję ptaków wodno-błotnych – gniazduje 40-50 gatunków.

B. specjalny obszar ochrony siedlisk oraz obszar specjalnej ochrony ptaków, Kampinoska Dolina Wisły (kod PLH140029) zlokalizowany m.in. na terenie Gminy Jabłonna. Jego całkowita powierzchnia to 20 659,1 ha, obejmująca odcinek doliny Wisły pomiędzy Warszawą a Płockiem. Wisła na tym odcinku płynie swoim naturalnym korytem o charakterze roztopowym z licznymi łąkami i namuliskami. W dolinie zachowały się liczne starorzecza tworzące charakterystyczne ciągi, otoczone mozaiką zarośli wierzbowych, lasów łęgowych oraz ekstenywnie użytkowanych łąk i pastwisk.

– **rezerwat przyrody:**

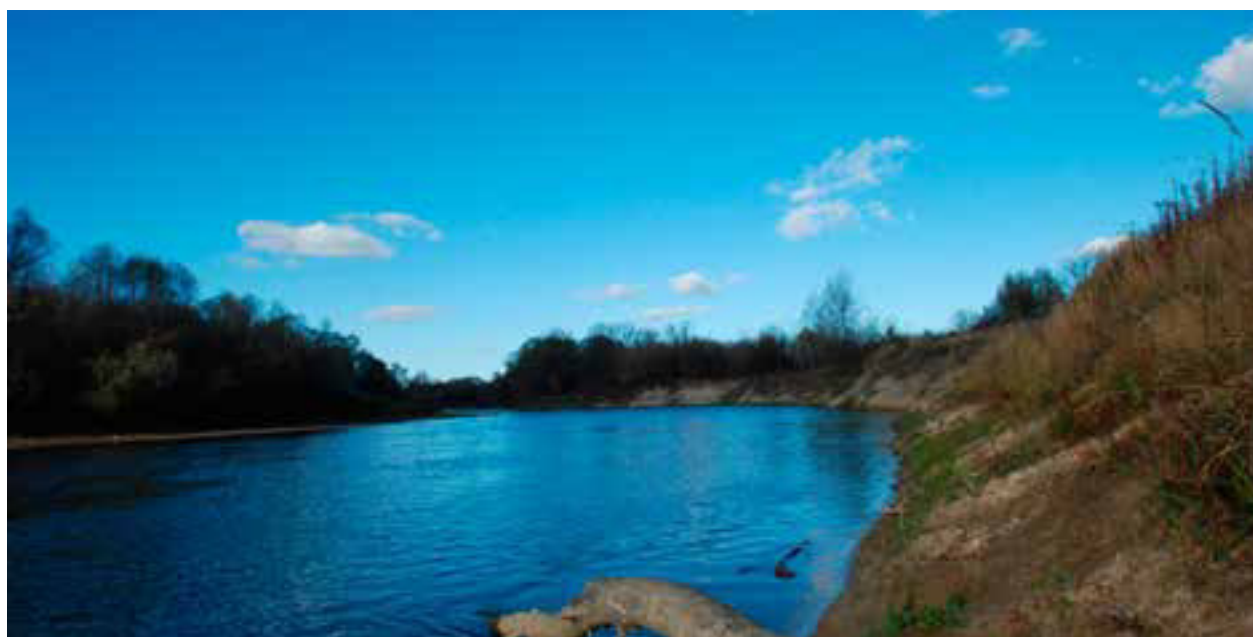
A. „Ławice Kiełpińskie” został utworzony 23 grudnia 1998r. Łączna powierzchnia rezerwatu wynosi 803,00 ha., z czego 387,67 ha znajduje się w granicach Gminy Jabłonna.

Celem ochrony rezerwatu jest zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych ostoi łęgowych rzadkich i ginących ptaków, występujących na obszarze rzeki Wisły. Wisła na obszarze rezerwatu płynie rozległym, naturalnym korytem, tworzącym wyspy. Są wśród nich wyspy wybitnie piaszczyste – dlatego rozwój roślinności jest tu ograniczony, a roślinność, występująca na tych wyspach ma charakter nietrwały. Występują tu głównie drobne gatunki zielne. Tego typu piaszczyste, nisko wynurzone ławice stanowią największą w Polsce kolonię łęgową rybitw białoczelnych. Gatunek ten zamieszczony jest jako gatunek zagrożony w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt.

W północnej części rezerwatu występują wyspy z porośniętymi wiklinowiskami. Występują tu w większości gatunki wierzby. Nielicznie występuje również topola biała jak również olsza.

B. „Kępy Kazuńskie” uznany za rezerwat przyrody 23 grudnia 1998r. Łączna powierzchnia rezerwatu wynosi 544,28 ha, z czego 116,93 ha położone jest w granicach administracyjnych Gminy Jabłonna. Ochrona rezerwatu skupia się przede wszystkim na zachowaniu – ze względów naukowych i dydaktycznych – ostoi łęgowych rzadkich i ginących gatunków ptaków, występujących na obszarze rzeki Wisły.

Wisła w obrębie rezerwatu tworzy liczne wyspy i starorzecza. Na starej wyspie z otaczającymi ją piaszczystymi ławicami znajdują się łęgowiska rybitw zwyczajnych, a w centrum wyspy gniazdują mewy pospolite.

Rezerwat Ławice Kiełpińskie

C. rezerwat położony w bezpośrednim sąsiedztwie wału przeciwpowodziowego Wisły – „Jabłonna” zatwierdzony 15 grudnia 1980 r. Powierzchnia rezerwatu obejmuje 21,66 ha. Nazwa rezerwatu pochodzi od miejscowości Jabłonna – siedziby Urzędu Gminy, położonego ponad 3 km od rezerwatu. Celem ochrony na terenie rezerwatu jest zachowanie resztki naturalnych lasów o dużym zróżnicowaniu typologicznym, z fragmentami świetlistej dąbrowy.

Ukształtowanie terenu jest dość różnorodne. Zróżnicowanie geomorfologiczne ma wpływ na charakter gleb, których jakość rośnie w kierunku doliny.

– **Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu** (WOChK) obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem, a także pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

Na terenie Gminy Jabłonna WOChK w większości obejmuje duże kompleksy leśne, obszary wydmore i dolinę Wisły.

Rzeka Wisła była niegdyś powszechnie używana dla potrzeb żeglugi śródlądowej. W XVI i XVII w. tzw. Złoty Wiek Żeglugi Wiślanej, ze względu narastającą zagraniczną konkurencję w sprzedaży dóbr naturalnych,

Rezerwat Jabłonna, konwalia majowa

Rezerwat Kępy Kazuńskie

w Polsce powstawała największa flota rzeczna w Europie. Król Stefan Batory w XVI wieku zaplanował budowę drogi wodnej łączącej Wisłę i Niemen. Idea budowy tego szlaku została ożywiona w XIX w. lecz ze względu na brak środków, projekt ten nie został zrealizowany.

W XIX w. nastąpił rozwój przewozów pasażerskich na Wiśle. Statki parowe przewoziły pasażerów na trasie Sandomierz – Warszawa oraz Warszawa – Płock.

Dziś m.in. od ujścia rzeki Sanny do miejscowości Płock Wisła ma prawie najniższą klasę drogi wodnej. Dziś dawna świetność żeglugi śródlądowej na Wiśle minęła. Jednak podczas utrzymującego się kilka tygodni rekordowo niskiego stanu wody na wysokości Jabłonna nasza Królowa odsłoniła wrak łodzi sprzed ok. 200 lat. Bardzo dobrze zachowana łódź, leżąca do góry dnem ma ok. 13 m długości i ok. 3,5 metra szerokości. Dziób i rufa nie zachowały się. Prawdopodobnie łódź mogła być tzw. batem, czyli popularną jednostką żaglową, która na przełomie XVIII i XIX w. używana była powszechnie w żegludze śródlądowej do przewożenia osób oraz do transportu towarów.

Turyści uprawiający turystykę rowerową lub pieszą oprócz piękna przyrodniczego Królowej Polskich Rzek, mogą odwiedzić zespół pałacowo-parkowy PAN w Jabłonie, który zlokalizowany jest w bliskim jej sąsiedztwie. Biskupi płocki, byli właścicielami Jabłonna w XV w. i wybudowali tu letnią rezydencję. W 1773 roku biskup płocki Michał Poniatowski (brat króla Stanisława Augusta) kupił Jabłonnę z zamiarem przekształcenia jej w rezydencję pałacowo-parkową. W latach 1775-1779 na podstawie projektu wybitnego królewskiego architekta Dominika Marliniego wybudowano pałac. W 1837 r. został on przebudowany, zgodnie z projektem Henryka Marconiego.

Dzisiaj w rejestrze zabytków (nr rej. 1036/210 z 20.11.1959 r.) figurują: pałac, oficyna wschodnia – tzw. pawilon królewski, oficyna zachodnia tzw. pawilon ks. Józefa, pawilon zachodni, pawilon wschodni, oranżeria, altana chińska, kordegarda zachodnia, kordegarda wschodnia, brama wjazdowa, łuk triumfalny, wozownia, stajnia, muszla koncertowa, stajnia, brama ogrodowa, park.

Wrak łodzi sprzed 200 lat

Pałac w Jabłonna

I tu właśnie, przy zabytkowym parku, ze względu na imponujące walory przyrodniczo-krajobrazowe, zatrzymamy się nieco dłużej.

W drugiej połowie XVIII w. na miejscu barokowego ogrodu, powstał piękny, angielski park krajobrazowy, projektu Szymona Bogumiła Zuga. Kiedy w 1882 roku właścicielką Jabłony została Anna z Tyszkiewiczów Dunin-Wąsowiczowa, park został znacznie przekształcony. Drzewostan uformowano w wielkie klomby, a dziedzińiec przed pałacem obsadzono drzewami i krzewami. Od 1953 roku właścicielem parku jest Polska Akademia Nauk.

Dominującymi gatunkami drzew są: dąb szypułkowy, lipa drobnolistna, klon zwyczajny, topola biała, grab pospolity, jesion wyniosły i wiąz szypułkowy. Rzadziej występują: wiąz pospolity, klon polny, iglicznia trójcierniowa, kasztanowiec biały, czeremcha zwyczajna. Z iglastych: modrzew europejski, sosna zwyczajna, świerk pospolity. Wiek drzew występujących na terenie parku jest bardzo zróżnicowany – od ok. 200-letnich dębów, poprzez ok. 100 – 150-letnie wiązy, lipy, graby, modrzewie.

Na terenie parku powstała ścieżka przyrodnicza, która pokazuje walory przyrodnicze i historyczne tego miejsca. Obiekt można odwiedzić przez cały rok. O każdej porze roku jest niezwykle urokliwy.

Pielęgnacja pomnika przyrody

Łuk triumfalny, zespół pałacowo-parkowy w Jabłonna

JEZIORO ZEGRZYŃSKIE

(Gmina Serock, Nieporęt, Wieliszew)

Na skróty:

GPS: (centralny punkt obszaru)

N: 52°26'57,38" E: 21°2'6,76"

Powierzchnia: 3300 ha,

Warto zobaczyć:

- stopień wodny Dębe,
- ruiny dworku Szaniawskich w Jadwisinie,
- kościół parafialny w Serocku z ok. 1520 r.

Więcej na www.jezioro.zegrzynskie.pl

Szlaki turystyczne:

Rowerowe – Trasa Narwiańska (16,5 km) Szlak Serocki (35,5 km), Szlak Wschodni (18,3 km), Szlak Nieporęcki (42,4 km), Trasa Liwecka (8,7 km), Trasa Obwodowa (22,5 km), Trasa Pułtuska (32,3 km),

Pieszne – szlak niebieski – szlak o znaczeniu ponadregionalnym, jeden z najbardziej atrakcyjnych szlaków podwarszawskich, o dużych walorach krajobrazowych i krajoznawczych. Na jego terenie znajdują się trzy kompleksy leśne: Lasy Nieporęckie, Lasy Chotomowskie (dużo starodrzewu, rezerваты przyrody) i Lasy Legionowskie, zabytki klasycyzmu w Jabłonie, pozostałości fortów na przedpolu twierdzy modlińskiej, miejsca pamięci narodowej oraz ścieżka dydaktyczna w Jadwisinie – biegnie ona wzdłuż Jeziora Zegrzyńskiego, obok

Jezioro Zegrzyńskie to sztuczny zbiornik wodny, powstały w wyniku spiętrzenia dwóch rzek, Narwi i Bugu. Stopień wodny Dębe (urządzenie spiętrzające wodę) wybudowany w latach 1958-1963, w założeniu miał być jednym ze stopni kaskady Bugu, ale pozostał jako jedyny. Przy stopniu wodnym powstała elektrownia wodna, składająca się z czterech turbin o mocy 20 MW. Elektrownia produkuje rocznie średnio ok. 91 GWh.

Powierzchnia Jeziora Zegrzyńskiego wynosi ok. 3300 ha, średnia głębokość 2,86 m, pojemność ok. 90 mln metrów sześciennych, a maksymalne spiętrzenie wynosi ok. 7 metrów. Od północy i zachodu brzegi jeziora są strome i wysokie a od południa i wschodu obwałowane.

Zbiornik Jeziora Zegrzyńskiego to przede wszystkim miejsce wypoczynku i rekreacji. Miejsce dla siebie znajdują tu wędkarze, rowerzyści, piechurzy, żeglarze, amatorzy houseboatingu, wakeboardingu i windsurfingu

Rezerwatu Jadwisin i kończy się w Rezerwacie Wąwóz Szaniawskiego.

Przyroda:

- Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu;
- Rezerваты: 1. Wąwóz Szaniawskiego, 2. Jadwisin, 3. Wieliszewskie Łęgi;
- pomniki przyrody np. na terenie rezerwatu Wąwóz Szaniawskiego.

Wędkowanie:

- Jezioro Zegrzyńskie należy do obwodu rybackiego rzeki Narew nr 7;
- Ryby: m.in. sum, szczupak, sandacz, okoń, boleń, płoć, kleń, jaź, leszcz, karp, wzdręga, jazgacz, węgorz, karaś, tołpyga;
- Schronisko wędkarskie:
  1. Zegrze Rybaki (www.kolo4.ompzw.pl),
  2. Zegrze Trzynastka (www.pzw13.home.pl),
  3. Serock (www.kolo6wola.ompzw.pl)
- Adresy punktów, w których można nabywać zezwolenia okresowe: (patrz rozdział Wisła);

www:

www.serock.pl; www.nieporet.pl; www.wieliszew.pl;
www.jezioro.zegrzynskie.pl; www.lwopr.pl;
www.powiat-legionowski.pl; www.ompzw.pl

a zimą uprawiający snowkiting oraz jeżdżący na iceboardzie lub latający na bojerze

Na brzegach Jeziora Zegrzyńskiego zlokalizowane są trzy plaże. „Dzika Plaża” w Nieporęcie, położona przy południowym brzegu Jeziora Zegrzyńskiego. W latach 2009-2010, dzięki staraniom gminy, powstała piękna plaża z bezpiecznym w sezonie kąpieliskiem, wyposażona w plac zabaw, tereny zielone, siłownia na świeżym powietrzu, alejki spacerowe oraz molo. Kolejna to Plaża Miejska w Serocku z placem zabaw, placem do gier plażowych i sportowych, budynkiem sanitarnym, parkingiem, kąpieliskiem z ratownikiem w sezonie oraz molo z pływającym pomostem. Trzecia plaża zlokalizowana jest przy os. 600-lecia w Wieliszewie. Znajdziemy tam plac zabaw dla dzieci, alejki spacerowe, pomost, parking oraz strzeżone w sezonie kąpielisko.

Stoień Wodny Dębe

Nad jeziorem można zamówić rejs jednostkami pływającymi, wypożyczyć sprzęt wodny, zjeść obiad i naprawdę dobrze wypocząć. Rozbudowana baza turystyczna jest umieszczona w oficjalnym przewodniku turystycznym – www.jezioro.zegrzyskie.pl.

Zbiornik spełnia ważną rolę dla zimujących ptaków kaczkowatych (do 6 800 osobników) i ptaków przelotnych (od 11 222 osobników wiosną i 18 200 osobników jesienią). Gatunki ptaków najliczniej występujące na wodach jeziora to: łyska, krzyżówka, gągął, czernica, łabędź niemy i głowienka.

Regaty na Jeziorze Zegrzyńskim

„Dzika Plaża” w Nieporęcie

Plaża w Wieliszewie

Rezerwat Wąwóz Szaniawskiego

W bezpośrednim sąsiedztwie jeziora zlokalizowane są trzy rezerваты przyrody:

A. Wąwóz Szaniawskiego

Rezerwat leśny o powierzchni 11,50 ha, utworzony 16 października 1979 roku, położony jest na terenie gminy Serock. Celem ochrony na tym terenie jest zachowanie drzewostanów o charakterze zbliżonym do naturalnego, odznaczających się różnorodnością zbiorowisk roślinnych. Na terenie rezerwatu znajdują się pomnikowe dęby szypułkowe i sosny zwyczajne porastające zbocze wąwozu. Rezerwat ten leży od wschodu w bezpośrednim sąsiedztwie Jeziora Zegrzyńskiego, od północy z ogrodzonym kompleksem leśnym rezerwatu przyrody – „Jadwisin” (pozostałości po Puszczy Serockiej) a od południa i zachodu z gruntami rolnymi. Malowniczość i ukształtowanie terenu Wąwóz Szaniawskiego zawdzięcza budowie brzegu z glin zwałowych i piasków gliniastych, które stosunkowo łatwo ulegały erozji wodnej, czego wynikiem jest powstawanie wąwozów wcinających się w skarpę. Dnem wąwozu biegnie droga z Jadwisina w kierunku Jeziora Zegrzyńskiego a przedłużenie tej drogi prowadzi do ruin Domku Szaniawskich – miejsca urodzenia i wieloletniej twórczości wybitnego dramaturga – Jerzego Szaniawskiego. Zbocze wąwozu porasta starodrzew dębowy o charakterze grądu ze stanowiskami pomników przyrody (sosny pospolitej i dębu szypułkowego). Zwiedzanie rezerwatu ułatwia przygotowana przez Urząd Miasta i Gminy w Serocku ścieżka z tablicami informacyjnymi.

B. Jadwisin

Rezerwat leśny o powierzchni 93,39 ha, utworzony 14 czerwca 1996 roku, zlokalizowany jest na terenie gminy Serock. Celem ochrony jest zachowanie ze względów naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych kompleksu leśnego, położonego na wysokiej skarpcie doliny Narwi, stanowiącego pozostałości dawnej Puszczy Serockiej. Na terenie rezerwatu rosną okazałe pomniki przyrody – dęby szypułkowe.

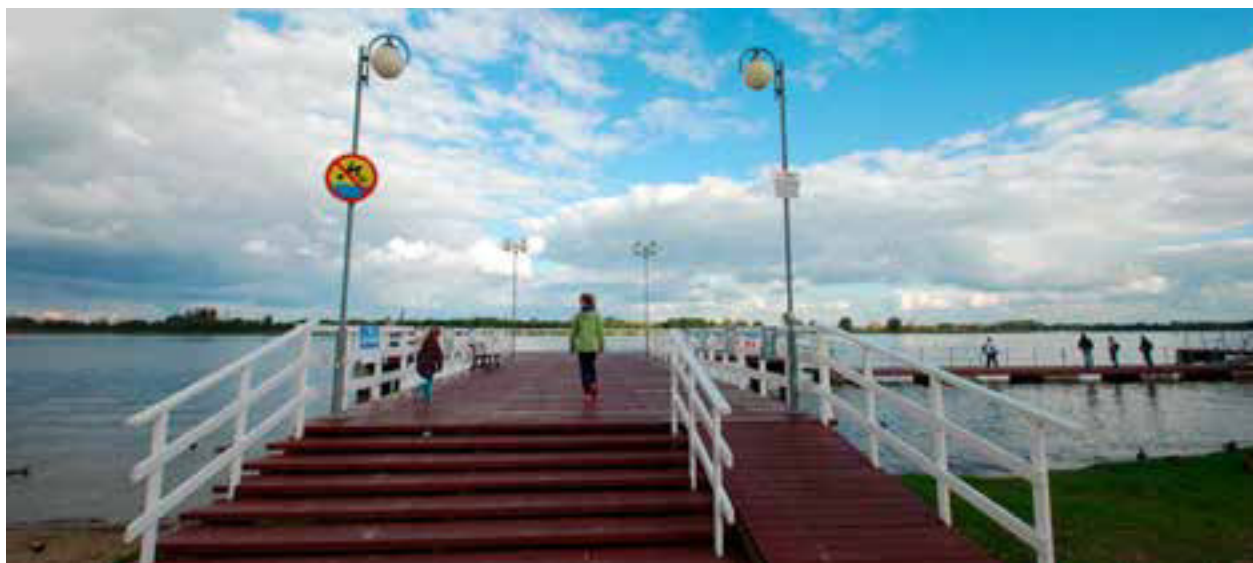
Rezerwat położony jest na terenach dawnej Puszczy Serockiej, która łączyła się z Puszczą Białą, na granicy Wysoczyzny Ciechanowskiej i Jeziora Zegrzyńskiego na terenie wsi Jadwisin w Gminie Serock. Teren jest bardzo ciekawy pod względem przyrodniczym i historycznym. Jest to zwarty kompleks leśny, na terenie którego znajduje się pałac neoklasycystyczny z XIX w. będący niegdyś własnością Radziwiłłów. Obecnie obiekt ten nie jest dostępny dla turystów.

C. Wieliszewskie Łęgi

Rezerwat o powierzchni 18,58 ha, utworzony 25 czerwca 1990 roku, położony jest na terenie gminy Wieliszew. Celem ochrony jest zachowanie zróżnicowanych, naturalnych zbiorowisk roślinnych z licznie występującymi gatunkami roślin storczykowatych oraz innych gatunków chronionych i rzadkich. Wieliszewskie Łęgi to rezerwat leśno-łąkowy częściowy. Położony jest na obszarze pradoliny Narwi, która została obwałowana zaporami bocznymi Jeziora Zegrzyńskiego.

Wędkarze muszą pamiętać, że na zbiorniku Zegrzyńskim ustanowiono tzw. obręb ochronny, trwający od 1.11. do 31.03. i położony jest w granicach: linia prosta od tablicy 32 km w Zegrzu Północnym w poprzek czaszy zbiornika do zabudowań mieszkalnych w Nieporęcie ul. Zegrzyńska 30 na lewym brzegu, dalej linia brzegowa do mostu drogowego w Zegrzu, a następnie wzdłuż prawej linii brzegowej do tablicy 32 km.

Plaża w Serocku. Molo

Jezioro Zegrzyńskie

RZEKA NAREW

(Gmina Serock, Gmina Wieliszew)

NA SKRÓTY:

GPS: (pkt początkowy – granica z Gm. Pokrzywnica)

N: 52°32'56" E: 21°5'4,31"

(pkt końcowy – granica z Nowym Dworem Maz.)

N: 52°26'43,08" E: 20°45'32,48"

Długość:

Ok. 500 km (Gmina Serock i Wieliszew – ok. 30 km)

Warto zobaczyć:

– Stopień Wodny Dębe

Szlaki turystyczne:

Rowerowe – Trasa Obwodowa (22,5 km), Szlak Wieliszewski (45,7 km), Trasa Narwiańska (16,5 km) Szlak Serocki (35,5 km), Szlak Wschodni (18,3 km)

Piesze – szlak niebieski – szlak o znaczeniu ponadregionalnym, jeden z najbardziej atrakcyjnych szlaków podwarszawskich, o dużych walorach krajobrazowych i krajoznawczych. Na trasie szlaku trzy kompleksy leśne: Lasy Nieporęckie, Lasy Chotomowskie (dużo starorzeczu, rezerwat przyrody) i Lasy Legionowskie, zabytki klasycyzmu w Jabłonie, ruiny fortów na przedpolu twierdzy modlińskiej oraz miejsca pamięci narodowej.

Przyroda:

– Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu

Wędkowanie:

– Rzeką Narew nr 7 (obwód rybacki nr 7), obejmuje wody: rzeka Narew na odcinku od ujścia rzeki Orzyc do czoła zapory zbiornika Zegrzyńskiego w Dębem; rzeki Bug na odcinku od ujścia rzeki Liwiec do jej ujścia do zbiornika Zegrzyńskiego; Kanału Żerańskiego, jeziora Stawinoga, rzeki Prut oraz Obwód rybacki rz. Narew nr 8, obejmuje odcinek od czoła zapory zbiornika Zegrzyńskiego do jej ujścia do rzeki Wisła wraz z wodami jej dopływów oraz wody starorzeczy i innych zbiorników wodnych połączonych dopływem lub odpływem do wód tego odcinka rzeki, ciekłu.

– Ryby: m.in. sum, szczupak, sandacz, okoń, boleń, płoć, kleń, jaź, leszcz, karp, świnka, lin.

– Schronisko wędkarskie:

1. Serock (www.koloowola.ompzw.pl), 2. Góra, otwarte od kwietnia do listopada. Domki letniskowe w odległości 100 m. od Jeziora Góra. Nocleg nie tylko dla wędkarzy. Kontakt na stronie Koła nr 1 Warszawa Śródmieście. (www.kolonr1warszawa.ompzw.pl)

– Adresy punktów, w których można nabywać zezwolenia okresowe: (patrz rozdział Wisła)

WWW:

www.wieliszew.pl; www.serock.pl; www.radzymin.pl;

www.jezioro.zegrzynskie.pl; www.ompzw.pl;

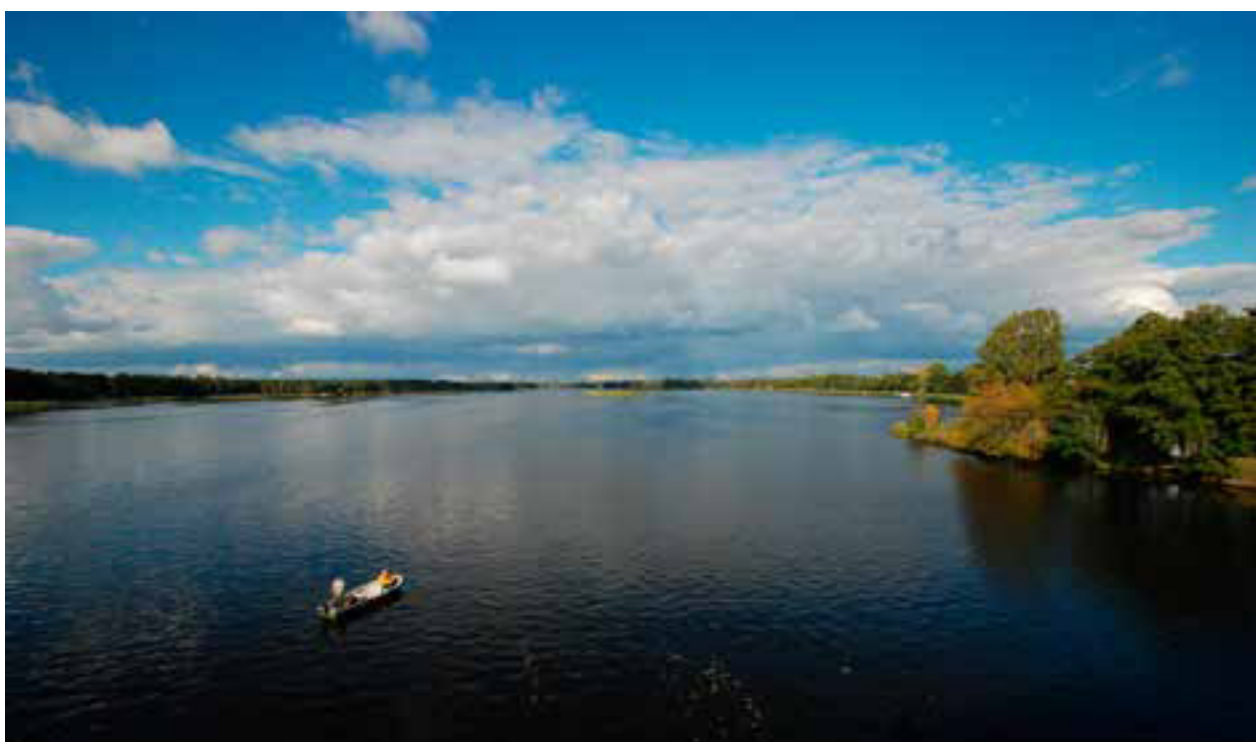
www.powiat-legionowski.pl

Rzeką Narew swój początek ma na Białorusi w północnej części Puszczy Białowieskiej. Na odcinku jednego kilometra stanowi granicę polsko-białorską. Na terenie Polski początkowo rozlewa się w Jezioro Siemianowskie, potem już jako rzeka od dużej zapory w Bondarach płynie aż do Serocka, do Jeziora Zegrzyńskiego. Potem za zaporą w Dębem biegnie jeszcze przez ok. 22 km gdzie wpływa do Wisły. Łącznie długość Narwi wynosi prawie 500 km, z czego ok. 450 km w Polsce. Droga wodna II kategorii na Narwi od miejscowości Pułtusk do stopnia wodnego Dębe, wraz z Jeziorem Zegrzyńskim wynosi 40,9 km.

Narew jest rzeką niziną, która tworzy rozległe bagna, rozlewiska i torfowiskowe moczary. Jest jedyną w Europie oraz jedną z trzech na świecie rzeką anastozomującą, potocznie nazywaną warkoczową tj. płynie siecią rozgałęziających się i łączących koryt, starorzeczy i odnóg.

Na Narwi ustanowiony został całoroczny obręb ochronny – Zapora Dębe. Jest to odcinek rzeki Narew od zapory w Dębem do betonowego kolektora (miejscowość Poddębie) z granicą przebiegającą prostopadle do nurtu rzeki. Obręb ten jest dosyć dobrze oznakowany w terenie, w wielu miejscach widoczne są tabliczki z informacją o zakazie połowu ryb.

Rzeka Narew

RZEKA BUG

(Gmina Somianka, Dąbrówka, Radzymin, Serock)

NA SKRÓTY:

GPS:

(pkt początkowy – granica z Gm. Zabrodzie)

N: 52°31'55,6" E: 21°18'33,08"

(pkt końcowy – Gmina Serock)

N: 52°30'27,76" E: 21°5'6,75"

Długość:

772 km (z czego w Polsce 587km)

Warto zobaczyć:

- Dom nad Wierzbami
- kościół neogotycki z 1900-06 r.
- zabytkowy kościół drewniany z 1768 r. (klasy 0),
- pałac w Ślężanach XVI w.
- skansen w Kuligowie

Szlaki turystyczne:

Rowerowe – Szlak Główny (18 km), Szlak Leśny (15 km), Szlak Ptasi (30 km), Szlak Polny (32 km),

Piesze – szlak czarny (15 km), szlak niebieski (15 km)
Konne – szlak zielony (17 km).

Przyroda:

- Natura 2000: 1. Dolina Dolnego Bugu
2. Ostoja Nadbużańska
- Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu
- pomniki przyrody

Wędkowanie:

- Rzeka Bug (obwód rybacki nr 7 rzeki Narew), obejmuje wody m.in. rzeki Bug na odcinku od ujścia rzeki Liwiec do jej ujścia do zbiornika Zegrzyńskiego;
- Ryby: m.in. sum, szczupak, okoń, boleń, płoć, leszcz, krąp, kleń.

www:

www.serock.pl
www.somianka.pl
www.radzymin.pl
www.dobrawka.home.pl
www.domnadwierzbami.pl
www.skansen.powiatwolominski.pl

Rzeka Bug swój bieg rozpoczyna na wysokości 315 metrów n.p.m. w zachodniej części wyżyny Wołyńsko-Podolskiej na Ukrainie. Na długości ponad 150 km jest rzeką graniczną Polski z Ukrainą i Białorusią. Długość Bugu wynosi 772 km (w tym w Polsce 587 km) Rzeka nizinna. W środkowym i dolnym biegu meandruje, tworząc łachy i starorzecza zwane bużyskami. Dno doliny szerokie do kilkunastu kilometrów w dolnym biegu, częściowo zatorfione, zajęte przez łąki. Pod Serockiem Bug łączy się z Narwią. Odcinek od połączenia się z Narwią do ujścia nazywany bywa Bugo-Narwią.

Bug doskonale nadaje się do organizacji spływów kajakowych. Zacząć je można już w miejscowości Niemirów. Na przepłynięcie całej trasy z Niemirowa do Serocka należy zaplanować nie mniej niż 7 dni.

Bug to rzeka o dość wartkim nurcie, miejscami bardzo kapryśna. Płyń krętą doliną o wąskim dnie i wysokich zboczach z licznymi tarasami zalewowymi. Jej szerokość wynosi od 1,5 do 5 km.

Na terenie Gminy Somianka możemy pieszo, rowem lub konno penetrować tereny sąsiadujące z Bugiem. Dzięki swoim wybitnym walorom przyrodniczym na Bugu, na odcinku omawianego obszaru dwóch gmin (Somianka i Dąbrówka) powstały dwa obszary Natura2000. Pierwszy z nich to Ostoja Nadbużańska o kodzie PLH140011, zajmuje powierzchnię 46036,74 ha.

Ostoja obejmuje ok. 260 km odcinek doliny Bugu, od ujścia Krzny do Jeziora Zegrzyńskiego. Większość doliny pokrywają suche, ekstensywnie użytkowane pastwiska. Obszary bagienne są usytuowane głównie przy ujściach rzek, dopływów Bugu oraz wokół pozostałych fragmentów dawnych koryt rzecznych. Koryto Bugu pozostało praktycznie niezmienione przez człowieka. Pozostały tu liczne, piaszczyste wyspy, nagie bądź porośnięte wierzbowymi lub topolowymi łęgami nadrzecznymi, z dobrze rozwiniętymi zaroślami wierzbowymi. Pierwsza terasa rzeki obfituje w starorzecza, zróżnicowane pod względem wielkości, głębokości i roślinności wodnej. Do ostoi włączony jest także kompleks lasów liściastych między miejscowościami Drażniew i Platerów. Lasy zajmują niecałe 20% obszaru. Dominują siedliska nieleśne: łąki i pastwiska oraz uprawy rolnicze. Do wartości przyrodniczej tego obszaru zaliczana jest naturalna dolina dużej rzeki. Szczególnie cenny jest kompleks nadrzecznych lasów, o zachowanym, naturalnym charakterze oraz szereg zbiorowisk łąkowych. Na omawianym obszarze występuje 16 rodzajów siedlisk cennych przyrodniczo. Stwierdzono tu występowanie 20 gatunków ważnych dla Europy. Jest to jeden z najważniejszych obszarów, dla ochrony ichtiofauny w Polsce. Obszar ma również duże znaczenie dla ochrony ptaków.

Kolejny obszar to Puszcza Biała o kodzie PLB140007 zajmuje powierzchnię 83779,73 ha. Obszar stanowi jeden z największych kompleksów leśnych na Mazowszu, usytuowany między Bugiem a Narwią. Najważniejszymi rzekami, przepływającymi przez te lasy są: Brok, Struga, Truchełka, Turka i Wymarkacz – dopływy Narwi i Bugu. Lasy w postaci kilku kompleksów, o różnym zwarcie, pokrywają większość obszaru ostoi. Obecnie posiadają one jedynie znaczenie gospodarcze. Teren zdominowany jest przez suche siedliska, porośnięte sosnami w średnim wieku, a lokalnie występują drzewostany dębowo-grabowe, jesionowo-olszowe i olszowe. Niektóre fragmenty zbiorowisk leśnych, mają zachowany prawie naturalny charakter. Na obszarze ostoi w dolinach potoków, występują również łąki i zarośla wierzbowe oraz dwa małe kompleksy stawów rybnych. Wartością przyrodniczą tego obszaru jest ostoja ptasia o randze europejskiej. Występuje tu, co najmniej, 29 gatunków ptaków chronionych Dyrektywą Ptasia i 13 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt.

Nad Bugiem

KANAŁ ŻERAŃSKI (Gmina Nieporęt)

NA SKRÓTY:

GPS:

(pkt początkowy – Wisła) N: 52°17'42,22" E: 20°58'47,65"

(pkt końcowy – Jezioro Zegrzyńskie)

N: 52°26'10,35" E: 21°2'4,23"

Długość:

17,3 km

Szlaki turystyczne:

Rowerowe – Trasa Narwiańska (8,5 km), Szlak Nieporęcki (40,7 km), Szlak Południowy (33,5 km),

Piesze – szlak czerwony – Obwodnica Turystyczna Warszawy, szlak niebieski – Szlak o znaczeniu ponadregionalnym, jeden z najbardziej atrakcyjnych szlaków podwarszawskich, o dużych walorach krajobrazowych i krajoznawczych. Na trasie szlaku znajdują się trzy kompleksy leśne: Lasy Nieporęckie, Lasy Chotomowskie (dużo starodrzewu, rezerwat przyrody) i Lasy Legionowskie, zabytki klasycyzmu w Jabłonie, pozostałości fortów na przedpolu twierdzy modlińskiej, a także miejsca pamięci narodowej.

Przyroda:

- Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu
- pomniki przyrody (lipy przy ul. Jana Kazimierza)

Wędkowanie:

- Kanał Żerański należy do obwodu rybackiego zbiornika Zegrzyńskiego rzeki Narew nr 7.
- Ryby: m.in. płoć, ukleja, leszcz, krąp, okoń, jazgarz, karaś, lin, karp, wzdreaga.
- Adresy punktów, w których można nabywać zezwolenia okresowe: (patrz rozdział Wisła)

www:

www.nieporęt.pl; www.warszawa.rzgw.gov.pl.

Kanał Żerański jest drogą wodną II klasy łączącą Wisłę z Jeziorem Zegrzyńskim. Kanał zaczyna się w 520 km Wisły i ma długość 17,3 km. Brzegi kanału są umocnione dużymi kamieniami, które poprzerastały trawą. Wał biegnący wzdłuż kanału opada dość łagodnie co nie powoduje problemów z zejściem na stanowisko wędkarskie. Na wale znajdują się krzaki i pojedyncze drzewa, co w niektórych przypadkach znacząco utrudnia swobodne używanie wędk.

Na początkowym odcinku Kanału (Warszawa Żerań) zlokalizowana jest Śluza im. inż. Tadeusza Tillingera, jednokomorowa betonowa o długości całkowitej 104 m. Zastosowane są zasuwę płaskie, zapewniające utrzymanie piętrzenia zarówno od strony Kanału Żerańskiego, jak i od strony Wisły w okresie dużych wezbrań, gdy poziom wody w Wiśle jest wyższy od poziomu wody w Jeziorze Zegrzyńskim.

Stożek Wodny Dębe wraz z Kanałem Żerańskim i śluzą tworzy tzw. warszawski węzeł wodny.

Kanał Żerański

RZEKA RZĄDZA (Gmina Radzymin, Gmina Nieporęt)

NA SKRÓTY:

GPS: (pkt początkowy – granica z Gm. Klembów)

N: 52°25'3,98" E: 21°14'25,25"

(pkt końcowy – Jezioro Zegrzyńskie)

N: 52°28'42,32" E: 21°4'21,77"

Długość:

Ok. 56 km (Gmina Radzymin i Nieporęt – ok. 18 km)

Szlaki turystyczne:

Rowerowe – Szlak Rowerowy na I linię polskiej obrony Warszawy im. Majora Stefana Waltera (30 km).

Na szlaku napotykamy: Pomnik Pomordowanych i Spalonych mieszkańców Radzimina w 1944 roku, niemiecki bunkier z czasów II wojny światowej, dąb króla Jana Kazimierza, Cmentarz Żołnierzy Polskich 1920 roku w Radziminie. Szlak Rowerowy wzdłuż II linii polskiej obrony w Bitwie pod Radziminem 1920 r (ok. 25 km). Na szlaku możemy obejrzeć: pomnik Tadeusza Kościuszki, figurę św. Jana Nepomucena, kapliczkę na Zjawieniu, fort carski w Beniaminowie, dąb króla Jana Kazimierza, pomnik żołnierzy 28 pułku Strzelców Kaniowskich w Wólce Radzyńskiej, Cmentarz Żołnierzy Polskich 1920 roku w Radziminie.

Przyroda:

- Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu

Wędkowanie:

- Rzeką Rządza (obwód rybacki nr 1) obejmuje odcinek od mostu kolejowego na trasie Mińsk Mazowiecki – Tłuszcz do jej ujścia do zbiornika Zegrzyńskiego wraz z wodami jej dopływów oraz wody

starorzeczy i innych zbiorników wodnych połączonych dopływem lub odpływem do wód tego odcinka rzeki, cieku;

- Ryby: m.in. szczupak, okoń, płoć, kleń, jaź, leszcz, krąp.

www:

www.nieporet.pl; www.radzimin.pl;
www.radzimin-pzw.pl;

Rządza – rzeka na Nizinie Mazowieckiej w dorzeczu Wisły, ostatni lewy dopływ Narwi.

Jej źródła znajdują się na północny zachód od Kałuszyna. Rzeką w dolnym biegu poniżej Starych Załubic jest spiętrzona. W ujściu rzeki do Jeziora Zegrzyńskiego leży zalesiona wyspa o potocznej nazwie Euzebia. Nad Rządzą spotkasz wędkarzy, kajakarzy, żeglarzy (przy ujściu do Jeziora Zegrzyńskiego) oraz na obwałowaniach często spotkać można rowerzystów i spacerowiczów.

Nad Rządzą

JEZIORO GÓRA (Gmina Wieliszew)

NA SKRÓTY:

GPS:

(centralny punkt obszaru) N: 52°27'13,6" E: 20°46'56,45"

Powierzchnia:

Ok. 12,5 ha

Szlaki turystyczne:

Rowerowe – Trasa Obwodowa (22,5 km),

Szlak Wieliszewski (45,7 km),

Pieszne – szlak niebieski – Szlak o znaczeniu ponadregionalnym, jeden z najbardziej atrakcyjnych szlaków podwarszawskich, o dużych walorach krajozrazowych i krajoznawczych. Na trasie szlaku spotkamy trzy kompleksy leśne: Lasy Nieporęckie, Lasy Chotomowskie (dużo starodrzewu, rezerwat przyrody) i Lasy Legionowskie, zabytki klasycyzmu w Jabłonninie, pozostałości fortów na przedpolu twierdzy modlińskiej i miejsca pamięci narodowej.

Przyroda:

- Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu

Wędkowanie:

- Jezioro Góra należy do obwodu rybackiego rzeki Narew nr 8, powierzchnia jeziora ok. 12,5 ha, głębokość ok. 3,5 m
- Ryby: m.in. karp, lin, karaś, szczupak, okoń, płoć, leszcz
- Schronisko wędkarskie: Schronisko Góra otwarte od kwietnia do listopada. Domki letniskowe w odległości

100 m. od jeziora Góra. Nocleg nie tylko dla wędkarzy. Kontakt na stronie Koła nr 1 Warszawa Śródmieście. (www.kolonr1warszawa.ompsz.pl)

- Adresy punktów, w których można nabywać zezwolenia okresowe: (patrz rozdział Wisła)

www:

www.kolonr1warszawa.ompsz.pl; www.ompsz.pl

Jezioro Góra od wielu lat opiekuje się Koło PZW Nr 1 Warszawa Śródmieście. Jezioro zlokalizowane na terenie Gminy Wieliszew, jest silnie zarośniętym starorzeczem Narwi. W 2011 roku wskutek postępującej eutrofizacji stan jeziora był na tyle zły, że podczas przyduchy padło ok. 35% populacji ryb. W poprzednich latach przyduchy miały charakter chwilowy, o niskiej intensywności, lecz z upływem lat nabierały na sile. Wykonano rekultywację jeziora. Z opisu stanu przed rekultywacją i po jej wykonaniu wynika, że poprawa jest znaczna – proces mętnienia wody zatrzymał się, znacznie poprawiła się przezroczystość wody, nie stwierdzono występowania amoniaku i siarkowodoru, wzrosła ilość tlenu itp. Zatem jest dobra wiadomość dla wędkujących – ryba będzie. Dla wszystkich chętnych zarówno wędkarzy jak również turystów pieszych lub rowerowych jest możliwość noclegu w schronisku wędkarskim, istnieje również możliwość wypożyczenia łódek wędkarskich.

Jezioro Góra

ŁOWISKO SPECJALNE OKOŃ (Gm. Wieliszew)

NA SKRÓTY:

GPS:

(centralny punkt obszaru) N: 52°26'51,7" E: 20°47'30,35"

POWIERZCHNIA:

Ok. 4,7 ha

SZLAKI TURYSTYCZNE:

Rowerowe – Szlak Wieliszewski (45,7 km),

PRZYRODA:

– Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu

WWW:

www.okon.com.pl

Łowisko Okoń

Łowisko Specjalne „Okoń” to wymienite miejsce dla przede wszystkim amatorów wędkowania. Doskonały przykład na to, jak można zagospodarować zbiornik powstały w wyniku eksploatacji złóż kopalin. Po zakończeniu wydobycia żwiru właściciel terenu stworzył łowisko specjalne. Zbiornik o powierzchni prawie 5 ha i średniej głębokości 10 m, otoczony jest 52 pomostami do połowu ryb. Łowisko zarybiono w następujące gatunki ryb: karp, amur, lin, leszcz, sum, sandacz, pstrąg, jesiotr, szczupak, węgorz, tołpyga i inne. Każdy wędkarz, nawet ten początkujący, znajdzie tu coś dla siebie. Nie trzeba być wyposażonym w sprzęt do łowienia. Prowadzący łowisko zapewnia, że jest w stanie wyposażyć w wędkę, podbierak, siatki, krzeselka czy maty wędkarskie, oczywiście za opłatą. Miejsce warte polecenia na wypocinek „przy kiju”.

„Nie musisz jechać na Mazury, aby zasmakować jezior, lasów i ryb. To wszystko czeka na Ciebie tylko 30 min. od centrum Warszawy. Czekamy na Ciebie. Przyjedź raz, a będziesz przyjeżdżał zawsze.” Cytat ze strony internetowej Łowiska Specjalnego „Okoń” mówi sam za siebie.

JEZIORO PERŁA (Gmina Jabłonna)

NA SKRÓTY:

GPS:

(centralny punkt obszaru)

N: 52°24'47,91" E: 20°48'56,25"

POWIERZCHNIA:

Ok. 4,3 ha

SZLAKI TURYSTYCZNE:

Rowerowe – Szlak Krosowy (12,2 km),

Piesz – szlak czerwony – Obwodnica Turystyczna

Warszawy,

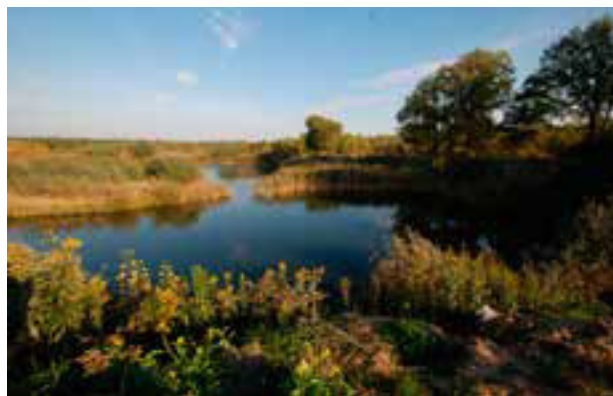
PRZYRODA:

– Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu

WWW:

www.wakefamily.pl, www.podkurantami.pl

Jezioro Perła (stara nazwa Jezioro Trzczańskie) to sztuczny zbiornik, powstały w wyniku wydobycia piachu. Jest to zbiornik prywatny, dlatego też należy kontaktować się z właścicielem obiektu zanim się tam

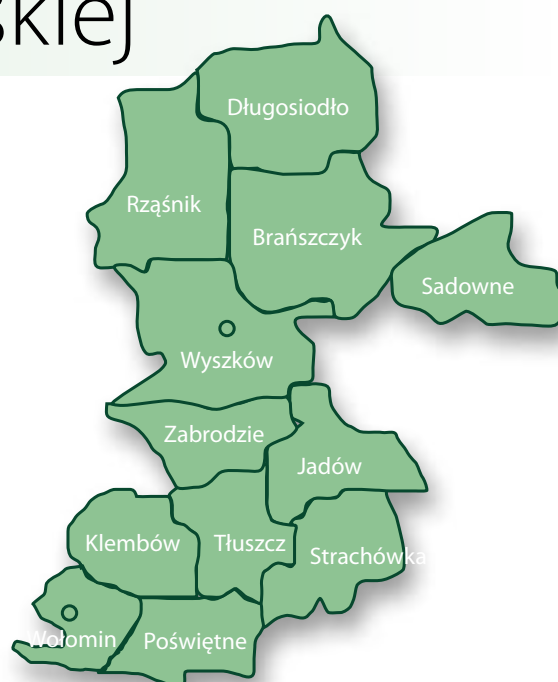

Jezioro Perła

wyberzemy. Od niedawna organizowane są tam szkolenia wakeboardingu. Według właściciela „Wake Family” miejsce przygotowane jest do przyjęcia rodzin czy grup znajomych, gdzie zorganizowane jest pole namiotowe lub też można wynająć kwatery na pobliskim osiedlu.

tekst i zdjęcie: Hubert Macioch

Lokalna Grupa Działania Równiny Wołomińskiej

Historia Lokalnej Grupy Działania „Równiny Wołomińskiej” sięga sierpnia 2007 roku, kiedy to Gmina Wołomin, poprzez przygotowania dokumentu pod nazwą „Analiza profilu obszaru Doliny Rzeki Czarnej przy udziale mieszkańców wraz z analizą zasięgu terytorialnego Lokalnej Grupy Działania i analizą interesariuszy”, rozpoczęła tworzenie Lokalnej Grupy Działania na swoim terytorium. W wyniku spotkań, toczonych od października do listopada 2007 roku, podjęto decyzję o objęciu zasięgiem LGD części wiejskiej Gminy Wołomin oraz Gmin: Jadów, Klembów, Poświętne, Strachówka, Tłuszcz. W październiku 2009 roku do tego grona dołączyła gmina Zabrodzie, w kolejnych latach Wyszków, Brańszczyk, Długosiodło, Rząśnik i Sadowne. Zebranie założycielskie LGD, która ze względu na uwarunkowania fizyczno-geograficzne przyjęła nazwę „Równiny Wołomińskiej”, odbyło się 17 kwietnia 2008 roku w Tłuszczu, gdzie znajduje się jej siedziba. Obecnie obszar działania LGD „RW” obejmuje tereny 12 gmin z Powiatu Wołomińskiego, Wyszowskiego i Węgrowskiego.

Zadania LGD są nierozdzielnie związane z obszarem jej działania, który obejmuje atrakcyjny pod względem turystycznym i ekonomicznym region o mocno rozbudowanej infrastrukturze, zarówno lokalnej, jak

i wojewódzkiej. Jest to teren słabo zurbanizowany, jednak mocno sprzyjający agroturystyce. Czynniki pozytywnymi mogą być duże kompleksy leśne, w tym 2 rezerwy, przeszło 48 pomników przyrody oraz kilka rzek i strumieni (doliny dwóch z nich – Bugu i Liwca – objęte są programem NATURA 2000); liczne zabytki, takie jak: neogotycki kościół parafialny w Jadowie, pozostałości cmentarza żydowskiego oraz szkockiego, grodzisko w Zawiszynie, dworki i pałace w: Chrzęsnem, Strachówce i Woli Raszowskiej. Lista ta jest o wiele dłuższa, gdyż rejon ten ma bogatą przeszłość, której udokumentowane początki sięgają XV wieku – należy wspomnieć o chlubnym udziale w powstaniach narodowych w XIX wieku, wojnie polsko-bolszewickiej (w Ossowie miały miejsce rozstrzygające starcia bitwy warszawskiej, tam też poległ ks. Ignacy Skorupka) i Akcji „Burza” (w trakcie której oddziały partyzanckie wyzwoliły Tłuszcz). Muzea je przedstawiające stanowią niewątpliwą atrakcję, jednak jedną z nielicznych, gdyż na terenie LGD nie istnieje odpowiednia baza turystyczna. W tym przypadku zaletę stanowi obecność dużych miast sąsiadujących z gminami stowarzyszonymi w „Równinie Wołomińskiej”, gdzie zatrudnienie znajduje duża część z 102 199 mieszkańców obszaru LGD, liczącego 1442,05 km².

Obszar LGD „RW” leży w dorzeczu Wisły, zlewni (drugiego rzędu) Narwi. Głównymi rzekami, które wraz ze swymi rozległymi dolinami oddziałują na system wód powierzchniowych obszaru są Wisła i Bug (lewo-brzeżny dopływ Narwi) wraz z Zalewem Zegrzyńskim. Najważniejsze rzeki przepływające przez ten teren to: Rządza, Czarna, Fiszor, Bug, Długa, Osownica, Cienka i Liwiec (wraz z licznymi dopływami), które płyną w kierunku północno-zachodnim.

Najdłuższą rzeką na terenie LGD „Równiny Wołomińskiej” jest rzeka Bug. Ponadto Bug jest czwartą co do wielkości rzeką Polski. Jest to jedna z ostatnich rzek w Europie o zmienionej przez człowieka dolinie o naturalnym charakterze, z licznymi zakolami, starorzeczami, łąkami zalewowymi i lasami łągowymi. Dolina Bugu stanowi ważny w skali europejskiej korytarz ekologiczny, szlak migracyjny i siedlisko ptactwa wodno-błotnego, a także rzadkich gatunków ssaków związanych z wodą, takich jak bóbr czy wydra.

Bug to 772 kilometry unikalnej przyrody, wyjątkowych krajobrazów i historii. Od Wyżyny Podolskiej na Ukrainie, aż po Mazowsze. W granicach naszego kraju mamy 587 kilometrów rzeki pełnej zakoli i meandrów, doskonale nadającej się do organizacji spływów kajakowych. Rzeka ta jest powszechnie uważana za niebezpieczną, a to ze względu na występujące w nim miejscami tzw. „podwójne dno” oraz częste wiry rzeczne groźne dla pływaków. Licząc długość rzeki od jej źródła do ujścia do Bałtyku liczy 1213 km. Bug to rzeka o dość wartkim nurcie, miejscami bardzo kapryśna. Płyne krętą doliną o wąskim dnie i wysokich zboczach z licznymi tarasami zalewowymi. Jej szerokość wynosi od 1,5 do 5 km.

Jednym z głównych miast na terenie Lokalnej Grupy Działania „Równiny Wołomińskiej”, przez które przepływa Bug jest Wyszków. Jest to miasto położone na prawym, wysokim brzegu Bugu, na którym dumnie jaśnieje kościół pod wezwaniem św. Idziego. Widok, ze skarpy, na której położone jest miasto również należy do interesujących krajobrazowo. U stóp skarpy rozciągają się rozległe łągi upstrzone oczkami starorzeczy, a otoczony zielenią Bug, zamasyście tworzy szerokie zakola, niezmordowanie usypując piaszczyste łachy zdobiące brzegi. Za rzeką ciemnieją lasy sosnowe,

wśród których ukryte jest Rybienko Leśne – część Wyszkowa, z ciekawymi pod względem architektonicznym willami – ciekawie wkomponowanymi w stary sosnowy las. Położenie nad Bugiem i bezpośrednia styczność z leżącą na wysoczyźnie po prawej stronie rzeki, owiana legendami Puszcza Białą oraz równie interesującą lewo-brzeżną Puszcza Kamieniecką, stwarza miastu doskonałe warunki dla uprawiania i rozwoju turystyki. Atrakcją jest też możliwość wypoczynku nad przepływającym przez pobliski Kamieńczyk, płytkim, z piaszczystym dnem, otoczonym plażami łąkami – Liwcem. Raj dla najmłodszych.

Pomnik flisaka w Kamieńczyku Fot. Mariusz Kalinowski

Rzeka Bug Fot. Wiktoria Oleksiak

Rzeka Bug Fot. Julia Gąsiewska

Rzeka Bug Fot. Natalia Suchta

Rzeka Bug Fot. Wiktoria Oleksiak

Rzeka Bug Fot. Natalia Suchta

Kolejną bardzo istotną rzeką dla terenu Lokalnej Grupy działania „Równiny Wołomińskiej” jest Liwiec. Jest lewobrzeżnym dopływem Bugu, uchodzącym do niego w 42,7 km biegu. Długość rzeki wynosi 126,2 km, z czego na teren LGD przypada ok. 17 km (rzeka na części granicy z powiatem węgrowskim). Powierzchnia zlewni Liwca wynosi 2 779 km² (cała w województwie mazowieckim). Znaczne tereny tej zlewni charakteryzują się poważnym deficytem wody. Jest to wynikiem małej retencji naturalnej, spowodowanej niewielką lesistością terenu. Rzeka silnie meandruje na całej długości, posiada liczne dopływy (na terenie LGD największy to Osownica).

Silnie meandrujące koryto rzeki Liwiec z wyspami i brzegami porośniętymi roślinnością, zachowane łągi olchowe i niewielkie kompleksy leśne oraz dominująca w okolicy tradycyjna gospodarka rolna (poza nielicznymi obszarami zurbanizowanymi), która pozwoliła na zachowanie zalewowych, miejscami zabagnionych łąk i pastwisk zadecydowały o tym, że Liwiec stał się ostoją dla wielu gatunków roślin i zwierząt.

Walory przyrodnicze doliny Liwca podlegają różnym formom ochrony. Utworzono tu: rezerwaty przyrody, park krajobrazowy, obszar chronionego krajobrazu, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, obszar Natura 2000, prowadzi się także ochronę gatunkową i oznacza pomniki przyrody.

Urle Fot. Mariusz Kalinowski

W gminach położonych nad Liwcem znajdują się cztery rezerwaty przyrody. Są to rezerwaty: Czaplowizna, Jegiel, Wilcze Błota i Śliże.

Na terenie LGD „RW” znajduje się Rezerwat Śliże (gmina Jadów). Jest to rezerwat torfowiskowy, utworzony w 1981 r., zajmuje powierzchnię 44,29 ha. Celem ochrony jest zachowanie dwóch śródleśnych, zanikających jezior dystroficznych, stanowiących przykład wtórnego tworzenia się torfowiska wysokiego. Rezerwat leży w zlewni rzeki Osownicy – lewego dopływu Liwca. Fragmenty doliny Liwca w gminie Jadów należą do otuliny Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego.

Warto wspomnieć, iż walory przyrodnicze i krajobrazowe doliny Liwca sprawiły, że obszar został włączony do Porozumienia „Zielone Płuca Polski” (ZPP), zajmującego się najcenniejszymi w kraju i w Europie systemami ekologicznymi.

Istotną cechą Liwca jest stosunkowo niewielkie zanieczyszczenie środowiska. Brak dużych ośrodków miejskich i wielkich zakładów przemysłowych, determinuje niski poziom emisji zanieczyszczeń. Wody Liwca i jego dorzecza zaliczane są do pozaklasowych (w najbliższych latach osiągną zapewne II klasę czystości). Najlepszy ich stan stwierdzono w odcinkach dolnym i górnym Liwca, na złą jakość w odcinku środkowym mają wpływ zanieczyszczenia spływające z Siedlec. Nieznaczne zalesienie powoduje znaczny spływ powierzchniowy wód, przyczyniający się do rozmywania brzegów. Zagrożeniem dla stabilności brzegów są także ciągniki przejeżdżające przez koryto rzeczne.

Najważniejszym miejscem kultu religijnego nad rzeką Liwiec, który stał się także celem pielgrzymek, jest Loretto (gmina Wyszków) – Sanktuarium Marki Bożej Loretańskiej.

Baza noclegowa nad Liwcem to przede wszystkim gospodarstwa agroturystyczne i ośrodki. Najpopularniejszą miejscowością letniskowa są Urle. Walorami wypoczynkowymi Urli są lasy oraz rzeka Liwiec. Miejscowość leży wśród borów sosnowych, które zajmują powierzchnię 84 hektarów (poza obszarem zabudowanym) i tworzą swoisty mikroklimat. Duża powierzchnia lasów i brak przemysłu sprawiają, że letnisko ma czyste powietrze oraz nieskażone środowisko, a mikroklimat wpływa bardzo korzystnie na drogi oddechowe. Ponadto w okolicy występują źródła solanek o temperaturze 62°C. Urle posiadają także walory turystyczne kulturowe. Stowarzyszenie Miłośników Urli organizuje coroczne

Loretto Fot. Mariusz Kalinowski

plenery artystyczne – malarskie i rzeźbiarskie o charakterze regionalnym dla artystów amatorów. Cykl „Pogodnych Wieczorów” idealnie wpisuje się w nastrój letnich wakacji. Atutem tych spotkań z wielkimi artystami i ich profesjonalną sztuką jest fakt, że gromadzą one całą miejscową społeczność, letników przebywających w Urlach i gości, którzy specjalnie przyjechali na koncert. Nie ma w Urlach podobnej imprezy, która przez całe wakacje, co tydzień, gromadziłaby tak licznie ludzi spragnionych kulturalnych doznań.

Inne możliwości rozwoju człowieka stwarza teatr w Urlach. Choć jest specjalnie adresowany do dzieci,

dorośli też znajdą coś dla siebie. Najlepszym przykładem jest sztuka „Cuda w budzie” Teatru Lalka z Warszawy, przeznaczona dla widzów od 0 do 100 lat. Teatr w wakacje, na prowincji, nie jest czymś codziennym. U nas teatr jest żywy, prawdziwy, grany w amfiteatrze leśnym – w plenerze. I jest publika. Zapraszamy na wyjątkowe doznania... i wzruszenia.

Plenery rzeźbiarskie w Urlach mają już swoich stałych bywalców, także z zagranicy. Tematycznie ewoluują od przedstawień przyrodniczych przez religijne do patriotycznych.

Nowy cykl, związany z historią Polski i Lasów Państwowych, kontynuowany będzie przez najbliższe lata. Imprezy takie cieszą się dużym zainteresowaniem turystów.

Kolejnym elementem zagospodarowania turystycznego są szlaki turystyczne (piesze, rowerowe). Są to oznakowane w specjalny sposób ścieżki i drogi, które pokazują najpiękniejsze i najciekawsze tereny turystyczne. W swoich punktach początkowych i końcowych powinny nawiązywać do stacji lub przystanków środków komunikacji i bazy noclegowo-gastronomicznej.

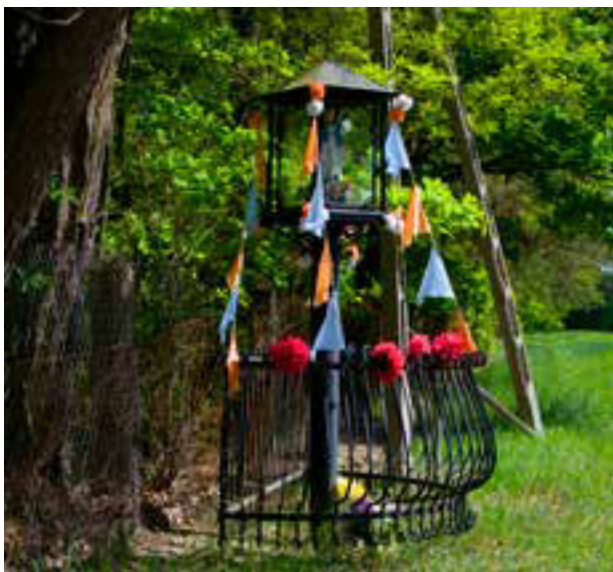
Figurka przy kościele w Urlach Fot. Mariusz Kalinowski

Zawiszyn Fot. Mariusz Kalinowski

Strachów Fot. Mariusz Kalinowski

Puste Łąki Fot. Mariusz Kalinowski

Liwiec przy nieco większym stanie wody można z powodzeniem wykorzystać na różnego rodzaju spływy kajakowe, dostarczające wielu wrażeń zarówno osobom traktującym spływ jako formę przyjemnego wypoczynku jak i dla osób pragnących spędzić więcej czasu z dala od cywilizacyjnego zgiełku. Mieszkańcom lub osobom odwiedzającym Wyszków można zaproponować spływy jednodniowe zaczynające się np. w letniskowych Urłach, jak i spływy wielodniowe, które swój początek wezmą na Liwcu w pobliżu Niwisek lub na dopływie Liwca – Kostrzyniu, w miejscowości Sucha, gdzie znajduje się skansen prowadzony przez prof. Marka Kwiatkowskiego. Spływy kajakowe to doskonały pomysł na spędzenie wypoczynku aktywnie na Liwcu, na łonie natury i z wiosłem w rękę. I naprawdę nie są do tego potrzebne jakieś specjalne umiejętności.

Liwiec jest bardzo ważny dla Lokalnej Grupy Działania „Równiny Wołomińskiej”, bowiem z Doliną Liwca jest związany projekt o akronimie PATROL (Program Aktywności Turystycznej i Rozwoju Obszaru Liwca). Projekt został zrealizowany w ramach działania 421 Wdrażania projektów współpracy wraz z dwiema sąsiadującymi Lokalnymi Grupami Działania (Stowarzyszenie „Kapitał – Praca – Rozwój” oraz Lokalna Grupa Działania „Bądźmy Razem”). Zasadniczym celem projektu było zwiększenie atrakcyjności turystycznej Doliny Liwca oraz propagowanie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, w szczególności potrzeby harmonijnego współzycia człowieka ze środowiskiem przyrodniczym i jego aktywnej ochrony. W ramach projektu przeprowadzone zostały badania i analizy służące inwentaryzacji zasobów lokalnych możliwych do wykorzystania w działalności turystycznej. Na podstawie opracowanego w ramach projektu Studium Zagospodarowania Turystycznego Doliny Liwca, został wytyczony oraz oznakowany szlak przyrodniczo-ekologiczny „Doliną Liwca” na obszarze działalności wszystkich partnerów. Dla celów promocji projektu na stronach internetowych partnerów została zamieszczona dokumentacja pisemna i fotograficzna rzeki Liwiec i wyznaczonego szlaku w jej dorzeczu.

Most kolejowy w Borzymach Fot. Mariusz Kalinowski

Liwiec w Świniotopie Fot. Mariusz Kalinowski

Liwiec w Strachowie Fot. Mariusz Kalinowski

Jeżeli mówimy o Liwcu, należy również wspomnieć o największym jego dopływie, jakim jest rzeka Osownica. Płyne przez miejscowości: Kamionka, Czarnogłów, Ossówno, Makówiec Mały, Makówiec Duży, Drop, Joanin, Ruda-Pniewnik, Ruda Czernik, Osęka, Księżyki, Dzierżanów, Jadów. Wpada do Liwca na wysokości miejscowości Borzomy.

Przeływa przez wschodnią część powiatu z południa na północ. Uchodzi do niej Pniewiczanka. Na rzece Osownicy w miejscowości Zawiszyn znajduje się wodowszkaż IMiGW, na którym w latach 1969-1990 zanotowano średni przepływ $SSQ=1,07\text{m}^3/\text{s}$.

Nieco ponad 33 km, na których płynie Osownica to przede wszystkim tereny leśne i rolnicze, które stwarzają sprzyjające warunki rozwoju nie tylko dla ryb, ale także i większych zwierząt. Ostrożny wędkarz, może spotkać tu nie tylko wszechobecne sarny i zające, ale także bobra, łosia czy dzika. Wzdłuż rzeki znajdują się siedliska bociana czarnego, czapli siwej i białej a nawet orła bielika. Rybostan w rzece jest w dobrej kondycji, jednak przy złowieniu większej ryby poza umiejętnościami z pewnością przyda się trochę szczęścia. Wiele lat temu Osownica, podobnie jak jej bliźniaczka – Rządza były zarybiane Pstrągiem. Dno głównie jest piaszczyste, lub piaszczysto-żwirowe o stosunkowo wartkim nurcie, z wieloma zatoczkami, zawirowaniami i odnogami. Na odcinku od Jadowa do mostu na trasie Jadów – Zawiszyn rzeka była regulowana i ma czyste, odsłonięte brzegi przepływając przez tereny rolnicze.

Rozlewisko rzeki Fiszor

Przez Lokalną Grupę Działania „Równiny Wołomińskiej” przepływa także rzeka Fiszor. Jest dopływem Bugu. Przepływa między innymi przez Choszczowe, Mostówkę, w okolicach miejscowości Niegów oraz wsi Młynarze w powiecie wyszkowskim. Cieki: Fiszor Lewy (dł. 6 km) oraz Fiszor Prawy (dł. 8,3 km) łącząc się, tworzą Fiszor Środkowy (dł. 14,1 km), wpadający do Bugu. Fiszor jest rzeką pierwszej kategorii czystości.

Za Strugą (Fiszorem) stoi klasztor Sióstr Benedyktynek Krzyża Chrystusowego oraz prowadzony przez nie dom pomocy społecznej dla dzieci niepełnosprawnych, w którym w latach 1974–1978 przebywał i modlił się podczas wypoczynku Prymas Polski kardynał Stefan Wyszyński i jego gość kardynał Karol Wojtyła,

Parafia Matki Boskiej Częstochowskiej w Urlach
Fot. M. Kalinowski

ówczesny metropolita krakowski. Pokój, w którym wypoczywał Prymas, do dziś istnieje w niezmiennym stanie. Salonik i sypialnia, w których zachowały się pamiątki i wyposażenie, z którego korzystał Prymas, są odwiedzone coraz częściej przez turystów.

W okolicach miejscowości Mostówka, przez którą przepływa rzeka Fiszor znajdują się piaszczyste wydmy porośnięte są unikalnymi wrzosowiskami mącznicowymi. W okolicach tej wsi teren jest tak urokliwy, że jego mieszkańcy zarówno stali, jak i sezonowi zawiązali społeczny komitet. Chcą obszar ten otoczyć szczególną opieką i uchronić od degradacji, tworząc rezerwat, park lub użytek ekologiczny, zwłaszcza, że gmina Wyszków planuje w Lucynowie, graniczącym z Mostówką, budowę zakładu utylizacji śmieci, przeciwko czemu komitet stanowczo protestuje. Opracowano już nawet projekt rezerwatu przyrody „Wrzosowiska mącznicowe na wydmach lucynowsko – mostowieckich koło Wyszkowa”.

Niewielka w porównaniu z Bugiem rzeka Rządza bierze swój początek gdzieś pod Kałuszynem za Mińskim Mazowieckim i wpada do Zalewu Zegrzyńskiego w miejscowości Załubice – Gmina Radzymin. Cała rzeka ma 72 km długości. Zasilana jest przez liczne, drobne cieki i kanały melioracyjne. Dla rzeki tej wymagana jest III klasa czystości. Na Rządzy zlokalizowanych jest 5 ujęć wód powierzchniowych. W 1996 roku dopuszczalne normy dla III klasy czystości przekroczyły tu następujące wskaźniki: azot azotynowy, fosfor ogólny i żelazo ogólne. Wzdłuż rzeki nie ma zarejestrowanych źródeł zanieczyszczeń. Na jej stan czystości ma wpływ rzeka Cienka, która uchodzi do Rządzy pod Klembowem.

Wizerunek obu tych rzek znajduje się w herbie gminy Klembów. Symbolizowane są przez złoty falisty rosochacz umieszczony w zielonym polu. Chłodna i stosunkowo czysta woda kryje pod swoją powierzchnią tajemnicę czasami zaskakującą.

Rządza wijąca się wśród łąk, z brzegami porośniętymi olszynami ma swój urok i niezaprzeczalne piękno. Szczególnie wiosną stada dzikiego ptactwa i łany żółtych kaczeńców tworzą niezapomniany widok. Ciekawostką dla miłośników Rządzy jest to, że jeszcze na początku ubiegłego stulecia na odcinku rzeki pomiędzy Stanisławowem a Załubicami działały cztery młyny wodne. Ostatni zakończył swój żywot w latach 70. Był to murowany młyn w Kraszewie Starym. Zostały po nim ruiny i piękny próg wodny ze zbiornikiem.

Rządza latem płynąca leniwie i będąca zaledwie małym ciekim wodnym, wiosną i w czasie długotrwałych opadów staje się kapryśna i nieobliczalna. Zdarza się, że nagle zmienia koryto wracając do swoich starorzeczy sprzed kilkudziesięciu lat. Rozlewa się szeroko po łąkach tworząc olbrzymie jeziora i niekiedy powoduje straty materialne w miejscowościach leżących blisko jej brzegów. W latach 70. próbowano regulować jej bieg, lecz na szczęście zrobiono to tylko na kilku małych odcinkach. Do dzisiaj zadziwia nas swoim pięknem.

Godny polecenia jest szczególnie wiosną spływ kajakami od Kraszewa Starego do mostu w Załubicach Starych. To wspaniała przygoda i możliwość obserwacji rzeki na odcinku prawie 20 km. Podczas spływu uważać należy na zwalone przez bobry drzewa, zbudowane tamy i zatopione konary.

Rzeka Rządza Fot. Urszula Gałązka

Rzeka Rządza Fot. Urszula Gałązka

Przez tereny LGD „Równiny Wołomińskiej” przepływa najbliższa z dużych rzek nizinnych w kraju – Narew. Prawy dopływ Wisły (do 1962 rzeka była uważana za prawostronny dopływ Bugu). Długość 484 km, z czego większość w Polsce (448 km), a reszta – na Białorusi, gdzie bierze swój początek. Tylko na odcinku 1 km Narew stanowi granicę polsko-białoruską.

Jest rzeką niziną, tworzy rozległe powierzchnie bagien, błot i torfowisk. Jest przykładem rzeki anastomozującej (pływie siecią rozgałęziających i łączących się koryt). Na odcinku od Suraża do Rzędzian chroniona jest w Nadwiślańskim parku Narodowym. Jedną z większych atrakcji Narwi są niewątpliwie naturalne rafy. Narew swoim urokiem potrafi zachwycać mieszkańców jak i turystów. Nie ma uregulowanych brzegów. Pływie naturalnym nurtem. W piękny sposób łączy się z przyległymi zielonymi łąkami i krajobrazem Puszczy Białej. Jest perłą nizinnego krajobrazu Mazowsza.

W dolinie Narwi znajdują się tereny Gminy Długosiodło oraz Rządznik. Długosiodło otoczone jest pięknymi lasami, które stały się atrakcją wypoczynkową dla mieszkańców większych miast, lubiących spacerować, zbieranie grzybów i jagód, których na tym terenie nie brakuje.

Centrum wypoczynkowe znajduje się na obrzeżach gminy, w pięknej, gęsto otoczonej drzewami dolinie Narwi. Nad wpadającą do Narwi rzeką Ostrówek znajduje się Małaszek, słynący z potężnej osady ptactwa. Rzeka Narew wraz z dopływami reprezentuje wysokie wartości przyrodnicze i krajobrazowe. Piękne i ciche tereny nadnarwiańskie przyciągają na wypoczynek znanych ludzi kultury, sztuki i polityki.

Jeśli mówimy o Narwi na naszym terenie, to nie zapominajmy o kompleksie leśnym Puszczy Białej. Puszcza Biała stanowi południową część Puszczy Kurpiowskiej. Leży na obszarze tzw. Międzyrzecza Łomżyńskiego, części Niziny Mazowieckiej, ograniczonej Narwią i Bugiem. Jest to w większej części Wysoczyzna Wyszowska, obszar zdenudowanej (czyli wyrównanej) moreny dennej, opadającej stromymi krawędziami ku dolinom obu rzek. Gleby Puszczy, stanowiące przedłużenie mazurskich sandrów, składają się z lichych piasków rzeczno-lodowcowych, piasków gliniasto-wydmowych i torfów. W 90% gleby te wykazują słabe i średnie zbielicowanie. W zagłębieniach piaski przeplatają podmokłe, urodzajne „sapy”. Nad brzegami rzek tworzą się „przepalczyńska” – nieużytki powstałe na wskutek osadzania przez

powodzie suchych, przepuszczalnych żwirów. Spora-dycznie zdarzają się mady (taras zalewowy, brzegi Pulw, okolice Jaszczułów).

Źródło Fot. Mariusz Kalinowski

Klimat charakteryzuje duża ilość opadów (do 650 mm rocznie), bardzo mała (jedna z najmniejszych w Polsce) liczba dni pogodnych. Obszar Puszczy jest wyraźnie chłodniejszy niż tereny położone na południe od Bugu. Średnia temperatura roczna wynosi 7 st. C.

Kompleksy leśne zajmują łączną powierzchnię 51000 ha, z czego 11 000 ha przypada na lasy prywatne. W zachodniej części są mocno poszarpane przez grunty orne

i polany, im dalej na wschód, tym bardziej Puszcza staje się zwarta i godna swego miana (na tym obszarze istniał niegdyś rezerwat leśny, ustanowiony przez biskupów płockich i tam też lokalizuje się kolebkę kurpiowszczyzny). Sieć wodną tworzą niewielkie dopływy Narwi (Wy-makracz, Pulewna i Prut) oraz Bugu (Brok, Grzybówka, Tuchełka, Turka). Narew i Bug płyną szerokimi dolinami; Bug silnie meandruje, zalewając wiosną ogromne poła-cie łąk. Towarzyszą mu piaszczyste plaże, kępy wikliny i malownicze starorzecza (bużyska), ostoje niezliczonej ilości ptactwa. Rzeki te są fenomenem na skalę światową; reliktem dzikiej, nieujarzmionej przyrody.

Na terenie przykościelnym rośnie najstarsze i najtęż-sze drzewo Puszczy Białej. Jest to dąb szypułkowy „Jan” posadzony w 1481 roku. Mierzy 25 metrów, a w obwo-dzie ma około 650 cm. Dąb, jako pomnik przyrody zo-stał objęty ochroną prawną w 1973 roku.

Znaczącym elementem krajobrazu gminy Długosiodło są lasy stanowiące pozostałość dawnych kompleksów puszczańskich Puszczy Białej. Ogólna po-wierzchnia lasów wynosi około 6500 ha. Przeważającymi typami siedlisk leśnych jest bór świeży i bór mieszany. W drzewostanach dominującym gatunkiem jest sosna. Na piaszczystych wydmach spotkać można samotnie rosnące sosny z rozłożystą, koroną. W leśnych kniejach zamieszkują: sarna, dzik, lis, jeleń, wędrowny łos i pospolite szaraki.

Przez Długosiodło przepływa niewielka rzeczka Ostrówek, zachwyca swoim urokiem każdego miłośnika natury. Najurokliwsze zakątki rzeczki to meandry na odcinku Wólka Piaseczna – Lipnik. Można tu zaob-serwować ślady bobrów. Ostrówek to ostoja ptactwa wodnego. Usłyszeć, a czasami nawet można zobaczyć żurawia, w zaroślach wodnych łyskę, nad polami szybu-jącego myszołowa oraz leśnych lekarzy – dzięcioły.

Gmina Długosiodło serdecznie zaprasza wszystkich wędkarzy na swoje tereny. Łowisko otwarte „Jagiel” znajdziemy przy drodze nr 8 z Wyszkowa do Ostrowi Mazowieckiej, przy zjeździe w lewo do Długosiodła. Są to trzy płytkie stawy o pow. 14 ha. W rybostanie do-minują: karp, amur, szczupak, lin, sum. W regulaminie zaznaczono, że ilość wędek jest nieograniczona, choć dopuszcza się wszystkie metody połowu akceptowane przez PZW. Łowić można codziennie od godz. 6.00 do 21.00, płacąc 12 zł za dzień wędkowania oraz za ryby przeznaczone do zabrania wg cennika.

Łowisko położone jest w środku Puszczy Białej, wokół znajdziemy gęste lasy pełne grzybów, ostoję ciszy i spokoju. Gospodarze zapewniają pole namiotowe, bar, wypożyczalnię sprzętu wędkarskiego, sklepik wędkarski. Łowisko to miejsce dla rodzin z dziećmi – oprócz stawów, klimatycznej smażalni Rybaczkówka i pięknej okolicy, można tu także obcować ze zwierzętami – na miłośników koni czeka stadnina. Można także wybrać się na grzyby lub zbierać jagody. Dla entuzjastów aktywnego wypoczynku przygotowane są ścieżki rowerowe.

Raj dla wędkarzy. Łowisko to miejsce z ponad stuletnią historią. Od lat 20-tych minionego wieku, znajdowały się tu rozległe stawy hodowlane i drewniana Rybaczkówka – jedne z najstarszych w Polsce. Łowisko Jegiel do celów wędkarskich zaczęto przygotowywać od 2005 r. Właściciel terenu firma Dolcan, zainwestowała w odnowienie zbiorników – oczyściła je, pogłębiła i zrehabilitowała.

Przez Stare Bosewo przepływa rzeka Wymakracz wpływająca do Narwi. Nad rzeką znajduje się dobrze zachowany budynek dawnego młyna wodnego.

W Starym Bosewie znajdują się również stawy hodowlane położone wokół rzeki. Miejscowość otoczona jest lasami. Jest to miejscowość o charakterze turystycznym. Już przed II wojną światową w Starym Bosewie znajdowały się tzw. letniska dla osób z chorobami dróg oddechowych.

Pulwy w Rząśniku. Do końca XIX w. Pulwy były nieprzebytym tajemniczym bagnem, zresztą kurpiowskie słowo „pulwy” oznacza właśnie bagno. Kiedyś uznawano je za „obszar niczyj” – stanowiły granicę geograficzną i utrudniały kontakty między ludźmi mieszkającymi po ich obydwu stronach. I tak na zachód od wielkich mokradeł przez stulecia rozwijała się kultura Mazowsza, a na wschód od nich kultura podlaska.

Prawdopodobnie najpierw istniało w tym miejscu wielkie jezioro, które było starorzeczem pra-Narwi, a następnie przekształciło się w mokradło, które od lat 30. XX w. było sukcesywnie meliorowane i osuszane. Do tej pory znajdują się tu głębokie pokłady torfu, w niektórych miejscach osiągające ponad 6 m miąższości.

Puste Łąki Fot. Mariusz Kalinowski

Obecnie jest tu niezwykle jak na polskie warunki obszar 60 km² użytkowanych gospodarczo łąk, na których można zobaczyć m.in. stada saren, polujące ptaki drapieżne (głównie błotniaki stawowe) oraz niezliczenie wiele bocianów, wiosną usłyszeć dziesiątki słowików, a jesienią obserwować klucze odlatujących gęsi. Wiosną i latem Pulwy pokrywają kolorowe dywany różnorodnych roślin. Wśród nich można spotkać rzadki w Polsce relikwyt późnoglacialny – brzozę niską. Nad oczkami wodnymi, w dawnych miejscach wydobywania torfu żyją bobry i ptaki wodne, ale zwierzętami, które niezaprzeczalnie królują na Pulwach są... wszechobecne i wszędzie dobowy! Jesienią setki tych zwierząt przemieszczają się swobodnie po pastwiskach. Nietrudno wtedy spotkać okolicznych gospodarzy poszukujących swoich stad. Jak sami mówią „po świętym Michale krowy na całym kawale”, czyli po 29 września zwierzęta nie pasą się już na ogrodzonych pastwiskach, lecz chodzą po całych Pulwach – to znak, że nadszedł koniec sianokosów i czas szykować się do zimy.

Warto przejść przez samo serce Pulw, czyli zielonym szlakiem pieszym (od wsi Sieczychy do Lubiela Nowego nad Narwią), który prowadzi m.in. obok niewielkiej osady Grądy Polewne. W jej pobliżu przebiega utwardzana Rzaśnicka Droga, łącząca miejscowości Porządzie i Rzaśnik – jej nasyp to jedyna pozostałość po kolejce wąskotorowej zbudowanej ok. 1918 r., służącej do wywozu torfu oraz transportu drewna z Puszczy Białej.

Rzeka Czarna (potocznie zwana Czarna Struga lub Struga) przepływa przez powiat legionowski i powiat wołomiński, podobnie jak rzeka Rządza ma swoje ujście w Kanale Zegrzyńskim. W dolnym biegu rzeka przepływa przez rezerwat Puszcza Słupecka. Rzeka przepływa przez takie miejscowości jak Kobyłka i Marki oraz wsie Nadma i Czarna koło Wołomina. W rzece występują bobry.

Do początków XIX w. końcowy odcinek rzeki Czarnej znajdował się bardziej na południe niż współcześnie – rzeka Czarna płynęła przez tereny obecnego rezerwatu Łęgi Czarnej Strugi. W gminie Nieporęt przepływała przez Nieporęt i uchodziła do Narwi. Uchodzą do niej liczne kanały melioracyjne. Jej dolina jest szeroka, słabo wcięta, z podmokłymi dolinami i licznymi starorzeczami. Rzeka Czarna prowadzi wody pozaklasowe. Wody

pobierane są do nawadniania użytków zielonych. Pozwolenia na pobór wody wydawane są na eksploatację okresową 1.04 – 5.06 i 25.06 – 30.08 każdego roku. Wydano je na pobór wody w ilości nie przekraczającej 30 l/s. W miejscach poboru wód podpiętrzenie zwierciadła wody nie przekracza 1 metra.

Przez tereny Lokalnej Grupy Działania „Równiny Wołomińskiej” przepływa rzeka Wymakracz – lewy dopływ Narwi o długości 48 km. Płynie przez Puszcze Białą, w województwie mazowieckim w gminach Ostrów Mazowiecka i Długosiodło. Mimo iż Wymakracz odbiera ścieki po oczyszczeniu biologicznym z Lubiejewa i jednostki wojskowej w pobliżu Ostrowi Mazowieckiej, nie się wody czyste i jest wymieniana przez Polski Związek Wędkarski jako dobrze zarybiona.

W Puszczy Białej przypomina leniwie płynący strumyk. W środkowym biegu we wsi Stare Bosewo znajduje się jaz. Przepływając przez Przetycz, rzeka przecina linię kolejową Tłuszcz – Ostrołęka. W okolicach rzeki Wymakracz spotkać można również tzw. oczka wodne – małe zagłębienia polodowcowe wypełnione wodą oraz niewielkie leśne bagienka obfitujące w rzadkie gatunki fauny i flory.

Rzeka Cienka jest prawym dopływem rzeki Rządzy, uchodzącej do Narwi. Rzeka płynie szeroką doliną z dużymi meandrami. W dolinie wyróżnia się piaszczysty taras nadzalewowy i podmokły taras zalewowy. Dla Cienkiej wymagana jest III klasa czystości. W punkcie pomiarowo-kontrolnym w Tłuszczu w roku 1996 normy III klasy czystości przekroczyły następujące parametry: fosfor ogólny, fosforany rozpuszczone, żelazo ogólne i miano Coli. Żyją w niej bobry, a wizerunek bobra znajduje się w herbie miasta Tłuszcz.

Jest częściowo uregulowana, jednak na wielu odcinkach swobodnie meandruje. W dolnym biegu na wysokości wsi Jasienica znajdują się w kilometrowych odstępach 3 mosty kolejowe wybudowane w XIX i XX w.

Rzeka Cienka Fot. Sławomir Sikorski

Mówiąc o rzekach i wodach na obszarze LGD „RW” chciałabym wspomnieć także o Jeziorku Głusza. Jest to bardzo malownicze jezioro, a w zasadzie nazwane tak jedno z zarastających starorzeczy, bużysk – ukryte w olchach pod skarpą Zakręzia, na prawym brzegu Bugu, przy wschodniej granicy gminy. Do jeziora można dotrzeć wąską, w wielu przypadkach błotnistą, ścieżką. Przy jezioru, tuż obok ścieżki, oraz po drugiej stronie wody znajduje się wiele żeremi bobrów i innych śladów ich pobytu (ściętych drzew, wykopanych przez nie kanałów i nor). Czasem, przy zachowaniu ostrożności, można natknąć się na czaplę siwą, stadko dzikich kaczek lub łabędzie. W pobliżu na skarpie znajdują się lisie nory, czasem widuje się też dudki, gniazdujące na dziuplastych wierzbach u góry skarpy.

Jak głosi miejscowa legenda, w miejscu, gdzie obecnie znajduje się Jezioro Głusza stał kiedyś murowany kościół, jednak niegodziwość ludzi, sprzymierzonych z jakąś złą siłą spowodowała rozstąpienie się ziemi i pochłonięcie świątyni przez wodę. Niektórzy ludzie twierdzą, że, gdy wokół Głuszy panuje zupełna cisza, można co jakiś czas usłyszeć wyraźne, wydobywające się z głębi wody bicie dzwonów tego zatopionego, zakłętego kościoła.

Jezioro Głusza, choć jest miejscem mało znanym, zachwyca swoim malowniczym położeniem w starorzeczu rzeki Bug. Leży po prawej, wschodniej stronie granicy gminy Wyszaków. Powierzchnia jeziora wynosi około 1-2 hektara, a głębokość od 30 cm do 3 metrów

w zależności od poziomu wody. Ze względu na wypływające z głębi ziemi źródła zimą część zbiornika nie zamarza. Choć jest miejscem urokliwym trudno jest się tam dostać. Podstawową przeszkodę do bezproblemowego dotarcia na miejsce stanowią liczne drzewa i krzewy, takie jak: olchy, osiki, lipy, jesiony, klony, sosny, leszczyny, brzozy, wierzy.

W Głuszy panuje cisza i spokój, jednak nie jest to miejsce, w którym można wypocząć, ponieważ jezioro nie jest przystosowane do pływania. Nie ma również piaszczystego brzegu, na którym można byłoby usiąść i odpocząć. Ponadto, poza owadami można natknąć się tu na wszelkiego rodzaju zwierzęta. Poczawszy od żab i wiewiórek, poprzez bobry, które budują w wodzie swoje żeremia, a skończywszy na sarnach i lisach, zamieszkujących tereny Głuszy.

Z interesujących ptaków można dostrzec tam: raniuszki, kwiczoły, dudki, sowy, gile, szczygły, bociany, łabędzie, dzięcioły, kaczki – głównie krzyżówki, czaple, a nawet orła bielika. Przy odpowiednich warunkach atmosferycznych oraz bezwzględnej ciszy, z głębi lasu, w którym znajduje się „tajemnicza woda” słychać bicie dzwonów. Nie są to jednak żadne siły nadprzyrodzone, lecz jak zawsze niezastąpiona i niezwykła natura – kumkające żaby. Dźwięk, jaki z siebie wydają rozchodzi się z wielkim echem.

Jezioro Głusza to miejsce urokliwe i pełne przyrodniczych niespodzianek. Każdy, kto odwiedzi tę wodę będzie nią oczarowany.

Starowola Fot. Mariusz Kalinowski

Lokalna Grupa Działania „Równiny Wołomińskiej” w ramach funkcjonowania i „promocji programu LEADER współorganizuje wiele imprez i wydarzeń, które odbywają się nad rzekami z naszego terenu. Przykładem takiego wydarzenia może być impreza „Powitanie lata – wianki 2013” organizowana przez Gminną Bibliotekę Publiczną w Rzęśniku.

Wianki w gm. Rzęśnik

Mieszkańcy gminy Rzęśnik bawili się z okazji Nocy Świętojańskiej. Impreza odbyła się 23 czerwca 2013r. W miejscowości Nowy Lubiel, gm. Rzęśnik. Uroczystość rozpoczęła się Mszą Świętą, następnie nad Narew przeszedł korowód, na czele z dziewczętami przebranymi za rusalki. Tak dotarli na polanę, gdzie stała scena, tarcze, halabardy dodały uroczystości charakteru historycznego. Podczas imprezy dostępne były stoiska handlowe i gastronomiczne, kule wodne. Wszyscy mogli bezpłatnie spróbować grochówki, tradycyjnego chleba ze smalcem i ogórkiem oraz innych smakołyków, które przygotowali mieszkańcy Chrzczanki, można było również skorzystać z przejażdżki bryczką konną. Nagrodami w ramach konkursów były, słodczyce, talony na lody czy kule wodne oraz książki „Gmina Rzęśnik na skraju Puszczy Białej”. Zapłonęły również ogniska, a uczestnicy bawili się do godz. 23.00.

Kolejnym przykładem takiego wydarzenia jest „Otwarcie sezonu promowego w Brańszczyku”. Głównym celem było otwarcie przeprawy promowej istniejącej od 2010 roku Brańszczyk Nakieł – Kamieńczyk. Organizatorem tej imprezy był Gminny Ośrodek Kultury w Brańszczyku. Podczas tegorocznego festynu sportowo-rekreacyjnego w Brańszczyku na gości czekało wiele atrakcji i wrażeń. Odbyły się towarzyskie zawody wędkarskie, po raz 6. Mazowieckie Zawody Łódką Pychówką oraz już po raz 14. Gminne Zawody Kajakowe. Impreza miała miejsce 15 sierpnia na Nakle, przy przeprawie promowej. Na najmłodszych czekał bezpłatny plac zabaw. Wycieczki promem po rzece Bug tego dnia okazały się bardzo atrakcyjną formą transportu, co można było zauważyć po licznie przybywających gościach z pobliskiego Kamieńczyka oraz Wyszkowa. Do zawodów kajakowych zgłosiło się 22 osoby z gminy Brańszczyk, Łochów, a także z Warszawy. W finale zmierzyło się sześć dwuosobowych drużyn. W trakcie festynu kursował prom. Chętni mogli przepłynąć na drugi brzeg rzeki – do Kamieńczyka. Imprezie towarzyszyła wystawa zdjęć z tegorocznych imprez gminnych.

Otwarcie sezonu promowego w Brańszczyku

Otwarcie sezonu promowego w Brańszczyku

Otwarcie sezonu promowego w Brańszczyku

Otwarcie sezonu promowego w Brańszczyku

Polski Związek Wędkarski Okręg Mazowiecki – Koło PZW nr 84 „Ciernik” Tłuszcz przeprowadza szereg działań na terenie gminy Tłuszcz. W 2012 r. Zorganizowali „VII Międzyszkolne Zawody w wędkarstwie spławikowym o Puchar Burmistrza Miasta Tłuszcz”.

Zawody odbyły się 1 czerwca 2012 r. na stawach sołeckich w Mokrej Wsi, uczestnikami byli uczniowie Szkół Podstawowych i Gimnazjalnych z gminy Tłuszcz oraz na specjalne zaproszenie organizatora imprezy, ze szkół podstawowych z gminy Jadów, Klembów oraz z Gimnazjum z gm. Kobyłka. Młodzi wędkarze rywalizowali indywidualnie w trzech kategoriach wiekowych oraz drużynowo w kategorii szkół podstawowych i gimnazjalnych. Wielki hart ducha oraz wolę walki wykazali uczestnicy zawodów, którzy mimo nalegań ze strony organizatora o skrócenie imprezy ze względu na niesprzyjające warunki atmosferyczne, nie zgodzili się z organizatorem i dzielnie wędkowali w podającym deszczu i przenikliwym wietrze. Niestety takiej postawy zawodników nie doceniły ryby i nie wykazały większej woli współpracy z nimi, mimo tej niechęci, tylko nieliczni schodzili z łowiska z pusta siatką. Biorąc pod uwagę fakt rozgrywania zawodów w Dniu Dziecka, Lokalna Grupa Działania „Równiny Wołomińskiej” ufundowała wszystkim uczestnikom paczki ze słodyczami i napojami.

Ten sam Związek Wędkarski, chcąc zachęcić młodzież i rodziny do aktywnego spędzenia wolnego czasu na wolnym powietrzu z domieszką rywalizacji sportowej, zorganizował również we współpracy z LGD „RW” „Festyn ekologiczno-wędkarski – Pożegnanie wakacji”. Przedstawiciele związku zachęcają nie tylko dzieci i młodzież, ale całe rodziny do aktywnego wypoczynku nad wodą w środowisku wiejskim na wolnym i świeżym powietrzu.

Jedną z ciekawych imprez współorganizowanych przez LGD „Równiny Wołomińskiej” była „5. Dużynowe Mistrzostwa Polski MTB Amatorów”. Organizatorem był Poland Bike. Zawody te odbyły się 5 sierpnia w miejscowości Urle, przez które przepływa rzeka Liwiec. Było to wydarzenie, które powstało z myślą o tych, którzy łączą sport rowerowy z turystyką i dobrą zabawą. Wydarzenie skierowane było zarówno do osób, które stawiają na wyzwania, rywalizację i wysiłek fizyczny, jak i tych którzy razem z rodziną i przyjaciółmi chcą spędzić aktywnie dzień oraz najmłodszych, którzy dopiero

Rzeka Liwiec w miejscowości Zawiszyn Fot. M. Kalinowski

Rzeka Liwiec w miejscowości Świniotop Fot. M. Kalinowski

odkrywali sport rowerowy. Była to impreza promująca zdrowie, promocję regionów, miast i wsi. W Urlach została wyznaczona runda licząca 25 km. Rywalizacja rozegrała się w czterech kategoriach – kobiet open – oraz trzech męskich – junior, elita, masters. Elita ścigała się na trasie 50 km. Impreza odbyła się 5 sierpnia 2012 roku.

Lokalna Grupa Działania „Równiny Wołomińskiej” współorganizowała również wspomniane wcześniej „Pogodne wieczory w Urlach” oraz coroczne „Wielkie Mazowieckie Grzybobranie” organizowane przez Gminny Ośrodek Kultury w Długosiodle. Co roku w imprezie bierze udział ok. 3000 osób. Od rana drużyny aktorów, dziennikarzy oraz mieszkańców pod przewodnictwem leśników zbierają na konkurs grzyby, które waży specjalna komisja w bardzo widowiskowy sposób. Podczas tej imprezy producenci rolni mogą zaprezentować i sprzedawać swoje wyroby oraz zbiory. Wspaniałe potrawy z grzybów serwują gospodynie ze wszystkich gminnych wiosek. W zorganizowanie tego wydarzenia zwykle angażuje się cała społeczność lokalna.

Rzeka Liwiec w miejscowości Kamieńczyk Fot. M. Kalinowski

Rzeka Liwiec Fot. Adrianna Turek

Obszar LGD charakteryzuje się pewną ilością, głównie małych zbiorników wodnych, które tylko częściowo są zbiornikami naturalnymi. W większości są to starorzecza, stawy i wyrobiska pokopalniane (glinianki). Z wodami związane jest funkcjonowanie wielu obszarów cennych przyrodniczo. Są jednym z istotnych elementów krajobrazu. Mogą one stać się zasobem dla rozwoju turystyki. Sieć cieków wodnych z najważniejszymi wymienionymi wcześniej stanowi system naturalnych korytarzy ekologicznych warunkujących prawidłowe funkcjonowanie przyrody tego terenu. Przez zachodnią część powiatu wołomińskiego wg systemu ECONET przechodzi międzynarodowy korytarz ekologiczny o znaczeniu międ-

zynarodowym, natomiast w okolicach doliny rzeki Bug znajduje się obszar węzłowy o znaczeniu międzynarodowym Doliny Dolnego Bugu.

Reasumując obszar Lokalnej Grupy Działania „Równiny Wołomińskiej” jest bardzo atrakcyjny przyrodniczo. Występuje zróżnicowanie rzek od tych jednych z największych w Polsce po te małe rzeki (Strugi). Tereny te to istny raj dla wędkarzy, kajakarzy oraz osób chcących wypocząć w ciszy i spokoju podziwiając uroki przyrody. Wszystkich turystów serdecznie zapraszamy do odwiedzania obszaru LGD „Równiny Wołomińskiej”.

Agnieszka Jachimowicz

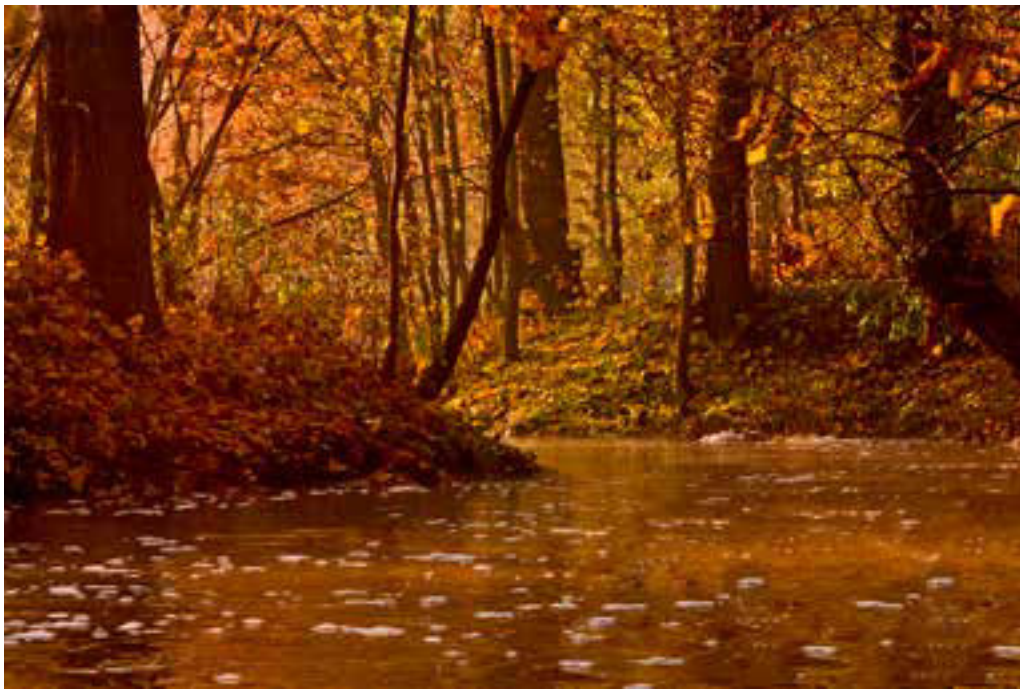
Rzeka Liwiec Fot. Adrianna Turek

Fotografie wyróżnione w ramach konkursu NURT

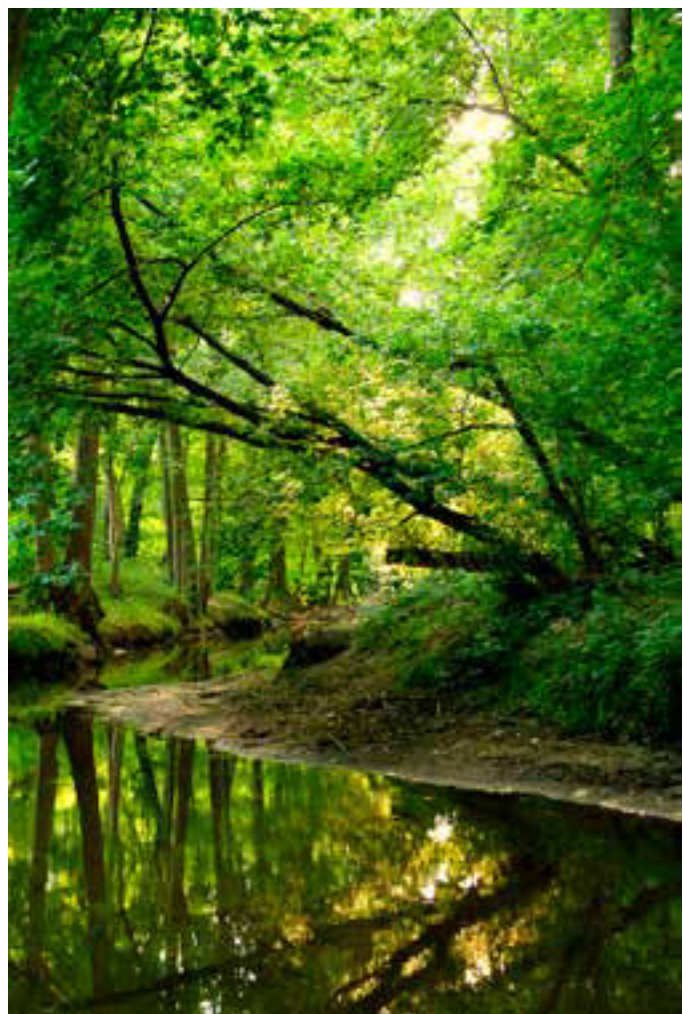

I miejsce - Malowanie Światłem Fot. Marcin Starosta

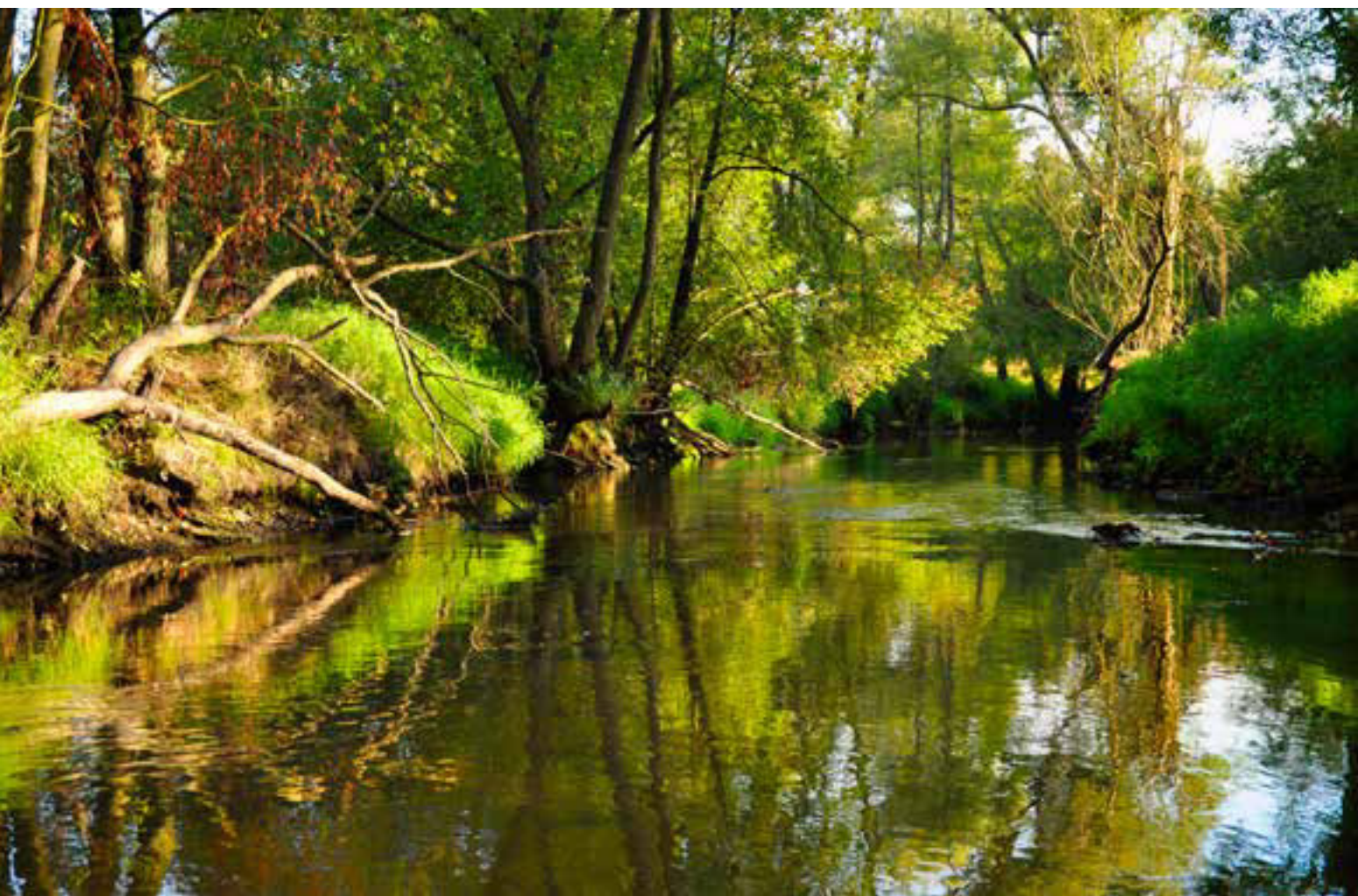
Wyróżnienie - Jesienna Mienia Fot. Barbara Zaręba

Wyróżnienie - Pod zielonym baldachimem
Fot. Przemysław Pieniak

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania
Forum Powiatu Garwolińskiego

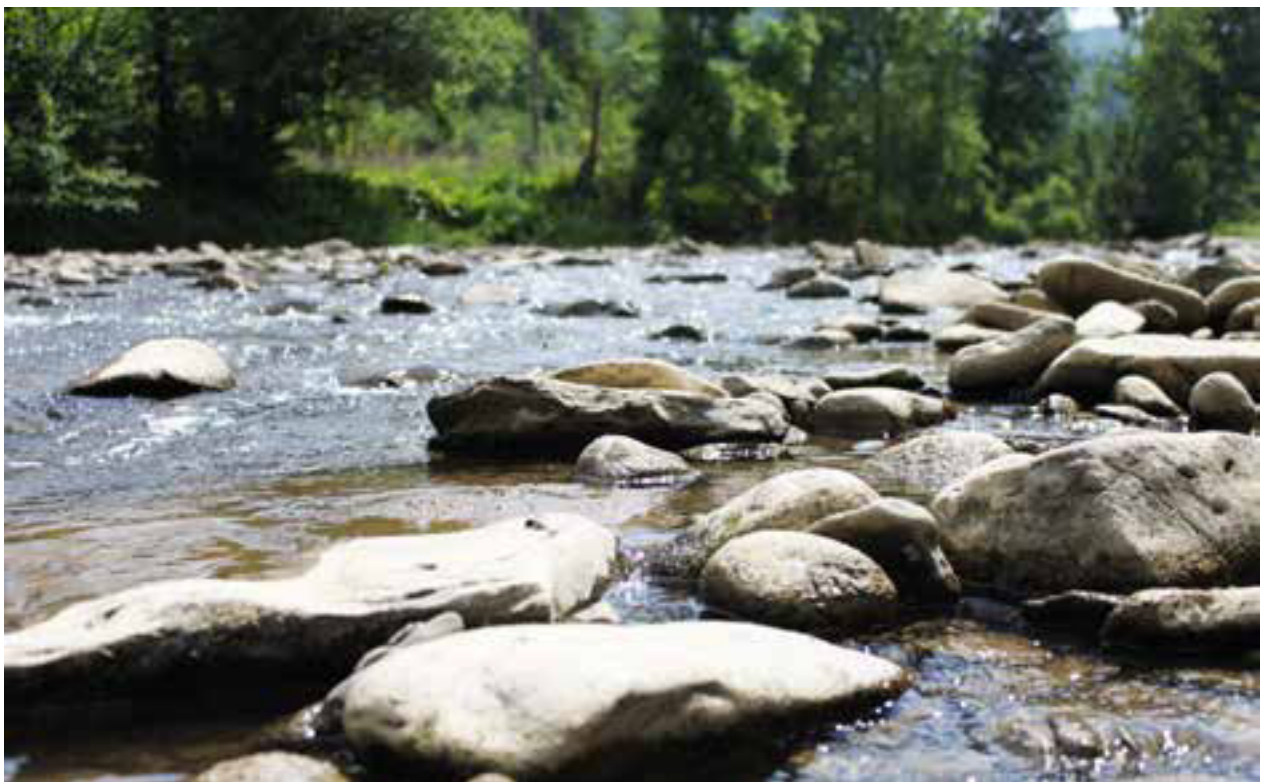

I Miejsce - Wschód Jesieni Fot. Mariusz Wilczek

Wyróżnienie I - Wisła Fot. Anastazja Niedźwiedzka

Wyróżnienie II - Rzeka Fot. Agata Owczarczyk

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”

I miejsce ex aequo - Odbicie - Świder Fot. Agnieszka Domańska

I miejsce ex aequo - Z kościołem
Fot. Sebastian Ignaciuk

II miejsce ex aequo - Panorama Bystrzycy Fot. Szymon Kędra

II miejsce ex aequo - Świat, który zniknie Fot. Piotr Nazaruk

I miejsce - Tak rządzi Rządza Fot. Jerzy Jackiewicz

II miejsce - Staw w Pustelniku Fot. Patrycja Traska

III miejsce - Rzeka Świder w okolicach Grzebowilka Fot. Anna Abramowska

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania
„Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej”

I miejsce - Piękne malownicze jezioro w Brzeźcach Fot. Natalia Skotak

II miejsce - Konar Fot. Mateusz Jaworski

III miejsce - Motorówką po Wieprzu Fot. Aneta Ochal

Związek Stowarzyszeń „Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego”

I miejsce - Wędkarz Fot. Jacek Biegajski

II miejsce - Pszczoła na kaczercu wodnym Fot. Piotr Żyła

III miejsce - Żaba wodna Fot. Elżbieta Bobińska

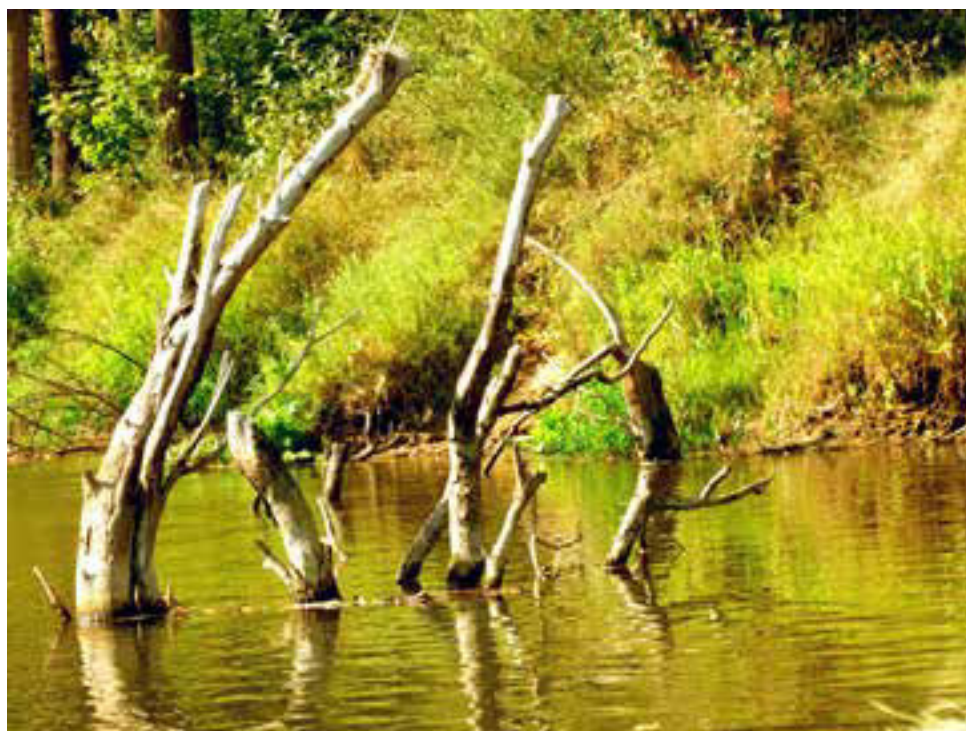

I miejsce - Rzeka Tajemnic Fot. Sławomir Sikorski

II miejsce - Spotkanie na moście Fot. Urszula Gałązka

III miejsce - Pogorzelskie strachy Fot. Katarzyna Powierża

Spis treści

Wstęp	8
Lokalna Grupa Działania Natura i Kultura	9
Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Forum Powiatu Garwolińskiego	29
Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI”	49
Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Ziemi Mińskiej	69
Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej”	89
Związek Stowarzyszeń „Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego”	109
Lokalna Grupa Działania Równiny Wołomińskiej	129
Fotografie wyróżnione w ramach konkursu NURT	149

